

הנוסע

יכלכל

מאמרים וענינים שונים מידעות העולם והטבע, ידיעות
געאלאגיות והידרעאלאגיות חזיונות נפלאים ונחמדים,
מפעלות הטבע במרחבי האויר ובחיק הארץ פנימה,
תכונת בעלי חיים שונים, ארחם ורבעם, טבע מיני
צמחים ונטעים נפלאים במקומות שונים על כדור הארץ,
כל אלה מעלפים בספורי-מסעות (רייזעבעשרייבונגען)
נחמדים אף נעימים המרהיבים און שומעת, המשמחים
לב והמושכים נפש להתענג על מפעלות תמים דעים
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

מאת

נחמיה דוב בן זאב וואלף ג"י האַפֿפֿמאַן.

ווילנא

בדפוס ר' אברהם צבי קאצינעלינבויגען ג"י

שנת תרמ"ג לז"ק

Г А Н О С Е А

Путешествияинокъ.

соч. Н. В. ГОФМАНЪ.

Дозволено цензурою. —
8 Октября 1882 г. Вильна.

ВИЛЬНА
ТИПОГРАФІЯ А. Г. КАЦЕНЕЛЕНБОГЕНА.

Нѣмецкая ул. д. № 379—9

1883.

קרבן מנחה

אל כבוד

אדוני אבי מורי עמרת ראשי, מחמד לבי, המופלג היקר
במדות, החכם והנכבד בעדתו, כבוד קדושת שמו

מהר"ר

זאב וואלף ב"ר דובער ז"ל לבית האַפֿפֿמאַנן

ה' יחייהו ויברכהו, יצליחהו ויאשרהו בארץ וקרנו
ירום מעלה מעלה לכבוד ולתפארת סלה סלה !

אבי משיש לבי !

נמס לבי מפני אומץ ידידותיך, מרכות דבריך נפשי תהמה, נועם אהבתך תראני תמיד ביקרת מכתביך פעם בפעם, כשחר נכון מוצאו הולך ואור, כן תוסיף בכל עת להופיע בהדר אהבתך אלי, נופת אמריך תזיל לעוררני אל התושיה, בכל־עת תראני אהבתך הנפלאה, כל מחשבותיך, כל סעפי לבבך אך שלום בניך המה, בשפתיך הוצק חן, מסכת יין המוסר בעסים החמלה והאהבה; מי זה בל יתעורר מנעימות אמריך, הנה כמלאך גואל ומושיע וכרוב סוכך אתה לי אבי יקירי, במשך הימים הרבים אשר ישבתי בביתך עד אשר גדלתי והייתי לאיש בין אנשים, אינני חסרתי עמך דבר, אתה נשאת פרחי ועמלי ומשאי בשמחת לבב ובנפש חפצה, אתה נתת לי לחמי ומימי, צמרי ופשתי, ואתה אמרת עוד היטיב איטיב עמך, אך חכם בני וקנה חכמה וישמח לבי גם אני, בשמך אבי מחמדי, אגילה כל היום ועמך אכבדה, ואתה משיב נפשי, וזולתך נוחם פה בשפל כל אדע. אם אתבונן על זה אזי ירהבו דמיוני להשיב גמולך אף על אחת מני אלף. מה תהמה נפשי כי אפס אין אתי להעריך מול הסדרך ואמיתך, אך מנחת צעירה הנשתי הפעם לפניך, אבי יקירי, כי זולתה דבר אין בידי להשיב את נפשך ולשמח את שבתך; היא המחברת הזאת אשר פי יקבנה בשם "הנוסע", כי רק להתרצות בתבנות כפים אליך, אב יקר, נפש בנך שוקקת, ולספר שמך בחבורי לדור יבוא בנים יולדו, לכן אבי מחמד נפשי, אנא הואיל נא, וקח מידי את תשורתי הדלה הזאת בעבור תברכני נפשך בגילה, ואני בנך אשר אהבת, עבדך ומכבדך אשר צמאה לך נפשי, כמה לך בשרי כארץ ציה ועיף.

ועתה שא ברכה מאת ה' אתה אבי יקירי ומחמל נפשי, וכבוד גבירתי אמי מורתי האהובה והכבודה אשת חיל תחי' ומנשים באהל תבורך וכל אשר לך כולם ברוכים יהיו ממקור הברכה, וספי בנך ועבדך המשתחוה מול הדרת פניך

נחמיה דוב האפפמאנן.

ניי שטאדט — סונינד

בעשרים לחודש תמוז התרמ"ב לב'ע.

דבר אל הקורא.

מיום עמדי על דעתי, הרגשתי ונתון על לב מה יקר לדורשי החכמה להשכיל על קורות הטבע על חזיונותיה הנפלאים ועל תהלכותיה הנעלות בנתיבות הבריאה, וכמעט רק זה הדרך הנכון להבין מפעלות תמיד דעים ונפלאותיו שמבראשית, כי אלה המשתדלים בשקידה רבה לחקור ולדרוש במרחבי חכמת הטבע הכללית, הם באמת יעשו לעצמם ולבני דורם אות לטובה, ויגלו עמוקות מני חשך ונצורות מבראשית, והועילו לנו הרבה לדעת את ה' וליראה מפניו באופן מאד נעלה ונשגב; יען כי בהתבונן האדם על חזיונות הטבע איכה יתראו לעיניו במשטר וסדרים נכונים, וכל סבה מסובבת מהסבה שלפניה, אזי יתעורר בטח ההרגש והרעיון במשכיות לבו ושכלו יגיע עד הסבה הראשונה; ויחשוב: כי אל אחד קדמון לכל דבר הוא הסבה הראשונה ורק הוא לבדו מקור הויתם ואין לזר חלק אתו! כי עמו מקור כל הברואים הן החיים והן הבלתי חיים וממנו לכל היקום תוצאות (*). אי לזאת התעוררתי זה כמה וגמרתי בלבי אעשה חובתי, גם אני אשים כל מעיני בפנה הזאת לפי אשר תשיג ידי ידיעתי המעטה, לדעת תכונת הטבע והליכות

(*) הרב החכם המפואר רש"י אברהמאווין בספרו היקר, תולדות הטבע, חלק ראשון הרחיב דבוריו על אדות הענין היקר הזה, ובמאמרנו, השקפה למודית על הספרות המדעית הקדשנו פרק מיוחד על הענין הזה ודעת לנפש משכיל ינעם. —

חזיונותיה בשמים ובארץ בים וביבשה ! ואולי יצליח
בידי חפץ ה' כי ישיגו גם אחרים תועלת מדרישותי
וחקירותי . —

מיום באתי בברית עם קסתי נשבעתי בימיני לבלתי
השתמש בה בדברי חול של הבל ודופי . ברעות
רוח ובדברים של מה בכך , כאשר ישתמשו בה צעירי
המשכילים , הם השועלים הקטנים המחבלים כרם הספרות
העברית ויתנהגו בשפתנו הקדושה בקלות ראש ובלזות
שפתים* . תנאי התנתי עם עמי לבלתי הלאותו בדברי
רוח של ראמאנים נשחתים , ספורים בדוים ומחלקות
שלא לשם שמים אשר הנפש היפה איננה סובלתן
והשכל הבריא יקוץ בהן . על פי הברית והשבועה הזאת
הבטח הבטיחני עמי לשרתני ולעבדני באמונה כל עוד
נשמתני בי , להוציא הגות רוחי ורעיוני לבי מכח אל
הפועל , להטיב ולהועיל לשוחרי הטוב והתושיה , ולא
אתהלל . בשקר אם אמר כי כל פרי עמי אשר
הצאתי עד כה , הועילו אם מעט ואם הרבה ללמוד
וללמד להבין ולהשכיל . — המפגל הראשון אשר
פעלתי בעניני ידיעות העולם והטבע הוא ספרי „אוצר

(*) כמה דיו שפכו ראשי חכמי זמנינו העומדים על המצפה
להביט על דרכי עמם וספרותו , כמה קולמסים שברו בהוכיחם את
השועלים הקטנים האלה בושתם ואולתם על פניהם שישובו מדרכם הרע
ולא יכלו את מבחרי עתותיהם בהבל ורעות רוח ! לשוא ה' כל
דבריהם , לשוא השחיתו כל נאומיהם והניגונותיהם הנעלים ושומע
אין להם והי' כקול קורא במדבר , והם מחזיקים במשונתם . גם
אני שפכתי במאמרי הנדפס במכ"ע , האזהב' היו"ל בפרשעמיסלי ל"י
ה' פעטעריוויל כל חמת רוחי על משובת צעירנו אלה ועל
דרכם הנשחתה . —

נחמד" אשר חברתיו בשנת השבע עשרה לימי חיי ויצא ראשונה לאור בשנת תרל"ז בוויילנא, ומיום צאתו מאפלה לאורה לא טמנתי ידי בחיקי, הברית אשר כרתי עם עמי חרש עמדי עד היום הזה ותקותי חזקה כי כל עוד נשמת שדי תחייני לא אפיר את הברית ואת השבועה הזאת, העט והגליון כל נהמתי וכל ששוני בימי חיי הבלי הם, בהם אשתעשע עד יומי האחרון ועד כלות כחי לא אעזבם. בפרק-הזמן (צייטרוים) הקצר הזה, לא אפריו על המדה אם אמר, כי חשבתי הרבה, כתבתי הרבה והדפסתי הרבה. לא אתהלל בשקר, קורא יקר, אם אמר לך כי „האוצר נחמד" מצא חן בעיני המשכילים וחכמי זמננו. כי לבד אשר תמכו בידי חכמים גדולים חקרי לב כהחכם המצוין ר' קלמן שולמאן הי"ו מוויילנא, כהח' ר' יוסף ליב זאסניץ מבירז, כהח' ר' יצחק וואלף אלשוואנגער מעיר מולדתי טויראנגען (כעת רב אבד"ק פעטערסבורג) וכמוהם, במצאם לדבר חפץ לכתוב בראש ספרי את חוות דעתם וחריצת משפטם, עוד הגיעני ככתבים רבים מראשי משכילי עמנו באשרם ובהללם את האוצר נחמד באופן נעלה, ובתוכם יתנוססו גם מכתבי ידידי היקר והנכבד הרב החכם הגדול ר' חיים זעליג סלאנימסקי הי"ו אשר הריצני אחר הדפסת הספר הזה, באמרו מפורש (במכתבו אל י"ם מיום כ"ב יאנואר 78) כי האו"נ מצא חן בעיניו ובעיני משכילי ווארשויא אשר אספוהו ברצון אל תוך ביתם. כן כתב אלי ידידי הנכבד הרב החכם ר' גבריאל יהודה ליכטענפעלד (במכתבו אלי מווארשויא מיום ט"ז אקטאבר) כי התענג לקרות את האו"נ בעונג ובנעימות הן מפאת סגנון לשונו הנקי והן מפאת המאמרים הנחוצים והמועילים הנאצרים בקרבו. זולתם הפיק האו"נ רצון גם בעיני החברה הנכבדה והרוממה „חברת מרבי השכלה

בישראל" מקמ"ר פעטערסבורג, עד כי נדבה רוחה אותו להכירו לטוב ולתת יקר לו לקחת ממנו בהשתדלת ידידי הרב החכם המשורר הנעלה ר' יהודה ליב גארדאן אשר היה בן־משק בית החברה המפוארה הזאת—סבום עקועמפלארן להלקם ולהפיצם בכל בתי הכפר אשר יסדה בהסדה לטובת בני ישרון יושבי ארץ רוססיא. גם בעיני בני עמנו לא נופל האו"ג עד כי בכל עיר ועיר במדינה זו וחוצה לה מקום אשר שמו הגיע; כקטן כגדול, כישר כנלוז, כאוהב חכמה ודעת כאשר איננו אוהב מצאו חפץ בו. הכלל, חזיונו נפרץ בזמן קצר בכל הארץ וקונו התרכו עליו מיום אל יום מארצות ומערים שונות עד כי במשך שנה אחת ספו תמו כמעט כל האלף וחמש מאות עקועמפלארן אשר הדפסתי ועוד אינם. —

בראותי את כל זאת בעליצת נפש, אמרתי כי ראוי ונכון לעשות עוד לטובת שוחרי שפת עבר ולכבוד החכמה והדעת, חשפתי זרועי והעלתי על הגליון עוד ענינים רבים ונכבדים מעניני העולם וידיעות הטבע, ודבר שפתים יהיה אך למותר אם אגיד לך תועלתם ומהותם, כי סמוך לבי בטוח אם אך תשים עליהם לבך כאשר יצאו ברצות ה' לאור אזי יגלו כבודם ותועלתם לעיניך, וענית ואמרת בפה מלא: כי לא לשוא יגעתי ולא לאפס כליתי כחי, לכן תקותי תשעשעני כי לא אבוש משברי, ויהי נועם ה' על פעלי ומעשי ידי תרצה!

בפרק הזמן הזה, השלמתי בתכלית השלמות את ספרי הגדול „מעשי חכמים" (אשר תוכנו כבר הודעתו במכ"ע הצפורה לשנת תר"ם) וישא מדברותיו על ענינים מדעיים שונים אשר אדניהם על חכמת הטבע וידיעת העולם ויצוריו הטבעי, ונכבדות מדובר בו מעניני חכמת מחקרי — ארץ (געאלאגיע), ידיעת טבע — המים

(הידריאלאגיע), ידיעת—הצמחים (באטאניק), ידיעת
טבע—הרמשים (ענטאמאלאגיע), ידיעת טבע—החיים
(פֿהיזיאלאגיע) וזולתם גם ילדי סעיפי הרת לבי אשר
דברתי מהזיונות טבעיים שונים פועל ידי שדי בעצם
ובארץ. בפרק הזמן הזה גמרתי את ספרי „תולדות
הנפש“ (את תוכנו הודעתי ג'כ בהצפירה ובהמגיד לשנת
תר"מ), והוא ספר דברי הימים לתורת אֱלֹהִים נפש
האדם ואמונת השארתה. יכלכל קורות נפש האדם
השתלשלת אמונת השארתה וקיומה חוץ לגוף. תולדות
הכמיה, מאמיניה וחוקריה אנשי תשם בכל דור ודור,
תולדות ספריהם בחקירה ודרישה ותולדות הספרות
הנפשית (פֿהיזיאלאגישע ליטעראטור) בכלל מימי
הדורות הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה, חקירות
ודרישות ע"ד עצם ומהות הנפש ואיכות האמונה
במציאתה וקיומה חוץ לגוף עפ"י השערות ושיטות
הפלוסופים הקדמונים והאחרונים ועפ"י שקול הדעת
וראיות ישרות הבנויות על מוסדות ההגיון ומופתי
השכל. בפרק—הזמן הזה חברתי את ספרי „תולדות
חכמי הבאטאניק“ והוא ספר דברי הימים לחכמת
הצמחים ותולדות חכמיה, חוקריה ודורשיה מדורות
הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה. נדפס בראשונה
במכ"ע „הקול“ אשר יצא לאור בקאָניגסבערג ע"י ה'
מיכאל לוי ראדקינסזאָהן ואח"כ נדפס על הוצאותיו
בסופערראטס—אויפגבע. בפרק הזמן הזה כתבתי את
ספרי „קדמוניות האדם“ (תמציתו נדפס בהמשכים רבים
במכ"ע „המגיד משנה“ אשר יצא לאור ע"י ידידנו הנכבד
הרב החכם ר' דוד גארדאן הי"ו מו"ל המגיד בליק)
והוא ישא מדברותיו על ראשית זמן מציאת האדם עלי
אדמות לפי שיטות החוקרים היותר מצוינים בדור האחרון
הזה על קורות מין—האנושי קודם זמני התולדה (געשיכטע)

ועל התפתחותיו ותהלכותיו בנתיבות העתים והזמנים, במסילות התקופות והעפאָבען ובדרכי הדורות והפערי־אָדען אשר עברו עליו בעולם—העבר (אור וועלט). בפרק—הזמן הזה חברתי את ספרי „תלאות החכמים“, ספרי „מאסף דעת“ וספרי „הים ומלואו“, מאמרים רבים גדולים וקטנים הנושאים מדברותיהם על סעיפים שונים מחכמת הטבע הכללית ונדפסו במכ״ע הצפירה, המגיד, מגיד משנה, הקול, הלבנון, הכרמל, והאוהב, ועל כולם הפקתי ת״ל רצון מהמון הקוראים ויברכוני טובים.

המִפְעֵל האחרון אשר פעלתי לטובת הספרות העברית ולכבוד החכמה והמדע, הוא ספרי „הנוסע“ אשר אנכי נותן לפניך היום, קורא נכבד, והוא כעין חלק שני לספרי „אוצר נחמד“. מִפְעָלִי זה הוא האחרון אשר יצא מתחת ידי בימים האחרונים לפרק—הזמן הנזכר. ואותו אמרתי לשלוח ראשונה על פני חוץ לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל. בו נקבצו באו מאמרים וענינים שונים מידיעות העולם וחזיונות הטבע (נאטור ערשיי־ונגען), מעולפים ומשובצים בספורי־מסעות (רייזע־עבעשריי־בונגען) יפים ונחמדים המרהיבים און שומעת והמושכים לב ונפש באופן מאד נעלה. תקותי תשעשעני כי קוראי שפת עבר, שואפי חדשות ומִשְׁהֲרֵי נפלאות הטבע ומפעלות תמים דעים, אשר נפשם קשורה עוד באהבת שפתנו העתיקה, שפת ה' אלהינו ושפת כל קדושינו ימצאו במחברתי הזאת חפץ, ובאמת לא נופלת היא מאהיה האוֹנֵי הבכור ועוד יתרון רב לֵה עליו בבחינת עניניו הנכבדים אשר מהם תוצאות השכל ודעת, מדע ותושיה, כן בבחינת השפה להיותה כתובה על טהרת הלשון וההניין הישר כיד ה' הטובה עלי. נפשי יודעת מאד כי הקוראים יביטו עליה כעל דבר חדש בספרות־העברית, יתענגו על נעים צלצלו

שפתנו אשר בה קָהַר אֶרְהִיךְ. אביה, עֲשֵׂה, יוצרה
 וכוננה, אשר אחרי בלותה היתה לה, עֲדָנָה בידי סופריה
 הנכבדים וְתִיף כימי נעוריה וכיום עלותה ממדבר סיני.
 נפשי יודעת מאד כי כל הענינים אשר עליהם הנני
 נושא מדברות ימצאו חן בעיניכם, קוראים משכילים, כי
 נאמרים בטוב טעם ודעת במשטר וכדר נכון. במחברת
 הזאת תחזינה עיניכם חזיונות נעלים ונשגבים, הוד והדר
 הטבע ביקר תפארת גדולתה בשמים ממעל ועל הארץ
 מתחת, יפעת הבריאה העדינה ושכיות חמדתה בכל
 היקום הכללי, נפלאות התולדה הנפלאה, כלילת יופי כל
 מראותיה והזיונותיה הנפלאים, מפעלות תמים דעים ועוזו
 נפלאותיו אשר יראה חדשים לבקרים. במחברת הזאת
 יופיע עליכם סודות דברים נפלאים ונסתרים הספונים
 טמונים בחיק הטבע הנשגבה, הנעלמים מעינינו וצפונים
 משכלנו. המחברת הזאת תתנה צדקת פרונו של האמן
 הטבעי במדבר לא־דרך ובתהו ילל ישימון, את היד
 החזקה והרוע הנמויה והמוראים הגדולים אשר יעשה
 לאלה האנשים המשליכים נפשם מנגד לנסוע ממדבר
 אל מדבר ומים אל ים להתבונן על נפלאותיו הכבירות
 ועל מפעלותיו הנמרצות. —

המעין—הראשי (אָריגינאַל) אשר כמנו שָׁאֲבֵתִי את
 כל הידיעות וחזיונות הטבע אשר נקבצו באו במחברתי
 זאת, הלא הם ספרי הטבע להחכם הנודע ציממערמאַן,
 אך לא בכל פעם בחרתי בו, והלכתי אל מקורות
 ומעינים אחרים אשר מימיהם קרים, נוזלים וטובים לבני
 עמנו ממי מעיני. המאמר הראשון, „ידיעת גבולות הארץ
 בדורות הראשונים וקורותיה עד ימי הדור האחרון הזה“
 הוא כעין מבוא ופתח־דבר לחכמת הגעאגראפיהע
 הכללית, כי בו השתדלתי לצייר בצבעים חיים וקיימים

את קורות החכמה הזאת השתלשלתיה והתפתחותיה מימי
הדרורות הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה, תולדות
הכמיה, מיסדיה וחוקריה, לפי מצב החכמה והקולטור
בתקופות שונות מתקופות התולדה. כל אלה הדברים
כוננתי על מופתים חותכים ופֶּאקטען גלויים הלוקחים
מספרי התולדה (געשיכטע) היותר נאמנים אשר אין
להשיב עליהם, ועל כל אלה עברתי בהשקפה כללית
ובעין הבקרת הצרופה בקצור נמרץ ובהלך רוח דעת
לבלתי הלאות את הקורא בהכבדת דברים ללא תועלת,
ולא אחטא בלשוני אם אמר כי עד כה לא נסה כמעט
אחד מסופרינו לדבר מענין הנכבד הזה במאמר מיוחד,
ונפשי יודעת מאד כי כל מטיבי ראות ימצאו במחברתי
את הפך וירצו את פעלי • —

בטרם אצא הפעם מלפניך, קורא אהוב, אעיר את
אזניך ואומר לך כי רוחי זר ממחברים כאלה אשר יעמלו
לקבל משפט ההמון על דברת ספרם; כי רק אהבת
הבצע או הכבוד השיאום לזאת, ואנכי לא כן עמדתי,
שקך בלבבי שנאתי ותועבת נפשי כזב, האמת אני
ולא אכחד כי על הראשונה בל אוכל הצדק נפשי
אודה תחת כל השמים ולא אבוש כי תקותי במחברתי
היא למצוא שכר בעמלי ויגיעי, ולשוא יעמלו המחברים
להעלים מחשבתם מקהל קוראי ספריהם ולאמר כי לא
אחרי בצעם לבם הולך. אולם אנכי אתברך בלבבי
לאמר, כי לא יצאתי כיום לרמות בני אדם, לעשות
תועה, ולבקש בצע כסף בהבל וריק, אך הנני כרוכל
וסוחר נאמן מבקש מחיר מכולתו הטוב ומועיל, אמנם
על השנית: הן לא בסתר אישים מחברתי רק אשלחנה
על פני חוץ למצוא מחיר יגיעי כאמור, ואם תיטב
בעיני בני עמי, אז אדע כי אקבד ויברכוני טובים! ואם
לא מה יעזרוני התנצלותי והצטדקותי? כי רק התכלית

והעקב, הם שופטים נאמנים על פעולות גבר ולא
זולתם, ואז יצא שכן עמלי ויגיעי בהפסד כבודי! —

הנה יצאתי ידי חובתי קוראים נכבדים והודעתים
במעט דברים תכונת ומהות ספרי „הנוסע“ בכלל, ואף
כי לדבר מותר הוא, כי באמת מה למחבר לשלוח
בעצמו דבר לפניו? ומה לו לעדים ולתעודות? הלא
האמת יעד לעצמו, ואם ספרו יתן עדיו ותעודותיו כי
נחויץ הוא—וְיִצְדָק, ואם לא יגיד־נשא עונו*) ואם נתבונן
על ימים מקדם, נראה ונוכיח כי הקדמונים לא נהגו
כלל בהקדמה ובפתח דבר לספר כל ספרי קדמונינו ז"ל
הכירום כל העם מעצמם ועד אין בס. אך לבלתי שנות
המנהג אשר החלו המחברים בימים האחרונים להשתמש
בהקדמה, הצגתי גם אני בזה דברים אחדים לפני מבוא
המחברת, ובזה יצאתי ידי חובתי! —

ועתה קוראים יקרים, יהי נא אמרי לרצון לפניכם,
הא לכם מנחת! קחזה מידי ברצון, כי מנחה טהורה
היא אשר הקרבתי על מזבח אהבת עמי להשכילם
ולהבינם להרית מריה נוחח הדעת וההשכלה, תקותי
תנחמני כי תאשרו ותהללו את מעשי ותאמרו קבל-עם
כי טוב עשיתי לפני בני עמי אשר רוחם זר עודני
מחכמה ולבם רק מהשכלה בצאתי זה פעם שנית
להשכילם בינה, והיה כאשר מעשה ידי יעלה לרצון על
שולחן הקוראים המשכילים, אזי אשתדל להוציא גם את

(*) לזאת מצאתי לדבר מותר, להציג בראש ספרי זה
תעודות מכתבי תהלה אשר יש תחת ידי מגדולי חכמי זמננו,
והשטתם אותם.

יתר הספרים המונחים ת"י בכתובים לאור עולם. — ועתה
חיו במזב קוראים משכילים, עוד נראה פנים! —

דברי הכותב ברגשי אהבה, דורש טוב לעמו
המתאבק בעפר רגלי ההכמים הדוברים שלום לההשכלה
עבד נאמן לההכמה ולמשיגיה.

נחמיה דוב בן לא"א מוהר"ר זאב וואלף הי"ו האַפֿפֿמאַנן.

ניישטאדט — סוויגנד,

ערב שבועות התרמ"ב לב"ע.

השקפה כללית.

על ידיעת גבולות הארץ בדורות הראשונים
וקורותיה עד ימי הדור האחרון הזה.

אִיפֹה הָיִיתָ בְּיָסְדִי אֶרֶץ הַגֹּד אִם יָדַעְתָּ
בִּינָה: מִי שָׁם מְכַדֶּיךָ בִּי תִדַּע אוּ מִי נָטָה
עָלֶיךָ קֶנוּ: עַל מָה אֶדְנֶיךָ הִטְפְּעוּ אוּ מִי
יָדָה אֶבְנֵי פִנְתֶּךָ: הִתְבַּוְּנַנְתָּ עַד רִחְבֵי אֶרֶץ
הַגֹּד אִם יָדַעְתָּ כָּלָה: (איוב ל"ח ד' ה' ו' י"ח)

ידיעת קורות התפתחות החכמות והמדעים, תורנו
לדעת השתלמות שכל האדם והתפתחות כחותיו הנפשיים
בכל דור ודור ובכל תקופה ותקופה מתקופות התולדה
(נעשיכטע), אשר עברו על בני האדם מיום החלו
למצוא מהלכים בתבל ארצה, הידיעה הזאת תאלפנו
איך הלך המין האנושי ביתרון הכשר דעתו מחיל אל
חיל, ותעופת בינתו ומרוצת רוחו מעלה מעלה. היא תהי
לנו לאור להורותנו דעת, עד כמה יוכל האדם להגיע
לשלמות רוחו הכביר ובעזרתה נוכל לגול את ספר
היחש של בני האדם ולקרוא את מקרי רוח תבונתם,
תולדות השכלת הגוים אשר אבד נירם לפני אלף דור,
כתולדות בני הדור הזה, קורות החכמים הקדמונים אשר
כוננו את שיטותיהם בחכמה ודעת וימחו מארץ החיים
אחרי אשר עברה עתם, ארחות חיי עמי הקדם אשר
מאתם יצאה תורה ודעת אלהים לכל בני הארץ, ואחרי

באה פקודתם, נזרעו בכל הארץ ותורתם נשתכחה עד עת מצוא. הידיעה הזאת תצייר לפנינו אנשים בהירים מעם, אנשי רוח ויחידים סגולה אשר הטיבו לעשות בחריצות שכלם ורוח תבונתם בכרם החכמה, וגם לקרע בדמויות רוחם אשר הדיחו אותם מטה מטה לדרת פלאים כבהמה בבקעה, לפי מדת חכמתם וידיעתם המפעמם; ובעזרתה עלינו לפלס דרכם ומפעלם בהשכלת בני אדם במאזני צדק, לדעת אם ישרו לכת בדרכי החכמה ולצעוד אל התכלית הנועד להם, או אם העוו דרכם ויטו מני ארח.

במאמרנו הנוכחי הואלנו להטיף אמרים על קורות חכמת הנעאגראפיה מדורות הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה. ע"פ מופתים חותכים ופאקטים גלויים וחיים הלקוחים מידיעת קורות החכמה והמדע, נשען על התולדה (געשיכטע) הנאמנה; נשתדל לתת לפני קוראנו הנבונים השתלשלות החכמה הזאת, תולדות ימיה וקורות העתים אשר עברו עליה מימי קדם עד ימינו האחרונים האלה, תולדות חכמיה ופעולת מיסדיה, המצאותיהם והתגלותיהם, אשר המציאו ואשר גלו בכל דור ודור בכל תקופה ותקופה במרחבי הידיעה הזאת. ואולם מראש אמרנו להטיף דברים אחדים על עצם ומהות החכמה הזאת, על תועלויותיה ופעולותיה אשר תביא לאשר ולהצלחת מין האנושי, במצבו החומרי גם הרוחני, ואחר נבוא אל מטרת מאמרנו זה.

חכמת מחקרי ארץ (געאגראפיה) תבאר לנו עצם כדור ארצנו תואר פני האדמה מלמעלה ויקרת ערך הדברים הספונים וטמונים בחיקה, מושב כל בני האדם לגויהם, במקומות, בארצות ובאקלימים ובזמנים שונים. היא תאלפנו לדעת את הקשר האמין אשר בין הטבע ובין בני האדם בכל מקומות מושבותיהם, ואופני

ההצטרפות אשר לנפשותיהם ורוחותיהם, אל הרברים
הטבעיים הנמצאים במקום תחנונם ביחוד, המשרה
והיכולת אשר להטבע על קורות ותכונות יושביה לשפת יתר
תחשב להוכיח בדברים, מה רב טוב צפון בהיריעה הנהוצה
הזאת, ודבר שפתים בזה אך למותר הוא, כי כל איש
אשר עינינו לנוכח יביטו, יראה ויתבונן, כי הידיעה
הזאת, ידיעה יקרה ונישגבה היא אשר עוז בידה וגבורה
בימינה להאשיר את האדם אשר רוחני וחומרי באופן
סאד נעלה, כל מטיבי ראות יוכיחו במישור, כי לגדול
תועלתה ולחין ערכה אין ערוך אליה ביתר החכמות
אחיותיה, כל יודע דעת יודע נאמנה, כי מבלעדי
הגעאגראפיה לא ירים האדם את ידיו ואת רגליו
ברחבי תבל, על כן שפיה נחלת האדם ונעים גורלו
בשומו לבו לקרוא בספרי הגעאגראפיה לדעת הדר כבוד
ה' והדר גאון התולדה, להתפלא על מפעלות אלהים
ומעשי ידיו בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים, על תכונות
ארצות תבל לפלגותיהם, תועפות ההרים הרמים
והנשאים, חקר הימים הגדולים ומשטרי האורים
והנהרים הנודעים והמפורסמים, על יבול האדמה וצאצאיה
באקלימים שונים, על התולדות והעתים אשר עברו
עליהם, על משפטי העמים הרבים והשונים, מחלקות
המדינות, הנפות והערים ועל סגולותיהן, חין ערכן וכל
הליכותיהן; הלא מכל אלה יחזה מה רבו מעשי ה'
ומה עמקו מחשבותיו, ואת קול שדי בדברו תשמענה
אזניו; מכל אלה יחזה יתרונו הגדול על כל צאצאי
ארץ, בנפשו המשכלת אשר חננו אלֵהי מרום, יראה,
כי האל הגדול הגבור והנערץ בסוד קדושים רבה, העושה
גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, ומרום
ישכון, הנה הוא יהיה את דכא ושוכן בתי חומר,
עם אנוש אנוש ובן אדם בכל מקומות מושבותיו.

ויעטרהו כבוד והדר, סוף דבר, ידיעת הגעאגראפיהע ידיעה נשגבה היא, עד כי בכל המון המדעים הרבים והעצומים מאין כמות לפקוח את עיני האדם להתבונן על פלאי אל ברחבי ארץ ותבל, כי עוז בידה לנהגנו ולהביאנו אל אוצרות נסתרים ולהראותנו את האבנים אשר עליהם יפלא אדון הנפלאות לעשות את מפלאות מפעליו; היא תשימנו לאזרחים בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים, והיא תראנו את צבאות התמורה והחליפות אשר יתחוללו על כל בני חלוף תחת השמש, ואת השטף העז השוטף בעוזו כל עלילות האדם ותחבולותיו, את גבורותיו וכל פעולותיו, ורק האמת והצדק יעמדו כדרי אל ונצורי שדי לא ימוטו לעולם ועד.

עוד בשנים קדמוניות, עוד לפני אלפי דורות, כאשר החל האדם לרוב על פני האדמה, ולחשוב מחשבות איך להטיב את מצבו החומרי ולהכיר כי גדול מרבבות היצורים הוא, אשר על כן החל לעבוד עבודותיו ההכרחיות להצלת נפשו, כמו צידת החיות והעופות גידול הבהמות ועבודת האדמה; כבר אז התעורר בלבו הרעיון להרגיש את התועלת הגדול אשר תוכל להביא לאשרו ולהצלחתו ידיעת גלילות הארץ ותכונת יושבי תבל לגוייהם בכל מקומות מושבותיהם, אך מקוצר דעתו והשכלתו אז בחכמה ודעת, לא היה לאל ידו להפיק זממו כראוי וכנכון ואף העבודות ההכרחיות האלה נעשו בלחץ וברחק גדול מאד.

והנה אם נחזור את מבטי עינינו בכתבי הקדש אשר נשארו מורשה לנו מאבותינו הקדמונים, נראה ונכיר במישור, כי עוד מחוקקינו נביאינו ואבותינו הקדושים, כבר הרגישו את יקרת חכמת הגעאגראפיהע, את גדול תועלתה והן ערכה, עד כי ע"י ידיעתם

בלימוד הזה פנו לה מקום בתורתנו הקדושה ובדברי חזיונותיהם ונבואותיהם; עדים המה הנאומים „ונהר יוצא יפרד לארבעה ראשים הסובב ההולך קדמת אישור“, אשר בראש ספר בראשית (פרשה ב', מ'—מ"ו) כי כבר בדורות התולדה הקדומה והוקנה הזאת, רחבה ונסבה ידיעת הגעאגראפיה. שתי הפרשיות ל"ג ול"ד הכתובות בס' במדבר, וזולתן עוד מבטאים רבים מעידים ומגידים, כי הידיעה הזאת כבר היתה מודעת לאדון הנביאים בתכלית השלמות, יהושע בן נון אשר יצק מים על ידי משה בחיר ה' ידע את חכמת הגעאגראפיה באופן מאד נעלה, ובלשון מדברת גדולות ובטוב מעם ודעת יציב גבולות עמים למספר בני ישראל. כאשר תעידנה שבע הפרשיות (מפרשה ט"ו עד כ"ב) הכתובות בספרו, בימי יהושע רחבה ונסבה הידיעה הזאת מאד ורבים היו דורשיה ולומדיה, כי ידעו אותה עד תומה וילמדוה בתכלית השלמות ולא חסר כל בה עד כי השכילו לכתוב אותה גם בספר, כאשר יעידו לנו הכתובים: הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם ויקומו וילכו בארץ ויכתבו אותה—ואתם תכתבו את הארץ—ויצו יהושע את ההולכים לכתוב את הארץ לאמר לכו והתהלכתם בארץ וכתבו אותה, וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על ספר (יהושע י"ח, י"ד). יפתח הגלעדי ידע את הידיעה הזאת באופן נעלה, ודבריו אשר שלח ביד מלאכיו אל מלך בני עמון יגידו עדותם, כי למד אותה עד תכליתה לפי מצבה בימים ההם. שלמה המלך הבין אניות בעציון גבר*) וישלחם משם אופירה וארץ ספרד, ואף

---

*) "עציון גבר אשר יקרא עתה בפי יושבי המקום תהיה"

שהיו בסע האניות האלה רבי התועלת בכל זאת הדלו
אחרי כות שלמה לעשות דרכם במים אדירים. ובעת

בשם אקאבא היה חוף על שפת ים סוף אשר בארץ אדום ומקום
מבנה האניות ללכת משם אופירה אשר שם הוחב, שם עשה
המלך שלמה אניה וחירם מלך צור שלח את עבדיו אנשי אניות
יורעי הים ללכת עם עבדיו שלמה, גם המלך יהושפט עשה שם
אניות תרשים ללכת אופירה ולא הלכו כי נשברו בעצוק גבר,
והדברים עתיקים, הלא הם כתובים על ספרי הקדש (מ"א ב'),
כ"ו, כ"ז, כ"ב, מ"ט, דב"ה ח' י"ז, כ' ל"ו ל"ז) ואם כי אנחנו
בני ישראל מאמינים בני מאמינים אנחנו, אין אנו צריכים לא
לדנות ולא לראיה על אמיתת ספוריהם, בכל זאת לא לשפת יתר
יחשב לנו אם נספר לקוראנו הנכבדים את אשר קראנו באחד
מכתב'ע על דבר כתובת עתיקה אשר נמצא בשנת 1874 באמצעריקא
דרומית, אשר נכתבה זה קרוב לשלשת אלפים שנה, ואלה דברי
מכתב'ע אשר כתבו לאמר: מכתב'ע, "אמצעריקא" חו"ל בעיר באנאפא
אשר בפלך גראנאדא החדשה אשר באמצעריקא הדרומית, מודיע לנו
ע"ד מציאת חדשה חרה, אשר לפי ההקשפה הראשונה כמעט קשה
להאמין באמיתתה: איש אחד אשר שמו דאן דושאאקמא דג
קאפטא, יספרו לנו מכתב'ע, מציא באחת מארצותינו מציב אבן
אשר הקימה אנשים צירים וצידונים, אשר כוננו עיר מושב
במקום ההוא בשנה העשירית לחירם מלך צור, אשר היה בימי
המלכים דוד ושלמה בנו, על האבן הזאת חרותה כתובת בשמנה
שורות, אותיות הכתובת הזאת יפות הנה, אך אין ריוח בין מלה
למלה, גם בלתי מנוקדות זאת העתקת הכתובת אשר על הציון
הלו: "אנשים מארץ קאפארה יצאו מחוף האניות אשר בעצוק
גבר ואחרי אשר שבו על פני הים שנים עשר חדש טפנו אשר
ורם המים הולכים ביד חזקה מארץ מצרים יצאו על החוף
אצל גואקוילא וזה בארץ ערד". על האבן הזאת נכתבו שמות

אשר הואיל יהושפט לחדש את מסע האניות והכין
אניות חדשות ללכת אופירה (*), לא הלך, כי נשברו
אניותיו בעציון גבר. בימים ההם היה עוד חוף אחד
לבני ישראל ביפו, ואם אמנם לא היה טוב ומרווח כהחוף
עציון גבר, בכל זאת חנו גם בו אניות גדולות, באות
תרשישה. יחזקאל בן בוזי הנביא, אשר בימיו עלתה
הגעאגראפיהע-הפאליטית כפורחת, ומסחר ירושלים פרץ
על כל גדותיו הגדיל לעשות בהחכמה הזאת. בשפה
ברורה ולשון למודים הפליא מאד לתאר בלשון מדברת

האנשים יורדי הים האלה אשר הקימו המצבה הזאת למוכרת עולם
(הצפירה שנת 74 גליון 44) *

(*) המפרשים נלאו מאד לבקש באיזה חלק מן הישוב ובאיזו
מדינה היה המקום אשר שלח שם המלך שלמה אניות להביא הזהב
ושאר דברי חפץ ככתוב ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר וכו'
(מ"א ט' כ"ו), ויבאו אופירה ויקחו משם זהב וכו' (שם כ"ה),
ובכל יגיעתם לא מצאו מקום אשר יתחברו בו כל התנאים הנזכרים
בכתובים על אופיר, כי הנה קצתם אמרו שהוא מדינת פערו אשר
באמערקא הדרומית, אבל אם בימים ההם היה גלוי ומפורסם חלק
התבל אמערקא, איך אבד זכרו בדורות שלאחריו עד שזה כמו ד' מאית
שנה נגלה החלק ההוא כהגלות נגלות ארץ חדשה? ועוד סברה
זאת מבוארת הביטול, באשר התנגד אל מצב המקומות הנזכרים
בכתוב, כי ללכת אל פערו שהוא במערב העולם לא היה עושה
שלמה האניות בעציון גבר, שהוא על שפת ים סוף, אלא היה
בוחר לעשותם בחוף יפו אשר על הים התיכון, כי משם הדרך
הישרה ללכת למערב העולם וביותר כי כבר נסו אנשי צור וצידון
שודו בימיו — לרדת בים התיכון עד ספרד והלאה (ראה כאמרנו
הלאה), קצת המפרשים דמו שהיה אופיר בחלק אמריקא באותה
המדינה ששמה Zaphali עוד היום.

גדולות את מסחר צור המעטירה אשר שלחה את בדי מסחרה בכל ארצות תבל (יחזקאל כ"ו), גם מפרשה ט' עד סוף ספרו יראה לנו, כי לו זרוע עם גבורה בהדיעה הזאת, ומאד נתפלא על הכח הגדול והיר החזקה אשר היה לו בידעת מהקרי ארץ. — גם במזמורי נעים זמירות ישראל, אשר שר ברוח קדשו בהתבוננו על פעולות ה' ואל התולדה מעשה ידיו, נמצאו דברים רבים המורים באצבע

אמנם אין לדעת הזאת שום יסוד רק דמיון שם המדינה עם מלת אופיר, כי אין בגלילות ההם תוכיים המובאים ע"י עבדו שלמה מאופיר, ולא נמצא בהם זהב וכסף לרוב עד שיתעורר המלך לשלוח שם אניות בהוצאות רבות לזה התכלית, גם הלך אפריקא הדרומיים לא היו אז נודעים כי בשנים קדמוניות לא הכירו רק החלק הצפוני ממנה הפונה אל הים התיכון כנודע. שוב ראיתי בעל מחקרי ארץ חושב היות אופיר אחת מארצות הערביים מאחר שהתורה הזכירה את אופיר בין בני יקמן אשר התישבו כלם בערב ממשא בואכה ספרה, אמנם אין די בהודעה זו להושיב את אופיר בארצות המערב, כי מלבד שאין לרון תמיד משם אדם לשם מקום בהיות אפשרי לאמר שאין שום יחס בין אופיר בין יקמן שהתישב בארץ מערב ובין מדינת אופיר שבאו שם אניות שלמה, כמו שנזכרו בתורה שני חוילה אחד שם אדם ואחד שם מקום, ואין יחס לזה עם זה, הנה גם הדברים המובאים מאופיר יבטלו סברא זאת, כי אין בארצות הערב לא תוכיים ולא קופים, לא שנהבים ולא עצי אלמוגים. גם הכסף לא נמצא בארצות ההמה, מלבד שארץ הערב סמוכה מאד לא"י מצד הוף עציון גבר, והכתוב אומר (ד"ה ב', ט' כ"א) אחת לשלוש שנים תבואנה אניות תרשיש, ואין ספק שלא היה צריך שלמה לזמן רב, כזה ללכת לערב, גם לא היה צריך להעזר בעבדי חירם ידעי ים למהלך קטן כזה. סוף דבר לא ראיתי בדברי המפרשים מה שיתישב על הדעת בזה הענין,

על הכח הגדול והיר החזקה אשר היתה להמשורר הקדוש
ההוא בידיעת מחקרי ארץ. גם בספר איוב מצאנו ענינים
נשגבים בידיעה הזאת, כמו: נוטה צפון על תוהו, תולה

ואשר אחזה אני אחרי ההתבוננת בדברי הכתובים ואחרי הדרישה
במפות הארץ ובתכונות המדינות הוא, כי אופיר נמצא בארץ חודו—
המזרחית רחבת הידים הנקראת הינדאסטאן באותו חלק ממנו הסמוך
לים על שפת מאלאבאר. והנה יש בשפה ההיא שתי עירות גדולות
רבות המסחר ורוכלות העמים גם בימים האלה, שם האחת גאָאָ ושם
השניה באַמבייא ובין שתי העירות האלה נמצאת כהיום עיר ששמה
סיפאָרְך או ספֶּערְדָאָם והיא לדעתי מקום אופיר הנזכר בכתובים אוֹרְך
העיר הזאת צ' מעלות אם נתחיל למנות מהאי פעררא כנהו, ורחבה
הצפוני י"ח מעלות ומקום מושבה סמוך לשפת הים, והנה
המעמים אשר הניעוני להחיות בדעת הזאת הם אלה, המקום הזה
אם היותו כהעת קטן הערך ואנשים בו מעט היה מקדם עיר
גדולה לאלהים מלאה סוחרים ורוכלים רבים כאשר העידו עליה
הסופרים הקדמונים פטאלאמעיוס, אממיאנוס, מארצעלינוס וארריאנוס,
אשר קראו בספריהם לעיר הזאת בשם קופארא, או סופארא בהתדמות
השם סיפאָרְך אשר לה כהעת, ואין ספק שכל השמות האלה
נגזרים משם אופיר שהוא העקרי, אלא שברבות הימים נתוספה אות
אחת בראשו, והראיה לזה כי היוסיפן לרומאים בהזכירו את אופיר
אשר בספרי הנביאים כותב תמיד סַאפְהִיר בתוספת אות, וכן
השבעים וקנים בהעתקתם מ"א ט', כ"ח ושם י', י"א, ובאיוב כ"ב,
כ"ד, ובד"ה א' כ"ט, ד', ושם ב' ה' י"ח, וס' י', בכל המקובות
האלה העתיקו תמיד סַאפְהִיר במקום אופיר, וזה יורה שגם הם
כינוו את העיר סיפארא אשר מצאנו המדינה אשר העיר הזאת
בתוכה נודעת מאז להבוי הזהב והכסף ואבנים טובות ועצים נבחרים
אשר בה באופן מסכים מאד, עם כל ההודעות הבאות בכתובים על
אופיר, כי על מציאת הזהב שם לרוב, העיד היוסיפן באמרו

ארץ על בלימה (איוב כ"ו, ח'). אחרי החורבן רבו כמו רבו הסותרים והתרים את הארץ בישראל, ואין גוי וממלכה אשר לא שם סחרו. לכן התחזק שמעון אשר

שהעיר סופארא היתה נקראת בימיו עיר הזהב גם עצי אלמינים או אלגומים היו באים לרוב מארץ הודו, כמו שכתב וירגיל, והם עצים יקרים יעשו מהם כלים מכלים שונים, ויחזיקו בהם את הבנינים המפוארים, כי כן עשה שלמה בהם מסגד לבית ה' ולבית המלך וכנודות ונבלים לשרים, וכן תדין על הבהמות והעופות שזכר הכתוב שהביא המלך משם כי כלם נמצאים גם כעת בארץ הודו, ובפרט התוכיים שהם העוף הנודע בשם פאפאגיא, כי כן יורה שמו העברי תכי שממנו למדו הרומאים לקרותו כן אלא שהוסיפו בראש השם את אנית הנקראת Psi וברך הוזה נהיה השם הרומאי Pistacus עד ראו להתבונן כי הקדמונים לא היו מכירין סחוק אויה רק המחחות אשר מעבר הוזה לנהר גאנגנס הפונה אלינו. אבל המדינות אשר מהלאה לנהר הוזה היו אז בלתי נודעות לוח לא יתכן לבקש מקום אופיר במחוז שלא היה אז נודע בעולם כמו שעשו קצת חכמי האימות האומרים שהיה אופיר באי זומאטרא או באי יאיוא, או אחרים האומרים שהוא באמערקא, אבל העיר אַאופארא שזכרנו יושבת מעבר הוזה לנהר גאנגנס והיתה נודעת היטב בימים ההם, גם המרחק אשר בינה לא"י, יבאר לנו למה הוצרכו האניות לזמן רב בדרכם עד שרק אחת לשלוש שנים היו חזרות לעציון גבר, כי מלבד מרחק הדרך שהיו עושים בלכתם תמיד סמוך ליבשה להעדר מחס המאנגנס עור היו צריכים להתעכב שם איזה זמן למכור מה שהביאו ולקנות תחתם דברים אחרים מכל הסעמים האלה יראה בעיני כי נתחברו היטב כל התנאים הנאמרים על אופיר בעיר אַאופארא שזכרתי עד שיצדק לאמר כי זהו המקום ששלח לשם אניות המלך שלמה. ואם תשאל מדוע נקראו האניות ההן אניות תרשיש? וכי אל

היה בימי תבית השני ותקן את החוף ביפו. והמלך

תרשיש היו הולכות? דע לך כי גם המפרשים הרגישו במליצת זו שהשתמשו בה הנביאים לרוב לאמר אניות תרשיש, ולפי שלא הסכימו כלם בדעת אחד במצב מקום תרשיש לכן כל אחד מהם תירץ כדרכו. הרי"ף אברבנאל חשב שתרשיש הוא עיר קארטאגא באפריקא (וכן הוא דעת בעל מאור עינים בדף נ"ח) ולפי שהיה קשה לו לפי דעתו זאת מה שאמר הכתוב (ד"ה ב' כ' ל"ז) וישברו האניות ולא עצרו ללכת לתרשיש, כי הלא האניות נעשו בעציון גבר העומד על שפת ים סוף, ואיך יעברו מן הים ההוא אל תרשיש אשר באפריקא? לכן תירץ הוא ז"ל (במלאכים א' ו' י"ב) בזה"ל: ואולי טעה עזרא במה שמצא כתוב שעשה יהושפט אניות תרשיש בחשבו שהוא האניות ללכת לתרשיש, ואינו כן, כי הם היו ללכת אופירה ועל תבניתם אמר אניות תרשיש, והוא א"כ טעות ביד עזרא הסופר עכ"ל, ועקר טענת אברבנאל היא כי בספר מלאכים נזכר שנעשו האניות ללכת תרשישה, רק אבר: יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה, שפירושו כך: מצד תבניתם נקראות אניות תרשיש כי נעשו בדמות אותן האניות שהיו רגילין אנשי תרשיש לעשות. אך תעודת מהלכם היה ללכת אופירה לא למקום אחר, לזאת חשב שהכותב ספר דברי הימים להיותו רחוק מאד מזמן המאורעות שסיפר וכי הוא מזכיר בו בנו אליועזר בן נעריה בן שכניה בן חנניה בן פדיה בן יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר השתמש בחבנת הכתוב. במלכים וחשב שהיה תעודת האניות ללכת תרשישה. אמנם בעל מחקרי ארץ ברצותו לברוח מן התירץ הזה כתב על מלת תרשיש כי יהושפט היה בדעתו ללכת מתחלה לאופיר שהוא בלי ספק למזרח העולם, כי לכן בחר לעשות האניות בעציון גבר, ואח"כ היה רצונו לסבב כל ארצות אפריקא ולבא אל תרשיש שהוא לדעתו עיר טארטעססא בספרד, והנה אם כי צדקו מאד דבריו בהציבו עיר תרשיש בספרד, מכח המופתים הרבים שהביאו ים, בכל זאת קשה להאמין שהיה

הדרום בנה חוף חדש, חוף יפה ומהולל מאד למעמד

בדעת יהושפט לעשות סיבוב גדול כזה ביגיעה רבה לרדת בכל צד חלק אפריקא המזרחי מראשו לסופו עד הגיעו אל קצהו הדרומי הנקרא ראש-תקוה-טובה, ומשם יפנה לצד צפון ויעלה בכל צדי המערבי עד הגיעו אל מקום צר הנקרא פֶּרְעָטוּם—נָאֲדִיטָאנוּם. וכל זה רק ללכת אל תרשיש אשר בספרד, בהיות נקל לו מאד לבוא שמה בנסעו מחוף יפו בדרך שהיו הולכים אנשי צור וצידון בימיו. וביותר יקשה כי בימים ההם לא היה נודע המהלך הזה סביבות אפריקא באשר זה האיש מפארטוגַל הנקרא וואס—קא דע גאמא היה הראשון אשר עבר ארחות הים הזה בשנת 1498. לכן אם לא נאבה לקבל תירוץ אברבנאל נניח הפסוק ההוא בכלל אותם שקשה עלינו לפרשם. ודי לנו לידע כי בכל מקום שזכרו הנביאים אניות תרשיש הכונה תמיד על תבנית האניות הדומות לאותן שנעשו ע"י חרשי תרשיש. וזה מה שרצונו לבאר בזה המקום. (בבכה"ע לשנת תק"ץ).— עוד במאה ה'ס"ז כאשר נאחזו הפורטוגזים על חוף מזרח אפריקא הנקרא Sofala, מצאו שמה מכרי זהב לרוב שנחפרו בזמן קדמון מאד עם חרבות בנינים ישנים. ומסורת שגורה היא בפי התושבים שמה שנשארו מן בניני מלכת שבא. ואולם הנוסע קארל מאויך מצא בשנת 1871 הרחק משם כדי 41 פרסאות מקום אחד אשר מצאו מכרי זהב לרוב חפורים, וחרבות בנינים נפלאים למאד. וחומות גבוהות מן גובה 16 אמות ועובי 8 אמות מקיפות אותם, בהם מגדלים גבוהים, פיראמידען ואבעליסקען, וכלם מאבני גזית חצובים מעשי ידי אמנים נפלאים, אשר הכרת פניהם תעיד עליהם שנעשו בזמן קדמון מאד.— הדרך שהלכו אניות שלמה דרך ים סוף לדרום כל ארך מזרח אפריקא משך שלש שנים עד סוף החוף הזה, מכרי זהב הרבים, המסחר עם שנהבים וקופים, והבנינים הנפלאים שנשארו עד היום לא יניחו עוד שום ספק כי היא ארץ אופיר שהיה בימי שלמה המלך. (ידידנו הרב הח' רה"ס בס' את זכרון).

אניות — איבה (קריעגסשיפען) ואניות — סוחר (האנדעלשיפען) על יד קסריה (צאזאריע*), כן גם כל ספרי התלמוד הלא יגידו מה רבה חכמת חכמינו בלמודי הגעאגראפיהע ומה עשו חילי ועין בעין נראה את תקפם ואת רוחב לבבם בידיעה המפוארה הזאת, ידיעת מחקרי ארץ, ומי לידינו יתקע שלא כתבו בהידיעה הזאת ספרים מיוחדים המדברים בכמו אלה, אין כל ספק שהיו לנו ספרים כאלה, אפס כמקרה כל ספרי החכמות והמדעים שהיו בעמנו, קרה גם לספרי החכמה הזאת, כי בצאת ישראל מארצו הקדושה ללכת גולה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, יצא ממנו כל הדרו ויאברו כלי קדש, ספרי חכמתו

(* קסריה, היא העיר המפוארה צאזאריע פאליסטינא, הנזכרת במס' מגילה דף ו' ע"א ובמקומות רבים בדברי חז"ל. והיא סמוכה ללוד. עד ששמעו בלוד קול תרועת העם מקיסרי כאשר מרדו בשבור מלכא (מועד קטן כ"ו א') ושם העיר בראשונה מורים סטראטונים (סטראטענס—טהורס) מגדל סטראטע, כי אחד מבני האנית אשר שמו סטראטון הרים אותה למעלת קריה עליוה. ואחריו הגדיל אותה המלך הורדוס בבנינים מפוארים ובחמה בצורה סביבה והעמיד בתוכה צלמי אפיסער ויונא. עד שקראו לה, רומא—הקטנה והורדוס קרא לה בשם צאזאריאע לכבוד אויגוסטוס צעזאר (קיסר) ר"ל קרית הקיסר בה היה מושב משנה למלך רומי. ומשחרבה ירושלים היתה היא מטרופולין (איכה רבתי בפסוק היו צריה לראש). בה נהרג רבי עקיבא גם בה נהרגו שנים עשר אלף יהודים על אשר מרדו בשבור מלכא. ומשם יצאה הרעה לבית ישראל בימי היתנים. וכשנברה מלכות בית חשטנאי ונצחום היו קוראים אותה מגדל שד (מגילה ו' א') כגירסת הערוך לגנאי ומי שיודע דרך הקדמונים לקצר המלה כאשר יכתוב חצי הראשונה ויפיל חציה האחרונה יקרא מגדל שד—ראטאנוס והוא הנכון. ועיין בזה דעת התוקר גרעמץ בספרו

גם חלו בהם ידי זרים עד כי ברבות הימים לא נכרו עוד כי צמחו בכרם ה' צבאות בית ישראל, הם זרע ברך ה' וגם לב היהודים נהפך לשנוא אותם ויחשבום לילדי נכרים, ומקוצר רוח ומעבודה קשה לא הכירו את החכמה אחות התורה הקדושה בנות אלהים חיים ויחשבוה לצרה לה, על כן לנדה היתה, כל מכבדיה לפנים הזילוה, גם היא נאנחה ותשב שממה, והרברים עתיקים.

ידיעת מחקרי ארץ, הנה לבטח תחלינה מני עת החל האדם להיות בארץ, יען כי מבלעדה לא ירים

געשיכטע דער יודען דף 486 וחרוץ משפטך. — ויתר גדולות העיר הזאת ראה במסעות גראף אשר ראה אותה בשנת 1818 למספרם. ואין להחליף אותה בצאוארעא הקרובה למוצא—הירדן (הנקראת צאואריא פילופי) אצל מערת פמיס (בכורות ג'ה ע"א) תחת הר חרמון הידועה ראשונה בשם ליש, לשם, דן (כמ"ש בתרגום ירושלמי ע"ס וירדפם עד דן—דקיסרין). כי העיר ההיא בנה פילופוס בן הורדוס ויקרא לה גם הוא ע"ש הקיסר אויגוסטוס. ואגריפוס קראה בשם געראניוס על שם הקיסר גירא. והיא בקצה הצפונית לא"י בין המצרים; ולזאת כיון הנביא: מִדֵּן נִשְׁמַע נִחְרַת סוּסוֹי, לפי שהיא בקצה הארץ כמו שבאר שבע בקצה שכנגדו ממולו, ו"ש מִדֵּן עד באר שבע (ראשית י"ד) ר"ל מקצה אל קצה (ר' יוסף לאווי בס' כוכבי יצחק שנת 1866). והעיר קסריה (פאליסטינא) היא כעת הרבה ושממה, ונמצאות בה חרבות בנינים גדולים ונהדרים עד מאד. והם חרבות בנין הורדוס הגדול אשר בנה אותה. וכעת נמצאים בתוך חחרבון ההן בתי דינים (פישער היטפערן). ובעת שתקן איברהים פאשא את מבצר עכו, הסיע אבנים גדולות מחרבות העיר הזאת, ובלשון ערבית קוראים לה ג'ב קיסאריא, וסמוך לה נופל בים נהר אקראר, ולפי דעתי הוא כהארזעיוס הנזכר ביוסיפון שיוצא מיל אחד מקיסרין (הרב רי"ש ז"ל).

האדם את ידיו ואת רגליו במרחבי התבל ובלעדה לא יוכל להתקיים גם רגע אחד. הידיעה הזאת נולדה בראשונה על ברכי העמים הקדמונים אשר הרימו פעמיהם לארצות מאד רחוקות, גם עברו ארחות ימים לבקש ולמצוא ארצות חדשות ואיים חדשים, ויען כי ידיעות דרכי המסחר היה לפנים ענף מידיעת הגעאגראפיע הפאליניקית. לכן רחבה ונסבה אז הידיעה הזאת באופן מאד נעלה כאשר יבין כל איש מבין מדעתו.

המצאת האניות העירה את רוח הקדמונים להרחיב את גבולות ידיעת מחקרי ארץ, לעבור ארחות ימים ולחפש אחרי איים חדשים בלב ימים, אשר לא שזפתם עוד עין אנוש מעולם. גזע עץ צף על פני המים, היה נסיבה להעיר מחשבת חרוץ לחרף נפשו במים על עצים כאלה*) הרפסודות היו כלי השיט הראשונים מעשה ידי אדם, אשר נשלמו אחרי המון שנים לדוברות קטנות

(*) סופרי קורות ימי קדם יספרו לנו הגדה עתיקה: כי פעם נצב איש על שפת הנהר ובעודנו חושב מחשבות לעבור את הנהר וירא עץ צף על פני המים ועליו ישב עכבר, משתומם עמד האיש ויבט עד אשר הגיע העץ עם העכבר אשר עליו אל החוף השני מהנהר, אז נתן האיש אל לבו ללמוד דעת מהחיה הקטנה הזאת, ויבחר גם הוא עץ וישכב עליו ויהבקהו בורועתיו ויצף עליו לאורך ולרוחב הנהר, ויהי האיש ההוא הספן הראשון בכל משפחות האדם. — על יד על יד השכילו בני האדם להכין להם כרבות הימים מושב או משכב טוב ונאות על העצים אשר צפו עליהם ואחרי כן חתבונו בינה גם לעשות חלל בתוך העץ ולתן בו החפצים אשר רצו להעביר מחוף האחד אל משניהו; על נזעי-עץ הלולים כאלה יצופו גם היום הגוים הפראים. — למען הניע את העץ למחזו חפצם התחילו הספנים הראשונים להניע את המים בידיהם ורגליהם אמנם

מחופות עור, ותחת המשוטים (רודער) והקרש אשר בידי מלחי דורנו זה, להוליך את האניה אל מחוז חפצם, היה להם הזרם למנהל אל המקום אשר יהי שם הרוח ללכת, וגם אחרי אשר השכילו להמציא את המשוטים ויהיו מוטות עץ פשוטים אשר חתרו בהם להניע את הרפסודה (פלאסע) ממקום למקום, דבר לו היה להם עם המפרשים, אשר באמת לא הרגישו בחסרונן, אחרי אשר כל דרכם היה על יד החוף סמוך ליבשה, ותחת עוגני ברזל הסתפקו באבנים צרורות בחבלים אשר השליכו מהרובה על היבשה לעצור את מרוצתה, וגם אחרי אשר המציאו את המפרשים ויתנו דרך בלב ים על פי רשימות הכוכבים היה מעבר האניות בלתי כלול בשלמותו, כי גם המפרשים גם רשימות הכוכבים לא מלאו ספק די ידיעה ראויה לעוברי ימים. דעת לנבון נקל כי במעבר אניות באפן כזה לא הסבו פעולות רבות לידיעת מחקרי ארץ, ונוסעי הים בימים ההם לא עצרו כח לגלות ארצות ואיים חדשים בדרך מסעם. העמים אשר התבודדו להם בימים ההם לשכון על חוף ימים, ראו והתבוננו עד מהרה כי חבלים נפלו להם בנעימים ושפע ימים יינקו, על פי שפעת עמים שונים העוברים ארצות ימים וינהרו אליהם מכל עברים, על כן שכלו את ידיהם לבנות אניות סוחר ולאחוז במסחר לנסוע לארצות אחרות ולעשות מסחר וקנין עם העמים האחרים, כלו ימיהם בהשליך בים חכה ובפירוש מכמרות על פני מים רבים, ובראותם כי מיום ליום יגוב חילם, ועשרם ילך מחיל אל חיל על ידי מסעותיהם

אחרי כן השכילו לבחור בענפי עצים להניע בהם את המים, ובה המציא את המשוטים (רודער). (החזרצ'ה ראבינאוויץ בס' תולדות האש והמים).

אלה, העיר אותם רוחם השואף לחדשות ונצורות להרחיק נדוד בימים רחוקים ולחפש אחרי איים חדשים אשר לא שופתם עין אנוש מעולם, וחפצם הצליח בידם לגלות איים וחופים חדשים אשר התישבו שם, ויבנו להם בתי מושב ויכוננו ערים וכפרים, בחרו להם את עבודת האדמה למקור חייהם, וכל ישעם וכל חפצם לשבת אך במנוחות שאננות ומשכנות מבטחים, נאות השלום ושלות השקט. —

הצורים (פעניציער) יוצאי ירך כנען הם. עם קדומים במשא ומתן ואנשי סחורה מעולם, אנשים חרוצים עד מאד ובעלי תחבולה להמציא חדשות מועילות *) אנשי בצע גבוהי רוח וקשי לב, בעלי מרמה וערמה ונוטים אחרי התשוקות, אבות הכתיבה והחשבון, בונים נבונים ומחוכמים, בעלי הכמה ומחקר, יודעי העתים וכותבי דברי הימים, הם היו הראשונים אשר המציאו את בנין

---

*) בתבונות כפיהם ובחריצת ידיהם ושקידתם הנפלאה על כל מלאכת חרש וחושב, המציאו הצורים המצאות חדשות. כמו מעשה הזכוכית צבע—הארנמן, אותיות הכתב ומלאכת החשבון: גם ידיהם רב להם לצקת כלים מכלים שונים מכל מיני מתכות, לסוות ולארג ולבנות בתי מדות והיכלי כבוד וסירות נשגבות, ובמלאכת חפירת—ההרים ויציקת כל כלי מתבות היה להם יתר שאת על כל גויי הארצות, עריהם הנכבדות היו צידון. צור (סיר) העשירה והאדירה והעיר העתיקה אשר התנוססה על חוף ים התיכון גם אני אי—צור, אי סלע ועליו מבנה עיר מפוארה הנקראת גם כן בשם צור, ויתר הדברים על אודות צור ופרשת גדולות יושביה הקדמונים, הלא הם כתובים בספר דברי הימים להח' ווערבער ובספרי החכם צימערמאנן, וקוראינו הנכבדים ימצאו גם בס' דברי ימי עולם לידידנו הרב החכם הסופר המצוין ר'ק שולמאן הי"ו. —

האניה והנהגתם על פי ידי הליכות הכוכבים, הם היו הראשונים אשר הרפו את נפשם לעבור ימים רחוקים וימצאו ארצות חדשות ואיים חדשים. הם עשו בראשונה מסחר וקנין עם עמים רבים בכל קצוי תבל, וימכרו להם את זהב ארץ הקדם ומבחר פניניה (פערלען), את הארגמן הצורי, את קרנות השן ועורות האריות מארץ אפריקא הפנימית, את הלבונה ואת ראשי הבשמים תוצאות ארץ ערב, את גלומי שש ובד תוצאות ארץ מצרים, את כלי החומר ואת היין הטוב אשר בארץ בני יון, את הנחושת אשר באי כפתור (ציפערק) אשר הכסף הטהור אשר בארץ ספרד, את הברדיל הבריטאני ואת הברזל הטוב אשר באי עלבא, הם מצאו בראשונה את איי-קאוגוריען בים האטלאנטי והם באו בתחילה ארצה בריטאניה; הם היו הראשונים אשר עברו באניות לאורך חופי ים-הצפוני וים-הקדמוני, הם שטו בצי-אדיר במימי הודו ובלי תפונה הגיעו גם עד אדמת אמעריקא, והם כוננו מוצאות (קאלאניען) בארצות רבות על אי-ברתי (קרעטא) וכפתור (ציפערק), על איי ים אגא, בארץ ספרד הדרומית, תרשיש (טארטעס), היופאלים וגארוס העשירה הנקראת היום בשם קאדיקס וגם באפריקא הצפונית ועל מסעותיהם והמצאותיהם ירו את אבן הפנה בידעת מחקרי ארץ ברורות קדומים ההם. ארץ צור קצרת הידים. ארץ הרים וגבעות עמקים וגיאיות ולא זרוע, אשר לא תצלח לעבודת שדה וכרם ולמרעה צאן. לחצה מאד מעולם את יושביה לעבור ארחות ימים. וחפיה ומבואות ימיה ומקום מעמד אנותיה. הרחיבו עוד בנפשם עוז לדרוך על במתי ים באניות למצוא חית ידם. שפעת עצי בגין ושפעת כסף וזהב אשר בארץ ההיא, נתנו ידים ליושביה לאחוז במסחר ולעשות מקנה וקנין, ועל כן נגלה נגלה בה המסחר בכל תפארת גדולתו עוד בראשית ימי הקדם.

ותהי הרת המשא והמתן בתבל. בראשונה עשו מלאכתם בים התיכון, ורק עליו כל עסקי מסחרם עליו שמו אל כל מבואותיו בשלשת חלקי העולם הישן. שמה מכרו סחורותיהם השונות וקנו מחירם כסף ושאר צאצאי הארצות האלה. ומעשי ידי יושביהן והביאום לארצות המזרח. כבשו בדרך מסעם חלקי מדינות ונטעו שמה נטעי אדם. וכוננו ערי מושב אולם לא ארכו הימים והצורים הרחיבו עוז בנפשם לשוט הלאה אל ארצות למרחוק וים רחוקים עברו גם את עמודי-הערקולוס (*). ובאו אל הים האטלנטי. ומשם לפעמים דרומה אל אפריקא המערבית, ויקיפו כל חלקי אפריקא באניותיהם, גם אל איי בריטאניה שמו ודרך ים-הקדמוני (אֶסְטוּעֶע) אל מדינת פרוססיא.

עוברי ארחות ימים ההם חיו חיי תנודה חיי ששון ושמחה. כל ישעם וחפצם לעשות מעשים גדולים בעולם המסחר ובדיעת מחקרי ארץ חדשים לבקרים ולהוציא כל ישן מפני חדש ע"י מסעותיהם אלה נודע לנו ענינים רבי התועלת בדיעת הגעאגראפיע. ענינים נעלים ויקרים אשר לא שערום שום אדם מעולם, הם היו הראשונים אשר הרבו לספר דברים נפלאים בדיעת מחקרי ארץ בשוכם מנסיעתם אשר עשו בארצות סעריקא, הודו והינדוסטאן. על פיהם נודע לנו כי במקום אשר יתאחד נהר גאנגס עם נהר בראהמאפוטרא ואשר משם יפרדו והיו לראשים רבים שם ימצאו קצות תמות, ובתוכן צמחים רבים מאד ושיח השרה עד בלי די, וענפי יערי הבאמבוס עבים שם מאד ואיש באחיו יתלכדו ולא יתפרדו, עד

(*) שני הרים על שני עברי נתיב ים-גיבראלטאר, ההר

Abyla.. באפריקא וההר Calpa באויראסא.

כי הארץ הרחבה ההיא נשכחה מרגל אדם ותהי למשוש פראים ומרבץ לחיתו טרף ובני שחץ הם היו הראשונים אשר ספרו לנו פלאי הודו הדרומית ותכונת אי-ציילאן וכי בימיהם היתה המדינה הזאת סחר גוים בגלל מזג אוירה הטוב והנעים ובגלל שפעת פרי אדמתה גם תנובות שדמותיה ורוב עשרה, וכי אליה נהרו סוהרי העמים מאי הקמן הנקרא ראמעסווארי עד האי ציילאן. וכי בארץ ההיא מתנוססים עוד שרידי גשר אבני-השהם (דימאנטענבריקקע) אשר עברו עליו אדם הראשון ואשתו ואחרי אשר גורשו מגן-העדן, כי לפי אמונתם היה עדן גן אלהים בארץ המאושרה והיקרה הזאת, על פיהם נודע לנו כי נהר פרת ונהר חדקל אשר תוצאותיהם מרהם הררי-אורט יפרצו להם מסלול ודרך בתוך הרי ארמיניה ההם, ומשם ילפתו מרוצתם דרך ארץ מדבר ציה השוכנת במרום גבעות, ופה ושם ימצאו בה צורים ותלפיות סלעים, רוכסי הרים ואגמי מים גם כבדות ארץ ואדמות פירות וחיפי הנהרות ההם נחפים שם ביערות פלאטינים וברותים, וסגורים במסגרות אהים וברים עשופים בידך דשא, וכאשר תוסיף ארץ מדבר הרים ההיא להשפיל ראשה ולהתהלך במישרים (פלאך), כן יוסיפו הבקעות אשר על גדות הנהרים ההם להשתרע ולהתפשט ולהוציא פרי תבואה ויבול שדמות, וכי הארץ אשר בין הנהרים ההם בתוך ורחוקה מהפיהם, היא ארץ ציה וערבה ולא תצלח רק למסע הרוכאים הנוסעים—בעדר (נאמאדען), וכי חמורים פראים ואיים ובנות יענה תרבענה שם. — ביותר הרבו הצורים ההם לספר דברים יקרים ונכבדים ממחקרי ארצם, ארץ צור, אשר ישבו בקרבה, בשפה ברורה ובלשון למודים הציבו את גבולותיה וגלילותיה ואלפוננו לדעת תבנית הארץ ההיא וממדיה. ארכה ורחבה, הליכות דרכה ומרוצתה, תכונותיה וסגולותיה אשר הטבעו בה

מששת ימי בראשית, ויביעו אומר על המים הסובבים אותה, על הרריה וגבעותיה, עמקיה וגיאותיה, על יאוריה נהרותיה פלגיה ונחליה, וישפטו על משפטי הארץ ועל נפותיה ומהוותיה על מספר עריה וכפריה ויושביה, על פעולות חכמיה ובעלי מלאכת מחשבת, על דרכי מסחרה, על המקנה והקנין, על ארחות יושביה על דתיהם ומדותיהם, הנהגותיהם ולשונותיהם, על חכמתם ומצב השכלתם ועל עוד ענינים רבים ונכבדים כאלה.

המסחר אשר פרץ בימים ההם אצל עמים שונים וילך הלך וגדול באופן מאד נעלה. הרים את קרן ידיעת גלילת הארץ וגבולותיה רחבי ונסבו חרשים לבקרים לשמחת לבב כל השוקדים על דלתותיה והאותיות במעווה, ויען כי לתהלוכות המסחר דרושים היו דרכים סלולים, מסילות מיושרות, מעברות וגשרים ואניות, לכן דעת לנבון נקל כי ע"י התיקונים האלה נפרץ גם חזיון ידיעת מחקרי ארץ בימים ההם. ועלתה פלאים באופן נעלה. בימים ההם. תור הזהב להתפשטות המסחר, החלו הצורים לעשות עוד נסיעות רבות לרגלי מסחרם, ויסעו באניות סוחר גדולות ובצורות המעונות משא סחורות רבות ושונות בים התיכון ומגמת פניהם האי כפתור (ציפערק) ואחרי אשר עשו באי הזה מקנה וקנין, נסבו את חוף אזיה—הקמנה (קליינאזיען) סביב בריחהם הנקראים בשם דארדאנעלין אל הים השחור, ולפאת מערבה עד ארץ יון באויראפא ויכונו להם ערי מבצר במקומות שונות לחזק את מסחרם בידם אשר אמנם מרביתם היו לשלל אל בני היונים בעת אשר החל רוח המסחר לפעם גם בם, (מהם נדבר במרוצת מאמרנו הלאה), בכל אלה לא נדחה כלה מסחר הארצות האלה אחרי אשר קצרה יד בני היונים לבוא אחרי הצורים במלאכת מחשבת, אולם בחוף אפריקא הצפונית השגו חיל ויכונו בתוכה

את העיר ההוללה קרתא—חדתא (קארטהאגא *) ויכבשו את
האי סיציליען ממולה, משם הרחיקו ללכת עד ספרד
וימצאו בה מכרי זהב לרוב, ויוסיפו ללכת סביב קרן
דרומית מערבית לארץ ההיא עד בריטאניה ויקחו משם
בדיל וכל מתכת יקרה, ומשם נסעו ויבאו עד חוף ארץ

(*) היא העיר העליוה קארטהאגא בצפון אפריקא על ים—
התיכון מול האי סיציליען אשר באויראפא, ונחרבה על ידי הרומאים
בימי שפוט השופטים ברומא כנודע, הצורים קראוה בשם קרתא—
חדתא (קריה—חדשה) כי כן נמצא שמה על מטבעה צורית (גזעונים
בס' קורות לשון עבר), והיונים אשר לא יכינו לדבר כן הסבו שמה
קארתארא גם קארתאגא, והסוריים קראו לה קארתאניני או קארתאני
(מנחות ק"י) והחכם בעל מאור עינים פ' י"א פתר אותה ע"ש
קרתא בלשון צורי וארמית עיר, וגיני בלשון יוני אשה, כמו
אנדרוניס שפתרונו כחשבוני זכר ונקבה, ונסה שם קו תהו לבנות
ארמון בהו מספורי למודי המשלים אשר אין אמון בם כנודע; ואם
לא השחק הוא כי תקרא עיר בשם מחוברי־משני לשונות שונות?
גם המטבעה הנזכרה תוכיחהו על פניו ותכזבהו. — גם מה שרצה
לחזק דברי המעתיק להנצרים שהעתיק תרשיש סוחרתך (יחזקאל
כ"ז) קרתגיני, בממ"כ שנה ברואה כי בלי ספק היא העיר קארוס
או תארוס גם תארסוזס רוכלת הצורים בארץ ספרד, כמו שהוכיח
בצדק גזעונים הנזכר בספר השרשים שלו, ואנחנו מצאנו ראה
לדבריו מדברי הנביא, כסף מרקע מתרשיש יבא (ירמיהו י"ד, ט')
כנודע כי הצורים בבואם לספרד (אשר כננה בשם אישפאניני ע"ש
השפנים שנמצאו שם לרוב) מצאו כסף מווקק על פני הארץ לרוב,
והשליכו שם כל כלי עץ ואבן ונחושת וברזל ועשו תחתיהם מכסף,
גם ווי אניותיהם עשו מכסף, ושם בנו להם עיר מושב רוכלת
העמים מערוס, (ברעדאו בס' קורות שנות עולמים פ', ט"ז), ועיין
ספר שבילי עולם להח' ר"ש בלאך ו'ל. —

אשכנז-הצפונית ויקחו משם אבני-אקדה (בערנשטיין) אשר היה יקר מזהב בימים ההם למיעוט מציאותה, וביבשה הפריצו את מסחרם מזרחת צפונה וביתוד הנגבה, ויביאו מארץ ערב נכאת וקנה שנהבים וזהב מאשר יביאו סוחריו ארצות אחרות שמה. על דרכי מסחרם כוננו הצורים מושבות (קאלאניען) וערים בצורות ממזרח עד מערב, מהם נודעות לשם ולתהלה הערים קאדעס או קאדיקס, תרשיש (טארטיסוס) על חוף ספרד, וכל האניות אשר הלכו בימים ההם בדרך למרהוק שם „אניות-תרשיש“ להם, וערי אחוזתם אשר כוננו על האיים מאלמא, סיציליען וסארדיניען, היו ערי מנוחה לאניותיהם בדרך הרחוקה הזאת, ועל חוף אפריקא את לעפטים. גם על הים-סוף שלחו בימים ההם את אניותיהם לעשות מקנה וקנין באלות ובעציון גבר מבואות הים, רק בארץ מצרים לא הצליחו לפרוש את נסם, כי המצרים סגרו את דלתות ארצם לפניהם בשנאתם לכל בני נכר, אחרי כן הרהיבו עוז בנפשם לרדת באניה בלב ים סוף וממנו בלב ים אוקינוס ומשם סביב עמודי הערקולוס אל הים התיכון וישובו לביתם בשלום אחרי אשר הקיפו את אפריקא מכל קצותיה במשך זמן שלש שנים, ואחרי אספם ידיעות נכבדות מאד בחכמת מחקרי ארץ. —

הסופר הקדמון העראדאטוס יספר לנו כדברים האלה: בימי פרעה נכה מלך מצרים התעוררו חכמים רבים לחשוב מחשבות על דבר תכונת אפריקא, ויוציאו משפטם כי אפריקא נפלאה מחלקי הארץ הנותרים באשר היא מוקפה בימים מכל פאה, זולתי קצה הנגבל באזיה. ופרעה נכה מצא את הדבר בנסיון, כי כאשר נבצרה מזימתו אשר חשב לחבר את הים-סוף על הנילוס על ידי תעלה, שלח את הצורים יודעי הים באניות ויצום לאהוז דרכם דרך לשון הים אשר על יד גדות אל הים-התיכון

ולשוב בדרך הים הזה מצרימה, והצורים האלה יצאו איפוא כמצות המלך עליהם מן הים—סוף אל הים—התימני ויסבבו את אפריקא במרוצת זמן שלש שנים, בחורף עלו הנוסעים האלה היבשה באחת מארצות אפריקא ויורעו את האדמה, ואחרי הקציר שבו אל אניותיהם בדרך אשר התווה פרעה להם, ובשנה השלישית הקיפו את עמודי הערקולוס וישובו בשלום מצרימה, ויספרו חדשות ונצורות, אשר לדעת רבים אין לדבריהם רגלים, אבל מי יודע אולי יאמנו הדברים בעיני אחרים לאמר כי במסעם סביב אפריקא היה להם השמש לימנם (*), עד הנה דברי הסופר העראדאמוס הנזכר.

העמים אשר חיו היי—רועים הנוסעים—בעדר (נאֶמַאדען) הרימו בימים ההם את קרן ידיעת מחקרי ארץ וירחיבו את גבולותיה באופן נעלה, כי חרפו נפשם להרחיק נדוד לארצות רחוקות ואיי ים—רחוקים, ובדרך מסעותיהם אלה גלו חדשות ונצורות הנכבדות ויקרות מאד בעיני המתחקים על תהלוכות עמי—הארצות (פאָלקערקונדע) ומחקרי ארץ מכל העמים האלה הצטיינו בנסיעותיהם הכבירות האריים (אָריער) אשר התגוררו במרום ארץ טיבעט, עם עולם, יפה תואר ובעלי הכשר.

(*) הדבר הזה אשר הוא בעיני העראדאמוס משאת שוא ומדוחים, מוכיח אמיתת כל דברי המסע הנזכרה, כי לא לבד רגלים לדבר יש גם ידים מוכיחות אשר העובר ממזרח למערב מעבר לגבול קו—המְשוּה והלאה יהי לו השמש ליד ימינו באמת, כנדע היום לכל אשר יביט בעין אחת בספרי התכונה, והעראדאמוס איש רחב הדעת בספרי התולדה קצרה דעתו בהכמת התכונה ויכשל בדבר אשר בר בי רב דחד יומא בחכמת התכונה יודע אותה אל נכון, הוא העראדאמוס, ענק בדברי ימי עולם וגמד בחכמת התכונה כאחד! —

דעת. בני העם ההוא אשר דורות הרבה חיו חיי רועים הנוסעים בעדר כיתר העמים שכניהם יתר שאת להם בנסיעותיהם הרבות והרחקות אשר עשו באפסי ארץ ואיים רחוקים, כי מאד נכספה גם כלתה נפשם להרחיק נדוד ולהתלך מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר ויעזבו את ארצם ואת ארץ מולדתם וירחיקו נדוד על אדמת נכר רבים מהם התישבו עם עדרי סוסיהם ובקריהם במדינות ונפות אשר בפאת צפונית להררי-הינדיקו, ואשר נקראו בפי העמים הקדמונים בשם סאגדיאנא, באקטריען, הירקאניען, ואראכאזיען, ורבים מהם הרחיבו עוז בנפשם לנסוע עוד הלאה, ויעברו את מערבות הררי-הינדיקו בפאת מערבית דרומית וילכדו להם את הארץ הטובה והברוכה, ארץ פריה ורבת אוצרות אשר על חופי נהר אינרוס, באלף השלישי לפני ספירת הנוצרים הרימו האריות את פעמיהם ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה לממלכה, ואחרי תלאות רבות ומצוקות איומות אשר השתרגו עלו עליהם בנסיעותיהם אלה, באו ארצה הודו, בארץ ההיא כוננו להם מוצאות (קאלאניען) ועד מאה חמש העשרה אחרי הספירה ההיא, ישבו להם בארץ ההיא בשלות השקט, וישתרעו עד הנהר הקדש בעיניהם הוא נהר סאראספאמי, ברבות הימים הרחיבו האריות את מוצאותיהם (קאלאניען) לפאת דרומית עד כי לאחרונה כבר הגיעו עד תוצאות (מינדונג) נהר אינרוס ויבאו במסורת ברית המסחר עם הצורים והמצרים כי נפת אופיר אשר הביאו משם הצורים אבני חפץ, זהב וכסף, קופים ותוכיים עצי ואגדעל ושנהבים (עלפענביין) היתה בארץ הודו על ידי אינרוס התחתון (*).

(*) גם בספרי קדשנו יסופר כי חירם מלך צור שלח באני

במסעותיהם אלה העשירו האריים אשר ידיעת מחקרי ארץ עשר רב, כי על פיהם נודע לנו ענינים יקרים רבי התועלת הנוגעים לתכונת הארצות אשר ישבו בקרבם, על פיהם חקקו חכמי הגעאגראפיע בימים ההם מחקרי ארץ הודו בספריהם, ויחלקוה לארצות רבות ושונות; לארץ חוף-הים, לארץ-הבינים (בינגענלאנד), לארץ-הררי ולארץ-השפלה. על פיהם נודע לנו כי חליפות הארצות ההן נסבות הן לחליפת מזג האויר, לחליפת צאצאי האדמה ולחליפות חיי בני האדם היושבים בהן ועל פיהם הגבילו הנוסעים את הארץ ההיא לפאת-צפונית וצפונית-מזרחית בהתרים הרמים והנשאים אשר שיאם לעב יגיע ובתוכם הר-הימאלאיא אשר ארכו ארבעים פרסאות, והר-דאוואלאגירי, ולפאת דרומית הגבילוה בימים גדולים ורחבי ידיים, ויעשו אותה לארץ נפרדת מכל ארצות תבל ומיוחדת בהליכותיה, וכאלה עוד דברים רבים ויקרים אשר נשאו חקוקים בספרי הגעאגראפיע להקדמונים.

בימים ההם הרימו גם הערביים את קרן הגעאגראפיה לרגלי מסחרם אשר עשו בים וביבשה, כי ארחו לחברה לארצות רחוקות ויעברו ברגל מהלך ימים רבים ויגיעו אל מדינת כוש (אבעסיניען) לעשות מסחר וקנין עם יושביה, גם סחרו אל הודו המאושרת, ואל ארץ מצרים הביאו סחורותיהם על מִצְרַיִם הים המכונה בשם שער-הראבון Babel-Manadel ויעברו לבבל אל לשון ים הפרסית ועל הנהר הגדול נהר פרת לחוף עציון-גבר על

את עבדיו אנשי אניות יודעי הים עם עבדי שלמה, ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים ככר ויביאו אל המלך שלמה (מלכים א' ט', כ"ו, כ"ה). — ראה הערה צד.

ים-סוף, הוא לשון ים-הערבית לעשות מסחר וקנין עם יושבי המקומות השונים האלה, הערביים קבלו את כל סחורה הודית יש דרך לשון ים-הפרסי, ונמיעים להם שמה באיי רדן, ארד, ובאיים אחרים; ויש מידי הצורים והמצרים אשר הביאו מרכולתם פעם ביבשה דרך ארץ מצרים ופעם דרך ים-סוף עד עציון-גבר ומשם עד עזה ביבשה ומשם עד ארץ ערב, סחורות ארצות הנכר אלה, וסחורות ארצם הביאו הערביים דרך ים-התיכון ואל שאר גלילות הישוב, וכאשר באו הערביים במסורת ברית המסחר עם המצרים הרחיבו את גבול ידיעת מחקרי ארץ עוד יותר ועיי מסעותיהם הכבירות קנו להם שם עולם בעולם המסחר ובחכמת הגעאגראפיע באופן מאד נעלה. באניותיהם היפות והקלות על פני המים שטו הערביים והמצרים ועברו ויבאו אל ארצות השוכנות לחוף ים-התיכון ואל האיים הרבים אשר בתוכו, וימכרו שם את מעשי ידיהם ותוצאות ארצם גם את פעלי בני ארצות הקדם ותבואות יבול אדמתם, ותהי הנקלה זאת בעיניהם וירדבו עוד בנפשם עזו לרדת באניות שיט עד מרחקי ים עד מהלאה לעמודי-הערקולוס (גיבראלטאר) וימירו את סחורות ידיהם בברדל הטוב אשר באיי בריטאניע ובאבני-האקדח (בערנשטין) אשר בארצות חוף-ים המזרחי, ויעברו את לבם לעבור עוד הלאה עד ארץ-הודו. — אולם רוב עסקי המסחר עשו בימים ההם הערביים והמצרים בארצות המזרח ביבשה, לכן דעת לנבון נקל, כי זכרון האניות בספרי הקדש זעיר שם זעיר שם, ורק במקום שהכתוב מדבר אם מהצורים אם מהאניות שלשלמה ועוד. הדרכים אשר סללו להם לעשות נסיעותיהם היו מן כנען למצרים דרכים שתיים, הדרך האחת התמשכה על יד הים-דתיכון מן עזה עד פיילוזיום Pelusium והוא דרך שלשת ימים.

והדרך האחרת מן עזה עד אילם שהוא חלק מן הים סוף, ומשם לפתו ארחות דרכם אל הר-סיני והוא דרך חדש ימים.

לרגלי הנסיעות הכבירות ההן העשירו הערביים והמצרים את תורת הגעאגראפיע עשר רב. כי בהתגוררם בארצות שונות ובאיי ימים רחוקים, האצילו זמנם לחקור ולדרוש במחקרי גלילותיהם ומחוזותיהם, יאוריהם ופלגי מימיהם, טבע הדוממים והמחצבים, הצומחים ובעלי החיים השונים והמשונים. וביחוד הרבו לחקור אתרי ארחות חיי העמים השונים משפטיהם, מנהגיהם, מדותיהם עלילותיהם וכל תהלכותיהם, וימנו את מספר הנפות והגלילות, הערים והכפרים, גם מספר יושביהם דרכי מסחרם וכל מקנה וקנין. את כל הידיעות ההן העלו בימים ההם חכמי הדור על ספריהם אשר כתבו בידיעת מחקרי ארץ כפי אשר שמעו מהערביים והמצרים, על פיהם נודעו ונתפרסמו בארץ ידיעות רבות חדשות ונצורות בחכמת הגעאגראפיע אשר לא שיערום שום אנוש מעולם, ועל פיהם התעוררו אז אנשים בחירים מעם אשר שאר רוח להם ויתרון הכשר דעת יתנוסס במשכיותיהם, וישליכו נפשם מנגד להרחיק נדוד אל ארצות רחוקות ואיי ימים רחוקים, חפצם הצליח בירם לגלות איים חדשים בלב ימים אשר לא שזפתם עין אנוש מעולם, גם הגדילו עוד לעשות בכוננם מוצאות (קאלאניען) במקומות שונים.

אופן נסיעת הקדמונים ביבשה, היו עגלות בעלות אופנים, אולם הסוחרים אשר נסעו עם סחורותיהם בערבות החול ובתהו ילל ישימון, נסעו בגמלים. הגמל אשר הערביים יכנוהו בשם מאנית-המדבר, היה רוח החיה באופני המסחר והמסע בימים ההם. כי ארחות

הנוסעים אשר נסעו לסחור תמיד לארצות רחוקות העמיסו על כתף דבשת הגמל את מרכולותיהם וקנעתם וכל משאם, כי כאנית סוחר בלב ימים, כן הוא הגמל במדבר בערבה לשאת את בני האדם ואת כל חפציהם על גבי עד הגיעם למחוז חפצם. אל חכו יערבו קוצי המדבר והברקנים והוא יוכל שאת צמאון ימים רבים ופרסות רגליו נכונות גם הן לשאת להט החול הלוחט כאש צרבת, באין כל נזק ותלאה, התלאות הרבות אשר מצאו את ארחות נוסעים ההם במדבר וערבה על ידי עמים פראים ושודדים וחיתו טרף ובני שחץ, נתנו בלבות בני האדם, בינה עוד בימי קדם להתגורר גדודים גדודים ולתקתל קהל גדול באחוזם בדרך רחוקה דרך המדבר לבעבור יעזרו איש את רעהו ואיש את אחיו יסוק, איש ברעהו יתלכדו ולא תתפרד החבילה כמעט רגע, בפייהם ובלשונם נקראה החבורה הגדולה בשם „קאראוואנע“ והחבורה הקטנה בשם „קאפילנוס“ או „קאפיללע“ ובכתבי הקדש נראה הראשונה בשם „ארחא“ והשניה „הליכה“ — כל ימי נסיעתם במדבר היה להם מנהיג ומורה דרך והוא היה להם לעינים, כי לפניו נגלו כל תעלומות הדרך אשר ילכו בה, מקום כל מעין ובור, אבן נגף וצור מכשול וכל דבר למקטון ועד גדול. למורה הדרך היו נהירין לו שבילי המדבר והישימון מן הקצה אל הקצה, והוא השגיח כמנהל צדק על האורחה לבל תאונה לה כל רעה ופגע, כי באשר הכיר היטב את גלי-האבנים, תכונת האדמה ומעמד הכוכבים חפצו הצליח בידו להרים כל מכשול מדרך הנוסעים וילכו ישר דרכם באין מפיר. דברי ארחות נוסעים כאלה עשו את דרכם יום יום מן הבקר עד הערב, ויחנו במקום נאות להם ביותר. ובפרט במקומות מעיני מים ופלגי יאורים במרם לילה למען אשר יכינו כל צרכיהם בעוד יומם.

בנסעם בלילה, הלכו אנשים אחדים לפני האורחה ובידיהם אבוקות הנתונות בראש בד ארוך להאיר להם הדרך בחשך ואפלה מנודת. בכל עיר ועיר כוננו הקדמונים בנינים מיוחדים לאסוף ולהכניס שם אורחות הנוסעים, ושם לנו חנם אין כסף, בתי מלון אורחים כאלה נקרא בפי הקדמונים בשם „תֵּן“ תבניתם היה מרובע ואח וכירה בתוך * —

בימים ההם התעלה ידיעת מחקרי ארץ על גפי טרומי קרת גם על ידי ההודים (אינדיאנער), כי ההודים ההם אשר הקדישו את כל עתותיהם למלאכת מחשבת, לחרושת המעשה ולכל מעשה ידי אמן ** חרגישו גם את חן ערך תורת הגעאגראפיע ותועלויותיה הכבירות אשר תביא לאושר ולהצלחת מין האנושי במצבו החומרי והרוחני, כי להגלי מעשה המסחור אשר פרץ בארץ, הרימו את קרן הידיעה הזאת בכבוד על ידי חריצות הנוסעים והתרים את הארץ. והמלכים ורוזני ארץ הוסיפו עוד להעלות את הידיעה

* אולי שם מלון כזה בלשוננו גֶרֶת, וגרות כמחם אשר אצל בית לחם (ירמיה מ"ה, י"ז) נעשתה לתכלית זאת ממכנים אורחים ששמו כִּמְהָם

** ההודים הקדמונים המציאו בראשונה את התחבולה איך להקשות את הברזל לברזל — מוצק (שטאהל) ולעשות בכסף כוהב וככל מיני מתכות להוציא מהם כלים יקרים ומפוארים עד מאד עד כי גם חכמי חרשי היונים התפלאו על מעשיהם ההם כן שכלו את ידיהם במעשה ארג, והבגדים אשר ארגו מצמר, צמר גפן וכשי היו נכבדים ויקרים בארצות הקדם עוד בדורות קדומים ההם. —

הזאת על גרם המעלות, לבעבור הרבות על ידה את תפארת המסחור. סוחרי הודו בימים ההם סללו מסילות רחבות ידים לארחותיהם אשר יסחרו לארצות רחוקות בנו להם בדרך מסעם בתי—אוקף למרכלותיהם ועזבניהם, גם עשו חופים ומבואות ים לבוא שם אניות סוחר מכל ארצות הגוים. הסוחרים ההם נשאו את צאצאי ארצם זהב, כסף, אבני חפץ עצי—זאנדעל וכרכום, ראשי בשמים וראשית שמנים ויבול הארץ ותבואותיה וילכום אל ערים מאד רחוקות ביבשה, גם הביאום אל חופי הים ומשם שולחו עוד הלאה לארץ מרחקים. עיי מסחרם הגדול הזה ועיי התחברותם לכל סוחרי העמים וכנעניהם הרחיבו את תורת הגעאגראפיע וגבולותיה רחבו ונסכו באופן מאד נעלה, וביותר הפליאו להרים את קרנה לכבוד ולתפארת בימים ההם הנוסעים והתרים אשר ארחו לחברה עם הסוחרים וילכו בסוד אחוזתם בכל מקום אשר עיניהם היו נשואות, ובשובם מנסיעותיהם אלה הביאו ידיעות רבות ונחוצות בידעת מחקרי ארץ אשר לא שערום שום אדם לפניהם. ביותר הפליאו לחקור על מחקרי ארץ הודו, על תכונת מזג אוירה ותקופות אקלימיה, על יאוריה ונהרותיה, על תועפות תריה ועל צאצאיה, תוצאותיה יבולה וכר תבואותיה הם היו הראשונים אשר העמיקו חקירותיהם בתכונת הנהר הגדול נהר אינרוס ויוציאו את משפטם כי הנהר הזה יגית מרחם הרי הימאלאיא ויאחו ראשית מרוצתו דרך גיא גדולה מאד וישטוף שטוף ועבור מפאת דרומית מזרחית לפאת צפונית מערבית, ומשם יפנה לפאת דרומית מערבית ויבקיע את ההרים הנצבים לו לשמנה בדרך. הם היו הראשונים אשר הרחיבו פה והאריכו לשון לדבר נכבדות על אדות הארץ המהוללה אשר בעמק קאשמאר, ובגלל פלאי הטבע אשר בארץ הברוכה

הזאת החליטו כי פה היה מקום גן—עדן ובה יצר ה' את האדם ואשתו יציר כפיו, כי ארץ צבי היא לכל הארצות, מפוארה בכל עדי תפארת מידי אביר הטבע, פריה במאד מאד וברוכה במגד תבואות וכל שכיות החמדה. על פיהם נודע לנו בראשונה כי דרך ארץ ההיא ישטוף גם נהר אינדרוס והבקיע את הרי הימאלאיא בין ארץ טיבעט הקטנה ובין קאשמאר, על כן יציו ויפרחו שם ציצים ופרחים, שושנים וחבצלות, עצי פרי מגדים המשמחים אלהים ואנשים, כל נטעי נעמנים וכל פרי חמד ותבואות שדי אשר תוציא הארץ בשפע רב למאד, גם עצי תמרים, פיקוס, פיזאנג ועוד עצי פרי הלולים כאלה ישגו שם להחיות עם רב.

הכשדים בימים ההם, הרימו ג"כ קרן תורת הגעאגראפיה, וירחיבו את גבולותיה באופן נעלה, כי ע"י מסעותיהם בארצות רחוקות ובאיי ימים רחוקים, העשירוה בידיעות חדשות ונצורות מועילות אשר הביאו בשובם מנסיעותיהם הכבירות לארץ מולדתם. עפ"י התולדה הנאמנה נודע לנו כי הכשדים חקדמונים ההם רדו מתועפות סלעי—הרי—ארמיניה המונים המונים וילכו לאורך שפת פרת וחדקל, הלוך ונסוע עד בואם אל ארץ ארם—נהרים (מעזאפאטאמיען) ומשם נסעו עוד אנשים רבים מבני עדתם הלוך ונסוע עד בואם להלאה לפאת דרומית ויבאו אל ארץ שנער וישבו בה, ובורוע עזם הכניעו תחתם את יושבי הארץ ההיא מעולם, ובבקעה הפריה והברוכה אשר בה כוננו מוצאות (קאלאניען) ויעבדו את הארמה ויאחווה—המלכה שאמיראמיראס הכשדית הרימה את קרן הגעאגראפיע לכבוד ולתפארת, ותכיריה בתור ידיעה נחוצה ונשגבה אשר בידה להביא תועלות עצומות לאשר ולהצלחת מין האדם באשר הוא אדם.

על ידה רחבו ונסכו גבולותיה ועל ידה נפרץ חיונה בארץ באופן
מאד נעלה היא העירה את רוח חכמי הטבע אשר
חיו בשעתה להרים את פעמיהם ולהרחיק נדוד לארצות
רחוקות ואיי ים-רחוקים. לבקר ולתור את כל המקומות
השממים ובלתי נושבים, להתחקות אחר שרשי מזג
האוויר ותקופות האקלימים, אחרי טבע בעלי החיים
ותוצאות הארץ, ובאמת העשירו הנוסעים והתרים ההם
את הידיעה הזאת עשר רב ע"י החדשות והנצורות
הרבות אשר אספו בחפניהם במשך ימי נודם בארץ
נכריה וכל אלה העלו על ספר לזכרון לדור יבא.
היא הגדילה את תפארת עיר נינוה ועיר בבל בבנינים
גדולים ונפלאים עד מאד, היא סללה מסילות ישרות
בכל מקומות ממשלתה, חפרה תעלות וצינורות להוליד
בהן מים חיים להשקות ארץ ציה וארמת שואה ומשואה
לעשותה לארץ זרועה גם בנתה בנינים נשגבים והיכלי
כבוד וטירות עצומות בכל ערי מדינותיה שם המלכה
שאמיראמידאס ינון לדור דור וזכרה לא יסוף מלב חכמי
מחקרי ארץ לעד ולנצח נצחים, כי הגדילה לעשות!—

אם נחדור את מבטי עינינו בקורות החכמות
והמדעים להיונים הקדמונים, נשתומם למראה עינינו
בראותנו כי תחת אשר היונים אבות כל החכמות
והמדעים מאז ומלפנים, תחת אשר הם הרימו את
ההשכלה מאשפתות ווישיבוה על גרם המעלות לכבוד
ולתפארת, ותחת אשר הם השיגו בראשונה ביתרון
הכשר דעתם את איכות ותכונת כל החכמות בצרופן
למצב האדם החומרי והמוסרי, תחת זאת עמדה בימי
קדם תורת הגעאגראפיע בשפל המדרגה בארץ יון עד
כי לא נכר מקומה איו? כי לא ידעו מאומה מהידיעה
הנחוצה הזאת, וכל דבריהם על תכונות הארצות

הרחוקות ומחקרי האיים הרחוקים, אך משאות
 שוא הם ומשלי אפר. החכמים המעטים אשר
 הסבו את לבם לחקור גם על החכמה הזאת, חזו
 להם ברוח דמיונם חזיונות מתעים ומדוחי הבל, ברוחם
 הנתעה בהחכמה הזאת שערו השערות זרות ויכוננו
 שיטות רזות צנומות ושדופות קדים אשר הנפש היפה
 איננה סובלתן ורוח המשכיל על דבר אמת לא נוחה
 מהן רובם הוציאו משפטים מעוקלים על תכונות ארצות
 ואיים ידועים על מזג האויר ומבע האקלימים במקומות
 שונים על כדור הארץ, על צאצאי האדמה ויבולה, אשר
 על אדני בהו וקו תהו הטבעו אשר לא שערום שום אנוש
 מעולם. — רבות בשנים עמדה תורת הגעאגראפיע במדרגה
 שפלה בארץ ההיא וכוכבי זהרה וננהה חשכו בעריפיה
 באופן מאד נורא, עד אשר התעוררו אנשים בחירים
 מעם, אנשי סגולה המצוינים ביתרון הכשר שכלם,
 וישימו נפשם בכפם לנסוע לארץ מרחקים ואיי הים
 הגדול ויכוננו שם מוצאות (קאלאניען), רק אז זיקקה
 מעט הידיעה הזאת בידם רק אז החלו היונים להרגיש
 ולהכיר את התועלויות הכבירות והיקרות אשר תצור
 בכנפיה להצלחת האדם הכללי, רק אז הבינו כי יתרון
 רב לה על יתר המדעים אחיותיה, רק אז השיגו
 ברוח חכמתם כי מאין כמות לפקוח את עיני האדם
 להתבונן על פלאי אל ברחבי ארץ ותבל ובכל זאת לא
 היה להם עוד ידיעות בטוחות ונכונות עד אשר הביא
 להם הסופר הנאמן העראדאטוס את הידיעות ההן
 במאה החמשית לפני ספירת הנוצרים. הסופר המצוין
 (בשעתו) ההוא הגדיל את תפארת הגעאגראפיע
 ורוח היים חדשים נפח בקרבה, הוא אגר אסף
 וקבץ את כל הידיעות היותר נכבדות בעניני החכמה
 הזאת אשר היו והגו החכמים הקודמים לפניו ויספחם

אל הספרות והחכמה היונית, כן הוסיף ידיעות געאגראפיות חדשות אשר לא שערום עורנה. על פיהו נפרץ הזיונה בארץ יון מיום אל יום ועל פיו התעוררו חדשים לבקרים אנשים מצוינים וירחיקו נדוד אל ארצות רחוקות ואיי ימים רחוקים להביא ידיעות חדשות ונצורות מועילות להרחיב את גבול הידיעה הזאת עד כי לאתרונה החלו כל חכמי יון להכיר בעיני שכלם כי עוז ביד הידיעה הזאת להנהיג את האדם ולהביאה אל אוצרות נסתרים ולהראותו את האבנים אשר עליהם יפליא אדון הנפלאות לעשות את מפלאות מפעליו, וגבורה בימינה לשימו לאורה בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים.

לתקופת מאה שנים אהרי מות הסופר העראדאטוס, התעורר החכם האדיר אריסטוטלס לחקור בעניני חכמת הגעאגראפיע—הטבעית (פהיזישע געאגראפיע), ברוחו הכביר ובעוזו שכלו הנעלה העמיק לרדת עד קצוי הררי—עוזה וכמעט כל יקרותיה ראתה עינו, ועל ידי הקירותיו הנשגבות בעניני החכמה הזאת הורונו לדעת המון צבאות התמורות וחליפות המתהוללות על כל בני הלוח תחת השמש, ואת השמץ העז השוטף בעוזו כל עלילות האדם ותהבולותיו, את גבורותיו וכל פעולותיו הפלוסופ הנפלא הזה מצא בראשונה עפי הקרי לבבו כי הארץ אשר אנהנו יושבים עליה היא כדורית ככל כדורי השמים, ויען כי האדם בעיני הבשר אשר לו לא ישיג בעיניו אך חלק קטן מאד משמח פני האדמה, לכן דעת לנבון נקל, כי ירגיש רק אותה בתור שטחית ולא כדורית, אכן באמת הארץ בתמונתה מעוגלת היא בכל פאותיה וצדדיה, כמו כדור עגול אך גדולה היא עד מאד עד כי קצרה ראות בן אדם להשיג אף חלק קטן מנפחת כדורותה. אך הדעה הזאת לא נשאה פרי בימי הפלוסופ

הנשגב הזה, כי בני דורו אחווה לדעה נפסדת אשר אין לה שום סמך ומשען עז מצד חכמת הטבע על אמיתתה, ויביטו עליה כעל יתר דעות החכמים אשר על אדני תהו הטבעו ועל גפי מרומי ההויה יגביהו עוף, לכן נשכחה מאנוש זכרה עד ימי התייר קאלומבוס ממציא ארץ-החדשה, כי הוא הקים אותה מקברה ויפח רוח חיים חדשים בקרבה עד כי נתאמתה ברוב ענק בימי הדור האחרון הזה (ועוד נשוב ונדבר מענין הזה בפרוט מאמרנו הלאה). אריסטו הרחיב פה והאריך לשון לדבר בספריו המהוכמים על כל קורות כדור הארץ אשר באו לו מפאת מערכת-השמים, משנוי אויריה מתמונתה, גדלה ומהלכה, ויאלפנו דעת מחלקותיה כפי טבעה כאשר תארה הטבע את חלקיה בתוך המים המקיפים ומגבילים אותה, ואיך יתקשרו עוד עם חלקי הימים להיות כדור אחד שלם, כן הורה לנו החכם האדיר הזה את גבולות הארץ כפי אשר הציבו לנו העמים בממשלותיהם בימים ההם וכפי אשר חלקו לבני אדם למשפחותם, את תבל הארץ כל גוי וממלכה אשר אחזו עלי-ארץ ואיך התפוצצו חלקי הארץ תחת האדם המושל עליה, כל אלה הליט אריסטו במעטה שפה ברורה צחה וקלה, בהגיון ישר ובטוב טעם ודעת למען ירוץ הקורא בס ויבינום בלי חשבונות רבים.

המסעות הגדולות אשר נסע אלכסנדר המוקדני למרחבי תבל לרשת ארצות לא לו, פתחו שערים רחבים לידיעת גלילות הארץ ויען כי מסעותיו אלה יקרות ונכבדות מאד בקורות התפתחות חכמת הגעאגראפיע, אמרנו כי לא למותר יחשב אם נרחיב מעט את דברינו על אודותיו ועל פעולותיו הנמרצות בהיריעה הזאת, כפי אשר תספר לנו התולדה הנאמנה.

אלכסנדר המלך הגדול והנורא, אשר הרגיו ארצות
 תבל בנצחונותיו העצומים, לא המיש את אהבת החכמה
 מלבו גם בעת אשר מלאו מלחמותיו העצומות ושפעת
 תענוגי אוזיה את נפשו, כי אריסטו מורו ומלמדו להועיל,
 אצל מרות חכמתו עליו, ותהי החכמה נר לרגליו תמיד
 ואור לנתיבת כל הארץ אשר הגל גבורתו מרחפת עליה,
 ויער בארץ מצרים ובאוזיה רוח חכמה ואומנות ורוח משא
 ומתן נפרץ אשר שמר את תפקידו גם בעת אשר אסף
 הזמן את שלמו מאתם בימי הבאים אחריו; על פיו
 התפשטה חכמת היונים בארצות הקדם ובכל הארצות
 הנודעות או בתבל, ויתמוך את ידי כל חכמי לב וחכמי
 חרשים אשר התנוססו אז כאבני נזר על אדמת ארץ
 היונים. ע"י מסעותיו הכבירות עלתה חכמת מחקרי ארץ
 מעלה מעלה יתר הרבה מאשר התעלו החכמות האחרות.
 גם המסחור פרץ מאד בתקופתו ויקשר את העמים
 הרחוקים במעדנות המשא והכיתן ונסו הירם על כל
 העמים; כי את שטף מי-פרת הזידונים עצר מהציף ארץ
 על ידי המסגרות אשר נתן עליו למשמר וישב את מעבר-
 האניות על כנו בפרת וחרקל ביתר שאת ועוז, מבואות-
 ים לעזרת המקנה והקנין ודרכים חדשים כנן לנס עמים!
 חכמים רבים וסופרים מצוינים נלוו אליו במסעו ובראשם
 היו אנאקסימענס, קאלליסטאהנעס, אריסטאבאלאס ועוד
 חכמים וידועים כאלה אשר נכספו לאסוף בדרך מסעם
 גלילות הארצות הרחוקות לפלגותיהם ותכונת תולדות
 הטבע. — בראשונה נסע אלכסנדר בלוית אנשי חילו
 הרבים, ושרי צבאותיו ארצה יון להכניע שאן קמיו יושבי
 טהעבען אשר התקוממו על היונים להשבית שאן גליהם
 העזים, בארץ ההיא התמהמהו להתבונן חוקרי גלילות
 הארץ אשר נלוו אליו על הר-הסלע הגבוה בעל פיפיות
 הנקרא בשם פינרוס אשר בכל עתותי השנה מכוסה הוא

בשכבת שלג עולמים ויעפילו עלות על תועפות שיא ראשו לָמֹד את גובה קומתו ולכונן בקו את הקף שטחו מכל עבריו מסביב, כן התמהמהו להתבונן על העמק טעמפע הקרוב להחר המהולל בעל פיפיות הזה ויתפלאו על יפעת הטבע וזהרי חמדתו אשר יופיעו שם תמיד, מיון נסעו לארץ פרס לעשות מלהמה את הפרסים, ומשם הרימו אחרי כן לדרך פעמיהם ויעברו בארץ קיליקיא ארץ הרים ומלאה מעקשים ורכסים, אבני נגף וצורי מכשול, התחתים צלמות ואי סדרים ובלהות פחדים באופן מאד נורא * בדרך מסעם בארץ הנשמה הזאת אספו חוקרי גלילות הארץ ידיעות רבות ושונות הנוגעות למחקרי הארץ ההיא ויכתבום על הספר * גם את מימי נהר קינרוס הביאו במסות כעמיות ומינעראלאגיות וימצאו כי מים מרים הם הפורים רוש ולענה והמהליאים את האדם השותה אותם במחלה עזה מאד * — משם הרים אלכסנדר פעמיו ויעבר הלאה בדרך מלאה התחתים ומוקשי מות בתוהו ילל ישימון ומדבר תלאובות רבץ פלצה נצחת, ואחרי תלאות איומות ומצוקות נוראות אשר השתרגו עליו ועל אנשי מסעו לרגלי משלחת מלאכי זעם המדבר הנורא הזה, באו שלם אל נאות — המדבר (אָאזע) אשר יסוכוהו יערי תמרים ועצי פרי הלולים למכביר, הוא נאות המדבר הנודע „סיווא“ אשר שם התנוסס מקדש האורים (אָראקעלמעמפעל) הנקדש לשם האליל צעאוס — אמון, הנוסעים התפלאו על חזיונות הטבע הנעימים והנהמדים המתנוססים שם לרגעים על האחים המעולפים ירקרק דשא ושדות העטופים מגד תבואות שמש, על העמקים אשר יעמפו בר וכל פרי תאוה לעינים ועל הבקעות הדשנות מאד גם על היאורים ומעיני נכבדי מים הנובעים שם ממקורים מהורים, והמשמחים אלהים ואדם אחרי כן עברו על יד מהאפואקאס את ים — פרס

ועל יד העיר הנקראת כעת בשם מאָזול עברו את נהר
חדקל, ומעברות הררי — הסלע אשר בפרס ויבאו לעיר
שושן הבירה ולהעיר העתיקה פערועפָּאליס ומשם נסעו
עוד הלאה בלב ארץ מְדִי.

כאשר נחו מעט הנוסעים מתלאות הדרך הרחוקה,
הרימו פעמיהם וילכו הלוך ונסוע ארצה הודו, וכבואם
למחוז חפצם, העפיל אלכסנדר בעצמו ובכבודו עלות
על תועפות הררי — הינדיקו אשר בקיוקאזום — וההודי הספונים
בשלג עולמים ואחריו כל הנוסעים, ויעברו בדרך המלאה
חתחתי מות ופחדי בלהות, נתיבות נשמות, מדבר תלאובות
מגורות כל צבאות בלע ורביץ פלצה נצחת, המונים המונים
מאנשי חילו אשר עבר גבול רוחם לשאת ולסבול את כל
תלאות הדרך הנוראה חרפת רעב וצמא ספו תמו מן
בלהות תוהו ילל ישימון. ער אשר הצליחו לבוא בפאת
מזרחית דרומית לים — הכספי בארץ — הררי ההיא, ומגמת
פני אלכסנדר היה ארצות הירקאניע, באקטאריע,
וזאגדיאנא, כי הוא שפך את רוח ממשלתו על הארצות
ההן, ויסול בכל הארצות ההן מסילות ישרות וארחות
ודרכים רחבי ידים, כי השכיל ברוחב דעתו לקרב מדינה
למדינה, בקרבת המסחר למען חבר אותן עם יתר הארצות
בחבור המשא והמתן, להביא את יושביהן במסורת הברית
עם יתר העמים והלשונות ולטעת בתוכם חכמות היונים
ודרכי חייהם לטוב להם כל הימים.

בשנת 327 הרים אלכסנדר ואחוזות מרעיו פעמיהם
ויסעו אל ארץ הודו, ארץ הפלאות מני עד המעולפת
בספירים ועפרות זהב מימות עולם ושנים קדמוניות,
הנוסעים אשר נסיעתם היתה מטרה — מדעית קו לאסוף
בנסיעתם זאת חדשות ונצורות מועילות בידיעת מחקרי

ארץ וילכו למסעותיהם באות נפש ובלב מלא תקוה טובה.
בראשונה הלכו אל נהר קאבול ואל נהר אינרוס. בדרך
הארוכה והכבדה ההיא השתרגו עדו על צוארי אנשי
המסע תלאות רבות ועצומות מאד. כלי זעם הטבע
התקוממו להם עד כי כמעט הצמיחו אותם והורידום אל
ארץ תחתית, ורק אתרי תלאות רבות ועצומות מאד
הצליחו להגיע למחוז חפצם ולדפוק על דלתות שערי—
הודו הסגורים מעולם לפני כל בני אמראפא. אחרי כן
הדימו: את פעמיהם וילכו עוד הלאה בדרכים מלאים
אבני נגף וצורי מכשול לפאת קרמה עד היפאזעס, ואחרי
אשר התמהמהו בארץ הודו ימים רבים לרגלי מלחמות
אלכסנדר ונצחונות עוזו, עזבו את ארץ הודו וישבו
בפקודתו לארץ ממלכתו אשר כונן בגבורתו וביתרון
הכשר חכמתו. ויחד אלכסנדר ואנשי לחמו הרבים בצי—
אדיר (פלאטמט) ארהות נהר אינרוס לבעבור מצוא דרך
חדשה לבוא אל ארצות החדם ולתבר את ארץ חסורח
עם ארץ המערב עפ"י מסורת ברית המסחור, ומקוה
הסוחרים יהיה בעד החוף פאטטאלא. על נהר אינרוס.
אחרי כן צוה את נעאך רב צי—האדיר ההוא לנסוע
עם מקצת אנשי החיל לאורך החוף עד ים—פרס והוא
עם צבא הרגלי בחר לו דרך אחרת ביבשה דרך המדבר
הגדול והנורא מדבר געדראזיען. אפס כי הדרך אשר
הלך בה היתה לו למתתה ולפוקה, כי גלי החול הלוהט
אשר במדבר ההוא, ורשפי שלהבת השמש הבווערים שם
שבעתים כבכבשן אש, דכאו לארץ חית אנשי הצבא
ושאקה קכו את ראשי גבוריהם ויסיפו ויתמו למאות
ולאלפים. גם הרעב הנורא החובץ במדבר צלמות ההוא
בעבי גבי מגינו, והצמאון האיום והעמל והיגיעה
ותלואים רעים ונאמנים הורידו לבאר שחת במשך שני
חדשים שלשה רבעים מאנשי החיל ההם, ואף כי בראשית

מסעם מצאו עוד במדבר ההוא עצי תמרים אשר בצלם
המעט נסתרו מעי להט השמש, גם עצי טאמאריסקען
ויערים קטנים צומחים עצי מור (מירטהען) ונרד (נארדן)
אשר הפיניקים הרבים הנספחים אל המסע ההוא אספו
את לשדם (נאפט) היקר בכליהם וישאום אל כתף עינים
ועל דבשת הגמלים, אך אחרי מהלך יום או יומים ספו
תמו כל שיח וצמח וכל ירק דשא ומוצאי מים רק שרב
וקרני השמש אשר חומם יכבד שבעתים מחום תנור בערה
מאופה, רק גלי חול אדומים ולחשים כזיקי אש, ולעפות
רעב, רשפי צמאון, קטב מרירי ודבר הוות, עד כי גם אמיצי
לב בגבורים אשר שחקו לרבבות חצי מות במלחמה ואשר
כד מבצר משחק למו כרעו נפלו חללי רעב ולחומי רשף
בתהו וָלֵל ישימון ההוא, נפלו שרודים בלהבת חול מדבר—
ים נפלו למאות ולאלפים נפלו ולא יספו קום, רק הפיניקים
אשר הקשיחו את גוויתיהם לסבול כל תלאה וזועה
למלאות בתיהם כסף, רק הם לא חתו ולא נבוכו בעת
מבוכה ושלטון מות ההוא, כי הם בטרם שמו אל המדבר
פעמיהם מלאו את שקיהם אוכל ואת נאדיהם מים ובעד
מלא כף אוכל לקחו מאת אנשי החיל העטופים ברעב
כסף וזהב רב, ובעד מעט מים אבנים יקרות ושלל
צבעים רקמה וכל כלי חמדה, ואלכסנדר הראה אז את
יקרת נפשו העדינה, חלק כחלק אכל עם קמון אנשי
חילו ומים במשורה שתה ככל עבדיו הקטנים, ויתענה
בכל אשר התענו הם, ובהגיע אל עיר פוכה הבנויה
בנאות מדבר וסלאה כל טוב, נתן מתנות רבות אל
אנשי הצבא אשר נמלטו ממות, ויעש להם ימי משתה
ושמחה כיר מלך גדול כמוהו, משתה שמנים ממוחים,
משתה שמרים מזוקקים, ובמדה ההיא אשר התענו במדבר
הגדול והנורא אשר עברו בו, במדה התענו על רב טוב
ויפושו כעגלי מרבק בעיר מושב ההיא, ואלכסנדר הבין

בעיר ההיא צדה לדרך לכל אנשי חילו ויסע דרך קצרמאנען המלאה אדם רב, ושם בא גם נעאך רב צי-האדיר אחרי אשר הרף נפשו בים סער ונשא תלאות רבות נפלאות ונוראות, ויתחבר שם הוא ואנשי חילו אשר אתו אל אנשי חיל אלכסנדר אשר מצאו שם נחתים" (*).

רבות הנה הידיעות הנכבדות והמועילות, החדשות והנצורות היקרות אשר צדו מסעות אלכסנדר אלה בכנפיהן להרחבת גבול ידיעת מחקרי ארץ ולהרמת קץ תפארתה באופן נעלה, כי החכמים אנאקסימענס, קאליסטאהענס ואריסטאבולאס אשר נלוו אל אלכסנדר בדרך מסעו למטרה-מדעית, התבוננו בעין החקירה והדרישה הישרה על תכונת כל הנפות והגלילות בארצות הרחוקות, על שני האויר ותקופות האקלימים השונים, על היאורים והאגמים, הנהרים ופלגי המים, על היערים העבותים ועל ההרים הרמים והנשאים, ועל כל הדברים האלה כוננו את חקירותיהם, וחשבונותיהם בדיוק רב ביד החכמה הטובה עליהם, אך ידיעות רבות בענף הזה וחדשות ונצורות שונות אשר גלו החכמים ההם בדרך מסעותיהם, עלו בסערות העתים ההן ושאו גליהם בתוהו ויאברו מארץ החיים עד כי לא נשאר זכר למו.

אלכסנדריא של מצרים, העיר ההוללה והעליזה מקדם קדמתה, מקום משכן החכמה בדורות הראשונים, גדלה בכל זמן ועדן חכמים מפוארים וסופרים מהוללים

(*) ידידנו הרב הח' ר"ק שולמאן הי"ו בס' די"ג ח"א.

אשר כל מגמת חפצם ומאויי לבם היה להרחיב רק את מחקרי גלילות הארץ ותכונות יושביה להגדיל את תפארתה בכל מקומות מושבותיהם. בתי מדרש לחכמה ודעת נוסדו מטעם הכמשלה לתלפיות לַפֶּעַת בתוכם חכמת היונים ודרכי הטוב והתושיה לטוב לכל כל הימים ולפחת רוח ההשכלה הצרופה בקרב יושבי העיר אשר היו רחוקים מתבונה. בבתי מדרש ההם נאספו חרשים לבקרים כל החכמים וכל ארחות הכנענים והרוכלים להמתיק סוד ולהתיעץ ע"ד הרחבת חכמת הטבע בכלל וחכמת מחקרי ארץ בפרט, ומהם נפוצו המדעים והחכמות וכל מלאכת מחשבת עד אפסי ארץ הקדם לכבוד ולתפארת, עד מהרה נוסדה בעיר הזאת חברה נכבדה אשר מטרתה היה להרחיב את גבולות חכמת מחקרי ארץ בפרט ולהרים את קרן תפארתה לתהלה בארץ, לתכלית הדבר הזה נשלחו מדי שנה בשנה במלאכות החברה אורחות חכמים גדולים וחוקרים מהוללים בכל ארבע כנפות הארץ ואיי ים רחוקים לחקור על תכונת הארץ ומזגה ולתור בעין החקירה והדרישה את כל הנמצא בה. ובשובם מנסיעותיהם הביאו כפעם בפעם חרשות מועילות ונצורות נכבדות בידיעת הגעאגראפיע הכללית ויכתבום על הספר לזכרון. — בראש כל חכמי הנוסעים ההם הצטיין החכם עראטאסטענעס המצרי, איש גבון וחוקר טבעי מפואר, החכם ההוא הפיח רוח חדשה בחכמת מחקרי ארץ ע"י שיטותיו החדשות אשר חולל ברוח חכמתו הכבירה, והוא יסד את הידיעה הזאת על אֲרָנִים נאמנים כיד החכמה הטובה עליו, ומאז והלאה התלו הנוסעים והתרים את הארץ לכתוב בספר את כל החדשות אשר מצאו במחקרי ארץ לפי שיטת עראטאסטענעס ולפי הסדר והמשטר אשר ערך בספריו היקרים. —

המלך המצרי תלמי זאטער הראשון (מת בשנת 280 לפני ספחה"ו) אשר נתן את כסאו באלכסנדריא, כיד החכמה הטובה עליו ירה את אבן הפינה אל היכל החכמה והסדע במצרים, עד אשר היתה במרוצת הזמן חוג חכמת כל הארץ, על פיהו נוסד באלכסנדריא בית — עקד — ספרים מהולל אשר אצר בקרבו את המדת כל חכמי ימי קדם ותוצאות לבב כל חכמי העמים אשר תחת כל השמים על פיהו נוסד בית—אוסף (מוזעאום) להכמת הטבע הכללית ולחכמת מחקרי ארץ. הבית הזה היה בית מועד לחכמי הארץ אשר נקבצו באו להמתיק סוד ולהתיעץ איך להגדיל תורת ידיעת—הטבע והגעאגראפיע, על פיו נפרץ המסחור במלוא רוחב הארץ וירם את קרנו בכבוד על מכהור צור וצידון וקרתגא בשעתן, וביהוד נתן רוח הכסתור רגלים לפעלי מחקרי ארץ ותולדות הטבע עד כי אורו עיני המצרים באור החכמות והידיעות הנחוצות האלה וינוסו שארית הצללים היוצאים ממסתרי מקדשי הכהנים לכסות את הארץ במשאות השוא והמדוזים אשר מפלו על הידיעות הזכות והצרופות ההן, על פיו כוננו ונסדו אניות גדולות ובצורות וציים אדירים וישלח על הוצאותיו חכמים רבים לתור את הארץ ולחפש אחרי איים חדשים בלב ימים, בכדי להעשיר חכמת מחקרי ארץ, אשר רבק בה בכל נפשו וכהו בידיעות חדשות ונצורות נכבדות ולהגדיל את תפארת המסחור על הים לתהלה. כיד המלך הנאור ההוא הטובה עליו על המשא והמתן במבוא—הים—המשנה אשר בנה לבטחון ובמגדל—המאיר (לייכטטהורעם) אשר הקים להיות לעובדי הים לעינים בליל חושך ואפלה, ועל ידי הטובות האלה אשר עשה להמסחור, חדלו הולכי ארחות אפריקא לנוע בארחותיהם העקלקלים ויקבעו מקום מנוחתם באלכסנדריא הבטוחה בקרבתה אל

צירענא או טערענע (* לא נשארן הולכי ארחות . ומסחור בלתי אם באויה התיכונה לבדה . גם למסחור מצרים בדרום אפריקא ובכוש נתן רגלים במעבר האניות אשר הבין תלמי על הים-סוף , ועל ים-הודו . על פי המלך החכם הנעלה ההוא פרץ מחקרי גלילות הארץ גם המסחור במאד מאד בארץ רבה הלזו ושליחותיהם השתרעו עד ארץ עֶקֶב ועד ארץ הודו וימלאו פני תבל תבונה להחיות עמים רבים , על פיו שבה התעלה המהוללה אשר חפר פרעה נֶכֶה לחבר על ידה את ים התיכון עם ים-האדום ואשר קָתְמוּהָ אחרי כן המצרים-לקדמתה ולאיתנה , כי הוא שב ויחפריה להגדיל על ידה את מעבר האניות . על פיו התנוססו מסילות וארחות חדשות בארץ , להרחיב את גבולות סַחַר-האורחות (קאַראַוואנענהאנדל) ועל פיו התנוססו ושוטטו ברחבי ים-התיכון אניות אין מספר עם חוקרים ותרים מפוארים אשר נשלחו במלאכותו להקור ולדרוש בידיעות מחקרי ארץ ואיים רחוקים . הכלל המלך:

(* עיר קסנה מושב המושל (קואַשעף) תושביה רעים וחסאים רוב הבתים מלבנים בלתי שרופות , בה יתאספו אנשי האורחות הנוסעים למי מלח נאטרום אשר נזכיר גם ימצאו שמה חרבות העיר הישנה סעראנוטהים . מהלך יום אחד לדרומית מערבית מדבר מאקאריאוס מדבר חול דרך ג' ימים , אשר יתאחד בפאתי מערבית ודרומית עם ערבות חול אשר במדבר בארקא ומדבר ליביען , ובפאת צפון בגבי ההר ניענרא אשר לפנים ישבו שם הרבה נזירים בודדים (איינזידלער) שש פרסאות מהעיר הזאת בית תפלת מאהאקאריוס כמו ארמון מוצד , יען בסביבות ההם ישוטטו שודדי הערביאים , זו יגורו עשרים כהני הקאפערן עורים ופסחים כלם ומכסף נדבות יחיו חיי צער , תראש אשר על הבית נקרא בשם אבי (מיין פאטער) .

הנאור הזה ברוח חכמתו הכבירה המפעמת בקרבו. העיר ויעורר רוח המצרים מתרדמת עצלותם וסכלותם לשקוד על הכמה ודעת. על מלאכת עבודה ולאחזו בדרכי ההשכלה באופן נעלה.

על ידי הנצחונות הגדולים אשר נצחו הרומאים בארץ גאליה, גערמאניע, בריטאניע, קאווקאז, ערב ופרס, רחבה ונסבה ידיעת מחקרי ארץ ביתר שאת וביתר עז. הקיסר אקמאפיוס אויגוסטוס הרומאי, חכם מתחכם ובעל תחבולות מאין כמוהו, ידיו היו רב לו בהכמת מחקרי-ארץ ובחכמת השבע הכללית באופן נעלה, בימיו עלתה תורת הגעאגראפיע פלאים והתפשטה אז במלוא רוחב הארץ, הוא השתדל בכל כחו ואונו להגדיל את תפארתה ע"י המסעות הגדולות והכבירות אשר נסעו חכמים וחוקרים מפוארים במלאכותו ועל הוצאותיו בארצות רחוקות ובאיי ים רחוקים, והפצם הצליח בידם לגלות חדשות ונצורות מועילות ויקרות בהידיעה הזאת, אשר לא שערום שום נוסע מעולם. מסילות ודרכים תעלות ואפיקים, מעברות וגשרים ועוד רבות כאלה נעשו בימי המושל האדיר והנאור הזה באורח פלא לתכלית הרחבת המסע ומחקרי גלילות הארץ, עד כי נשתומם על שאריתם גם בימינו אלה הוא היה הראשון אשר צינה להתחכמים אשר בידיהם מחקרי ארץ וימים לכתוב בספר ולצייר מפות—הארץ והימים ללמד לבני האדם דעת בהליכות עולם, אך הספרים והמפות ההן נסחפו בָּזָרָם העת ואבדו מתוך הקהל. ורק פֶּתֶשֶׁן (קֶאֶפִּיעַ) מֶכָּה אחת מִהַמְּפֹתֵי הַחֵן נצלה באורח פלא ממצולת תהום הַנְּשִׁיָּה ונשארה בידיו עד היום הזה. הכלל הרומאים היו מצוינים בהידיעה הזאת לפי מצבה בימים ההם באופן מאד נעלה, כי הם העמיקו חקור בתורתה והם היו אבותיה בימי קדם ומהם למדו כל יושבי

תבל הליכות עולם, מחקרי הארצות, קורות העתים ותולדות העמים והלשונות (ענשהאגראפיהע), ועד היום הזה ישתוממו כל החכמים אשר בידיהם מחקרי ארץ על עומק מחשבותיהם על פעולותיהם הכבירות אשר פעלו ועשו לטובת החכמה הזאת במשך מסעותיהם הרחוקות והמסוכנות ועל ידם הגדולה והחזקה בהידיעה הנשגבה הזאת! —

בשתי מאות שנה הראשונות לספירת הנוצרים פרחת חכמת הגעאגראפיע בארץ הרומאים כשושנה וחבצלת. קרימה קרנה בכבוד ונתנה פריה לתפארת, בעיר רומא ובכל ערי המדינות נוסדו חברות נכבדות להרחיב את גבולות תורת הגעאגראפיע לבנות בתי—מועד לחוקרי גלילות הארץ ולשלחם בכל ארבע כנפות הארץ להביא ידיעות חדשות ממחקרי הארצות השונות ותהלוכות יושביהן כן הוקמו בתי מדרש גדולים מטעם הממשלה ללמוד בהם הליכות עולם וארחות תבל לבני הנעורים חכמים רבים הרימו את פעמיהם להרחיק נדוד לארצות רחוקות ולאי ימים רחוקים לאסוף בחפניהם חקרי הגעאגראפיע ולבוא עד תכונת ארצות ואיים רבים אשר עוד היו מוזרים מהם, וירחיבו מאד את גבול הידיעה הזאת בין הרומאים ומהם התפשטה בכל ארצות המערב. —

פלוטארך ההכם היוני כתב ספרים רבים יקרים על קורות העמים והלשונות, ועל מחקרי ארצות הקדם, ויתאמץ ללמוד לבני דורו את דרכי הידיעה הזאת בניבים נאווים וארשת שפתים צחה ונמלצה וכל העם מקצה נחרו לשמוע אמרי פיו כי נעמו, אריצן היוני יליד אזיה—הקטנה, פלוסוף נכבד, וחכם מדיני, נסע במלאכות הקיסר אדריאנוס אל ארץ הודו להקור על תכונתה ויכתוב

בספר את מחקרי הארץ ההיא ומשפטי העמים היושבים בה בשפה קלה וצחה ובטוב טעם ודעת, אנטהענאאוס—האלכסנדרוני חכם לבב ונבון דבר, אסף שיטות ודעות חכמי הגעאגראפיע הקודמים לפניו ויכתבם בספר זכרון לדור יבא. והספר הזה אוצר יקר הוא מאד לחכמי הגעאגראפיע שבכל דור ודור, כי בו אספו לאספה מחקרי ארצות שונות, שיטות ודעות רבות בידיעה הזאת. קלודידיוס פטאלאמעאוס איש משכיל וחכם גדול, אסף בספריו היקרים דעות חכמי הקדם על אדות מחקרי ארץ ותכונת—השמים (אסטראנאמיע) וישם עליהם נוספות בהשכל ודעת ויהו דעו על הידיעות ההן כיד חכמתו הטובה עליו. חכמי הנוצרים והישמעאלים הלכו לאור ספריו היקרים. פויזאניוס איש חכם יליד קאפוטקיה (באזיה הקטנה) הרים פעמיו שנים רבות לעבור ארצות רחוקות, ובשובו ממסעותיו אחרי סבלו תלאות ומצוקות איומות בדרך ישב בעיר רומא בימי הקיסר אדריאנוס, ויכתוב ספר יקר ונעלה על חכמת מחקרי ארץ ויגל לנו חדשות ונצורות בידיעה הזאת ויפליא לעשות! פליניוס סעקונדוס, גבר חכם בעוז משכיל וחוקר לכל תכלית, אסף בספריו היקרים כל חקרי חכמי הקדם בידיעת מחקרי ארץ וישם עליהם נוספות כיד החכמה הטובה עליו. הוא הרים פעמיו להרחיק נדוד לארצות רחוקות ולתור אחרי כל הענינים הנוגעים לחכמת הגעאגראפיע, ולאחרונה בהיותו לרגלי מסעותיו באיטאליע השליך נפשו מנגד וירחיב עוז להעפיל עלות על ראש הר—השרפה (וועזוף) ושם בא קצו בלהבת האש אשר התפרץ פתאום מלוע ההר. —

המאה החמשית לספירת הנוצרים צררה חדשות ונצורות יקרות בכנפיה להרמת קץ חכמת מחקרי ארץ

באופן מאד נעלה. בימים ההם התעוררו מסעי-העמים (פאלקערוואנדערונג) בארץ. לרגלי מסעות האלה החלה תקופה חדשה בחיי כל העמים, ועל ידם גדלה גם ידיעת הגעאגראפיע ותשלח פארותיה עד מרחקי ארץ ותבל, כי במסעות ההם לקחו חלק גם חכמים גדולים וחוקרים מהוללים אשר הצטיינו אז ברוב חכמתם וביתרון הכשר שכלם הכביר, ובעברם לרגלי מסעותיהם דרך ארצות שונות, התבוננו על תכונתם בעין החקירה והדרישה, ואת פרי חקירותיהם כתבו בספרי זכרונות, זכרון לדור אחרון. — ידיעות ברורות ונכונות על מחקרי ארצות אויה-המזרחית, הביא לנו האיש משה-הארמתי יליד תאָרענא; כי הוא הרים פעמיו להרחיק נדוד בארצות ההן, ובמשך זמן התגוררו שמה לרגלי מסעותיו אסף בחפניו ידיעות געאגראפיות שונות אשר שמחו לקראתן כל החכמים השוקדים על הידיעה הזאת. על תכונת ארץ-כוש (עטיאפיע) ומחקרי גלילותיה הודיעני דברים נכונים החכם הנוסע הנודע בשם קאָסמאַס. על מחקרי ארצות אויראפא הצפונית והמזרחית, האיר אור חדש החכם הנוסע יארנאנדעס-הגאטווי (550 לספירת הנוצרים), כי הוא הרבה לחקור על תכונות כל חזיונות הגעאגראפיות הנראים בארצות ההן ועל כלם הרחיב לשונו לדבר בשפה ברורה וקלה בספריו המכונים אשר השאיר לנו זכרון לדור אחרון. —

הנאָרמאנים, שודדי הים מאז ומלפנים הצטיינו בימים ההם בהמון החדשות במחקרי ארץ אשר נגלו על ידיהם לרגלי מסעותיהם הגדולות אשר נסעו ארחות ימים באניות קטנות וקלות לשוט, נתנו בים-זועף דרך ובמים עזים נתיבה, ויעשו מלאכה בחריצת ידים בימים רבים ויבאו ויעלו תחת יד אדיריהם כדי ארבה לרוב על

חופי אוראפא וישסו ויבזו מדינות ויושביהן. גם באוראפא—המזרחית בארצות הסלאווים, עברו הנארמאנים ויורעו להם בשם וואריאגים, מקצוי צפון לירכתי נגב אל קרית מלך רב—היא קאנסטאנטינאפאלי במסילה הגדולה הנודעה בשם „מסילת—הנארמאנים אל היונים“, מלשון ים—הפינני הלכו דרך הנעווא אל יאור לאדאָגא, נהר וואלכאָוו, יאור אילמען ונהר לאָוואט, ויעברו ברגל איזה כברות ארץ וישאו אתם את אניותיהם בין הנהלים הקטנים עד הדניעפער, או מים—הבאלטי על ידי הדווינא—המערבית באו אל הדניעפער, ויאחזו דרכם עד שטף קצו אל ים—השחור עד בואם אל מחוז הפצם ביזאנטיא. לרגלי מסעותיהם הגדולות אשר נסעו הנארמאנים ארחות ימים, לכדו את אירלאנד, הגיעו עד איסלאנד וגראַנלאַנד ועל ידיהם נגלו המון חדשות ונצורות במחקרי ארץ ותכונת יושביה.

בימים ההם התנדבו חכמים רבים וחוקרים מחוללים לעבוד במרחבי ארצות תבל להתחקות על הליכותיהן ותכונותיהן וסגולותיהן ויעברו בהרי הקרה והגיאיות ברחובות אשר בנארוועגין, שוועדין ופינלאנד בארץ פרס, הודו—המזרחית, טיבעט וסינים (חינא) ועוד ארצות רבות מאד. לרגלי מסעותיהם אלה הביאו לנו מנחה חדשה מפרי מחקריהם בתכונת הארצות ההן, ויאספו בחפניהם ידיעות רבות חדשות ומועילות על תורת החכמה הזאת, ואת פרי חקירותיהם כתבו בספרי זכרונותיהם זכרון לדור אחרון. בראש החכמים והתרים את הארץ, התנוססו בימים ההם החכמים מעסועדא, אבן—חוקל, אדריססי, יאקות נאבולפערדא, הנוסעים ההם הגדילו את תפארת הגעאגראפיה באופן מאד נעלה, כי לרגלי מסעותיהם הכבירות במרחבי ארצות תבל, גלו המון נסתרות בהדיעה

הזאת וירחיבו את גבולותיה בשיטות ודעות שונות
נשענות על הכמת-המאטהעמאטיק והכמת הגעאלאגיע.
עד כי חכמי הדור השתוממו על רוחם הכביר ועל
ידם החזקה במרחבי הידיעה היקרה הזאת שם החכמים
ההם ינון לדור דור וזכרם יכתב בכתב גדולי החכמים
אשר בידיהם מחקרי ארץ לעד ולנצח נצחים ! —

במאה שלש עשרה לספירת הנוצרים התעוררו
חכמים רבים מחכמי פארטוגאל לעבור את ים-
האטלאנטי השוטף כל פאת אפריקא-מערבית וימצאו
את איי הים הזה הנודעים לנו היום ואח"כ מצאו גם
את איי קאנאריען אשר מצאו אותם הצורים לראשונה
(עיין לעיל) ונשכחו ברבות הימים. והנוסע
הווענעציאני מארקא-פאלא כתב ספר יקר על תכונת
האיים האלה בכלל ועל מחקרי ארצות אוזיה בפרט.

הפארטוגעזים. עשי מלאכה במים רבים. הגדילו
את ידיעת מחקרי ארץ באופן נעלה, כי כל ימי
המאה המיו לא חדלו לתור ולבקש ולמצוא איים
וארצות חדשות, על ידם רחבה ונסבה הידיעה הזאת
ותשלח פארותיה עד מחקרי ארץ ותבל, ועל ידם
נגלו בראשונה איי אצאן חוף אפריקא המערבית
וגבנון-מצר-התקוה-טובה (פארגעבורגע דער גוטטען
האפפנונג) ויען כי ההתגלות ההן הרימו את קרן
תורת הגעאגראפיע לשם ולתפארת עד כי תקופה
חדשה התלה בקורות החכמה הזאת אמרנו כי לא
למותר יהשב אם נרחיב בזה את דברינו לספר לפני
קוראינו המשכילים את קורות השתלשלות ההתגלות
ההן ככל אשר יספרו לנו חכמי מחקרי ארץ בספריהם

המחוכמים, ומראש אמרנו לספר מקורות התגלות ארץ
קאפערן (קאפלאנד). —

עוד בדורות הראשונים התעורר בלבות חכמי
הנוסעים אשר בידיהם מחקרי ארץ הרעיון, לחשוב
מחשבות ולבקש תחבולות איך למצוא דרך ישר מאוראפא
להודו המזרחית למעבר האניות, יען כי העמל והיגיעה
אשר סבלו הנוסעים וארחות הסוחרים בהובילם את
סחורותיהם מהודו לאוראפא ביבשה עבר גבול רוחם ונפשם
ונכשלו בכחם בדרך הרחוקה והכבדה הזאת, באופן
מאד נורא, ימים רבים נצרכו להתמהמה בדרך עד
אשר באו למחוז הפצם, יען כי בראשונה נאלצו
ללכת מהודו לערב דרך המדבר הגדול והנורא מדבר—
זאהארא, לכן הרגישו את החסרון הגדול אשר יחסר
לרגלי הדבר הזה להרחבת המשא ומתן בארץ. אפס
כל תחבולותיהם ומועצותיהם לתקן את המעוות הזה
היה לריק ולא עצרו כח להוציא את הדבר הגדול
הזה לפעולות אדם. היינריך מפארמינאל. מלך אביר
ונאור ומשכיל בכל דרכיו, אשר דאג לטובת ממלכתו
ולהצלחת האדם הכללי, השתדל בכל נפשו ואונו
להוציא את הדבר הזה מכח אל הפועל. לתכלית
הדבר הגדול הזה, הכין אניות בצורות וציים—אדירים
וישלה נוסעים וחוקרים מהוללים על ים—האטלאנטי
לתור ולבקש ולמצוא איים וארצות חדשות והפצם
הצליח בידם למצוא בראשונה בשנת 1418 את האי
הקטן פארטא—זאנטע, ובשנת 1420 מצאו את מאדיירא
והנוסעים גאנצאלעס—זאקא ומרייסטען—פאץ תכנו את
מחקרי הארץ ההיא ויכתבו את פרי חקירותיהם על
הספר. אחרי כן מצאו הנוסעים ההם את איי קאנאריען
גם את איי אַצאָרען ואת קֶצֶר הר—הירוק המכוסה

ביערי תמרים ירוקים . בשנת 1462 מצאו את חוף גואינעא העליונה דרומית לזעארא-לעאנא , המלך היינריך מפארטוגאל שמה שמחה בלי מצרים לקראת ההתגלות החדשות האלה כי על פיו מצאו הנוסעים לגלות חדשות ונצורות כאלה , ועל פי חשק לבבו ורוחב דעתו היו הארצות והאיים ההם מאי פארטא-ואנטא עד גוענאע אשר יכילו חמש מאות פרסאות , לאחוזת עולם להפארטוגעזים ואין לאחר חלק ונחלה בהם .

אחרי המלך היינריך ההרה החזיק לגלות ארצות חדשות ואיי ים רחוקים המלך יאהאן - השני (1495-1481) , המלך ההוא אשר היה משכיל בכל דרכיו והגדיל לעשות בחכמה ודעת גם הוסיף עוד אומץ להרחיב את הגעאגראפיע מהיינריך , שלח מחדש אנשי לב יורעי הים ובעלי נפש למצוא עוד ארצות חדשות . חכמי הנוסעים אשר ארחו לחברה עם העקספעדיציע ההיא , התאזרו עוז לעבור מקו-המשוה (עקוואטור) והלאה , ויהינו לעבור בערך שלש מאות פרסאות הלאה מקו-המשוה . מגמת הפצם היה בהנסיעה הרחוקה והמסוכנה הזאת , להשיג את קרן אפריקא הדרומית ולסוב אותה ולהגיע דרך הים אל הודו-המזרחית , כוונת הנוסעים ומטרתם מאז . התיר בארטהאלאמעאוס-דיאן , איש חכם ואמין לב בגבורים , היה הראשון אשר הגיע אל קרן אפריקא ההיא , ויהין לעבור משם להלאה בים הגדול והנורא , אך אנשי מסעו אשר ברגליו מאנו לעבור אתו הלאה בהתבוננם על גלי הים הסוערים ומשברי מות האיומים אשר הרתיחו כסיר מצולת ים סביבות קרן הדרומית ההיא , על כן נלחץ באטאלאמעאוס - דיאן להטות און קשבת לבקשת

הנוסעים לשוב מדרכו זאת, כי ירא מאד על נפשו
פן יקשרו עליו קשר וישליכוהו במצולות ים, וימחד
לשוב במפה נפש לעיר ליכאבאן. את הקרן הזאת
קרא דיאן בשם, קצר-הר-געש" (שמירמושעס
פארגעבורגע), ויאהאן השני קרא לה בשם קצר-
הר - התקוה-טובה" (דאס פארגעבורגע דער גוטטען
האָפּפּנונג). באמרו כי עתה יש תקוה למצוא בים את
הדרך להודו המזרחית.

בעשרים שנה אחרי התגלות קרן אפריקא הדרומית
הזאת ע"י התיר בארטהאלאמעאוס-דיאן, התעורר התיר
וואסקא-דע-גאמא, איש חיל וחכם לבב מאן כמוהו
(בשעתו), ויציע לפני המלך עמנואל - הגדול (1521-
1425) את הצעתו, כי יש את נפשו להרחיב עו-
לעבור מקרן אפריקא-הדרומית להלאה למצוא את הדרך
להודו-המזרחית, בפקודת המלך עמנואל נבנו ארבע
אניות גדולות ותחת השגחת וואסקא-דע-גאמא הוכנו
כל צרכי הדרך לנסיעה גדולה ומסוכנה כזאת על צד
היותר טוב, ובשמיני להודש יולי שנת 1497 עזבו
האניות את החוף תחת פקודת וואסקא-דע-גאמא, רוח
צח ונעים הוליד אותן בימים הראשונים לנסיעתם על
שטח הים במרחבי אין קץ צלחה, ותקוות טובות היו
נשקפות להם מנגד. אך ביום הרביעי לנסיעתם קמו
סערות גוראות על הים ויתחוללו בכל תעצומות עין,
סופות גוראות מאד חרתיחו כסיר מצולת ים סביבות
האניות והשבו להשבר בכל רגע ולצלול בעזפרת במים
אדירים. המלחים ויהר אנשי האניות בראותם את סכנות
המות המרחפת להם מנגד לרגלי הסערות הגדולות
והסופות הגוראות, קשרו על האיש הנלבב ההוא קשר
ויתנו לו כתף סודרת וימאנו לעבור אתו הלאה בים הגדול

והנורא בין גלים סוערים ומשברי מות רבץ השחת
ובלהות נצח ! ויאלצוהו לשוב מדרכו, דרך מסוכנה
ואיומה אשר אימים לפניהם יהלכו ונורא על כל סביבם,
אך האיש הנפלא ההוא העשוי לבלי חת, לא חָת ולא
נָע ממשברי שחת ואבדון ומשאון האנשים אשר ברגליו
נִיצָו להוליך את האניות הלאה (פארווערטס) באין מעצור !
וגם אחרי אשר רב-החובל והמלחים התקצפו עליו מאד
ויבקשו להטילו בים על אשר לא יתן אוון קשבת לדבריהם
לשוב מדרכם לבלתי חרף למות נפשם, גם אז לא שם
לבו לזה וַיִּצָּו לאסור את רב-החובל ואת המלחים
באזיקים ולהשליכם בירכתי האניה, והוא בעצמו ובכבודו
התיצב על משמרת רב-החובל וינהג את האניות במועצות
דעתו ובתבונת כפיו באופן מאד נפלא, ובכך הצליחו
להגיע בחדש נאוועמבער אל מצר-הר-התקוה-טובה
בלי כל אסון ופגע. משם הואיל וואסקא-דע-גאמא
לעבור את חוף אפריקא המזרחית, ומשם עבר על פני
ים-הודו, אל חוף מאלאבאר, ובשנת 1498 הגיע עם
ארבע אניותיו אל חוף קאלקוטא מגמת חפצו בנסיעתו
הכבדה והנוראה הזאת, הנה כי כן הצליח האיש הגדול
הזה בחכמתו ועוזו רוחו הכביר להגיע דרך אפריקא
הדרומית אל ארץ הודו בדרך קרובה מכל הדרכים ! —

המצאת מחט-הצפוני (דער קאמפאס, מאגנעטנאדעל)
אשר המציא החכם האיטלקי פלאוויץ-גיאיא בראשית
ימי המאה ארבע העשרה, גלתה ע"י סגולתה הנפלאה
אשר המבעה בה לפנות תמיד לפאת צפונית רזי עולם
והמון נסתרות שמבראשית, כי מבלעדי מחט-הצפוני
לא הרהיבו הקרים יודעי-הים בנפשם עוז לעבור ארחות
ימים ולמצוא איים חדשים ועולם חדש, מבלעדי מחט-
הצפוני לא ערבו הנוסעים והתרים את לבם להרחיק

מתוך ים—התיכון והלאה אל לב הים, רק בעזרת מחש
הצפוני נתנו גם בים הגדול דרך ובמימיו העזים נתיבה
נגלו גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר בחכמת
מחקרי ארץ אשר לא שערם מורשי לבב כל החם
מימות עולם ושנים קדמוניות, כי על פיהו שנו לטוב
תהלוכות תורת הגעאגראפיע ואור חדש הופיע ברחבי הידיעה
הנכבדה הזאת, ההמצאה היקרה הזאת העירה את לבות גדולי
חכמי הדור לרדת הים באניות ולמצוא ארצות חדשות ואי ים
רחוקים אשר לא שערם אנוש מעולם; ארחות—נוסעים
רבים הרחיקו בימים ההם נדוד בכל אפסי ארץ והפצם
הצליח בידם למצוא באמת ארצות חדשות ואיים חדשים
ויעשו להם שם כבוד ותהלה בכל ארצות אוראפא ע"י
ההתגלות העמוקות מני חושך ותעלומות עולם אשר
הוציאו לאור ברוחב חכמתם וברוב דעתם והשכלתם. —

בימים ההם צץ נור תפארת החכם כריססטיאן
קאלומבוס בארץ, איש דגול מרבבה באומץ רוחו
וברוחב דעתו עד אין חקר, כי בהיותו עוד נער
קטן התעורר רוח קנאה בלבו להתחרות עם יורדי
הים באניות ונפשו חשקה להתחקות על שרשי
הליכות הנוסעים והתרים את הארץ. בחשק נמרץ
שקד קאלומבוס על הידיעות הדרושות לחפצו
וישתלם בחכמת מחקרי ארץ, בחכמת תכונת—
השמים (אסטראנאמיע) ובחכמת המדידה והנדסה
(מאטהמאטיק) ובמלאכת—הציור (צייכנען) כי מאד
הרגיש בנפשו אשר בלעדי הידיעות הנחוצות ההן לא
ירים איש את רגלו לעבור ארחות ימים, ויהי קאלומבוס
לפלא בעיני כל יודעיו ומכיריו וחכמי דורו נבאו ברוחם
כי הנער הזה לגדולות ולנצורות נוצר, עוד בימי עלומיו
התעורר בסרבו הרעיון הנפלא לחשוב מחשבות על דבר

התגלות דרך חדשה בים אל ארץ הודו באופן אם יסע
הלוך ונסוע במישרים לפאת מערבית, ויקרא קאלומבוס
ספרי המסעות של חכמי הנוסעים הקדמונים והאחרונים
בחיבו אולי יפגוש בספוריהם איזה רמז קטן למחשבתו
הגדולה הזאת אשר יוכל לסמוך עליו ולהשתדל בהוצאות
מוזמתו מכח אל הפועל, ומה מאד התפלא והשתומם
האיש הנלבב ההוא, בפגשו לשמחת לבבו בספר-מסעות
לנוסע אחד קדמון, כי מעבר לים האטלאנטי ימצא אי
גדול ורחב ידיים אשר נעו מעגלותיו ברבות הימים עד כי
נעלם מעיני בני האדם, אפס רמז קטן אדות הדרך אשר
נוכל לעבור בה אל הארץ ההיא מבלי התעות במדבר
ים הגדול לא מצא קאלומבוס בכל ספרי הנוסעים
הראשונים והאחרונים, הדבר הזה מלא את דמיון רוחו
הכביר לחשוב מחשבות יומם ולילה אולי המצא ימצא
באמת עוד חלק-ארץ (ערדטהייל) מעבר לים האטלאנטי
אשר נעלמה עוד מעין כל. המית רוחו התגעש בקרבו
באופן נעלה ובנפשו התעוררה התשוקה למצוא את הארץ
ההיא בעצם תקפה עד כי לא נח ולא שקט ימים ולילות,
ויגמור עם לבבו להשתדל בכל נפשו ויכולתו עד עשותו
ועד הוציאו לאור את מחשבתו הנפלאה והנשגבה ההיא
לאושר ולהצלחת מין האדם הכללי, את מחשבתו הנפלאה
ההיא וכל מערכי לבבו ומועצות רוחו בדבר הזה, גלה
קאלומבוס למכיריו ומיודעיו אשר עשר ידות היו להם
בחכמת מחקרי ארץ וידרוש את עצתם וחזות דעתם.
החכמים הביאו את מחשבתו זאת בכור מבחן חכמת
מחקרי ארץ ויבקשו מופתים לחזקיה ולאמציה באמצעות
חוקי הגאוגראפיע הצרופה וימצאוה נכונה ומיוסדה על
אדני האמת והנכוחה, אפס למרות רוחם לא השיגה ידם
להחיש לו עזר להוצאת הדבר לפעולת אדם, ובכן יעצוהו
החכמים לפנות אל סוחריו ועשירי עיר מולדתו גענויא

ולהציע לפניהם את הצעותיו בדבר הזה, אולי יתנו אוזן קשבת לדבריו ויתגדבו לתמוך בידיו, ולתת לו אניות לעבור בהם דרך הים למצוא את הדרך החדשה לארץ חודו, אך בראותו כי גדולי העיר יהתלו בו כהתל באיש תועה רוח, פנה אל המלך יאהאן השני מלך פארטוגאל ויגל לפניו את הקרי לבבו על אודות הדבר הגדול הזה, ויחל את פניו לעזור על ידו, אך גם המלך ההוא בן לשכל מליו וישיב את פניו ריקם מלפניו, — בראות קאלומבוס כי נבצרה מזמתו בעיר מולדתו, הרים את רגליו וילך לארץ ספרד וישם את פניו אל המלך פערדינאנד ויגל את מסתרו להמלך ולאיואבעלא אשתו ולאנשי סודו, המלך והמלכה הטו אזניהם לדברי קאלומבוס, ויתן לו המלך ספר-ברית (פערטראג) וינשאהו לשר האניות (אדמיראל) בכל הימים אשר יגלה במסעיו, ולנגיד ומצוה בכל הארצות והאיים אשר ימצא מהיום והלאה. במצות המלך הוכנו שלש אניות עם כל צרכי הדרך ומאה ועשרים איש, אנשים חזקים ואמיצי לב בגבורים היודעים הליכות הים ותכונתו והעושים מלאכה במים אדירים תחת פקודת קאלומבוס, ובשלשי לחודש אויגוסט בשנת 1492 עזבו הנוסעים את הוף פאלאם אשר במחוז אנדלוזיען ויעברו שלם עד איי קאנאריען בלי שום אסון ופגע בדרכם בשטה לחודש סעפטעמבר עברו מן האיים האלה והלאה וילכו הלך ונסוע לפאת מערבית ימים רבים התגודדו הנוסעים במרחב הים הגדול והנורא בין גלים סוערים ומשברי מות אשר לא הלכה בו אניה מעולם, ויגדו כלם על נפש האיש הנלבב ההוא ויגמרו אומר להפילהו במצולת ים אם לא ישוב מדרכו, קאלומבוס דבר על לבם וישביה את שאון חמתם בדברים רכים משמן ויפיה בקרבם תקוות טובות כי לא יארכו הימים ויגיעו למחוז הפצם. תקות קאלומבוס לא

נשארה מעל כי בשנים עשר לחודש אקטאבער ראו
הנוסעים לשמחת לבבם אי יפה מעולף בירקק דשא
נכת עיניהם מרחוק. משם כונן קאלומבוס את דרכו
הלאה לצד דרומית ויבא אל האי הגדול הנקרא בשם
קובא ואחרי אשר התמהמהו על האי הזה ימים
מספר עזבוהו ויעברו עוד ימים רבים עד אשר מצאו
את האי המפואר היספאניאלי או ס"ט ראמינגא (האיטי),
הנוסעים שמחו לקראת חזיונות הטבע הנעימים אשר
התיצבו לרגעים חליפות על האי הנחמד הזה.
ועלו מאד על נועם המזג היפה ועל הוד ירקק
היערים והשרדות ועל יפעת זהרי השמים היוצקים
נעימות עדן בנפש האדם באופן מאד נעלה ונפלא.
ואחרי אשר התעכבו הנוסעים על האי המהולל ברוב
התשבחות הזה ימים מספר. החליט קאלומבוס לשוב
לארץ ספרד לבשר להמלך ולהמלכה כי חפצו בירו
הצליח, ובארבעה לחודש יאנואר בשנת 1493 עשה את
דרכו לאויראפא. רוח סועה וסער קם והתחולל בים
ואניות קאלומבוס היטלו מלמלה בין גלים סוערים
ומשברי מות, רבבות גלי שחת פערו פיהם לבלי חק
לבלוע את הנוסעים כרגע והאניות חשבו להשבר, אך
בחמשה עשר יום לחודש יאנואר שבו השמים ויטהרו
והסער קם לדממה לשמחת לבב הנוסעים אשר לא
האמינו בחיים ובנפש מתעלפת ראו את מותם ואת
קבורתם בבטן מצולת תהום רבה, ולעת ערב הגיע
קאלומבוס אל איי אצאָרען. לתקופת ששה שבועות
עזבו הנוסעים את האיים האלה ויסעו לדרכם הלאה
ועל ידי רוח הסערה אשר הטיל ה' בים עור הפעם
נאלץ היה קאלומבוס לבוא אל נהר מַצָּיִץ ומשם בא
ליסאבאנה.

בליסאבאן התעכב קאלומבוס ימים מספר ויסע
הלאה, ובחמשה עשר יום להודש מאָרץ חתרו
אניותיו אל תוף פאלאס. המלך פערדינאנד
ואיזאבעלא אשתו קבלו את האיש הנלבב ההוא בסבר
פנים יפות, ויאלצוהו כבוד והדר ויהללוהו ויפארוהו
על כל הגדולות והנצורות אשר פעל ועשה בחכמתו
הבבירה ואומץ רוח תבונתו בנסיעותיו המסוכנות ההן
לטובת הרחבת הגעאגראפיע והרמת קרנה בתפארת.
המלך הבין שבע עשרה אניות בצורות וגדולות ויפקידן
בידי קאלומבוס וישלחהו בלוית מלחים רבים, גם
חרשי עץ ואבן וחוצבי-הרים למחוז הפזם אל הארץ
החדשה, ובשנת 1493 בחמשה ועשרים להודש סעפ-
טעמבר עזב קאלומבוס ואנשי מסעו את חוף קאריקס
ויעברו ארחות הים הגדול ומטרת הפצו לפאת דרומית.
בדרכו זאת מצא קאלומבוס בפעם הראשון את איי
הקאראיבים, את דאמיניקא, את גואדאלופיע את
פארטאריקא ועוד איים אחרים אשר לא שזפתם עין
אנוש מעולם ובעשרים ושנים להודש נאוועמבער
הגיע בפעם השנית על האי סַיִט דאמינגא. שם
יסד עיר גדולה על בקעה רחבת ידים ויקרא לה בשם
איזאבעלא על שם איזבל מלכת ספרד עד היום
הזה.

אחרי אשר החליף קאלומבוס כה וינה מתלאות
הדרך הרחוקה במשך ימי מסעותיו הבבירות, הרים את
פעמיו עוד הפעם ויסע הנגבה, ומצאו את איי יאמאיקא,
ואחרי אשר מצאוהו צרות רבות ורעות, שב לארץ ספרד,
לא נאבה להאריך בזה מרת קורות ימי חי האיש הנלבב
ההוא, כי אין מטרת מאמרנו לכמו אלה. וימת
בוואלאדאליאד בעשרים לחדש מאי בשנת 1506 בהיותו

בן תשע וששים שנה וגויתו הובאה אחרי כן לס'ט דאמינגא ויקבר שם בכבוד גדול. — הנה כי כן פעל האיש הדגול מרובבות עם לאושר מין האדם הכללי ולטובת הרהבת תורת הגעאגראפיע במשך ימי צבאו עלי אדמות! ברעיונו הנשגב, ברוחב בינתו, בעוזו רוחו וכתו וגבורתו הגדיל לעשות באופן מאד נעלה ונפלא, לגלות עמוקות מני חשך לכל באי עולם חדש מלא ברכות ה', ובדבר הזה הראה לדעת כי רוח ממרום הוערה עליו להפליא עשות דבר חדש ולמצוא ארצות חדשות ואיים חדשים באפסי תבל אשר לא שזפתם עין אנוש מעולם! —

לרגלי התגלות קאלומבוס הגדולות והנשגבות ההן החלה תקופה חדשה בקורות חכמת מחקרי ארץ הכללית, על ידו גדלה הידיעה הזאת ותשלח פארותיה עד מחקרי תבל באופן נעלה! והוא יצק רוח חדשה על אנשים בחירים מעם אשר יתרון הכשר דעת להם בידיעת תכונת הים וחקירת מחקרי ארץ, ויעורר את רוחם לעשות כמעשהו לרדת הים באניות למצוא ארצות ואיים חדשים. המצוין מכל חכמי הנוסעים בימים ההם היה יאהאן קאבאט, איש חי רב פעלים, חוקר לכל תכלית ומגלה עמוקות בחכמת מחקרי ארץ, יליד עיר ווענעדיג אשר באיטאליע, האיש הנלבב ההוא התעורר וישליך נפשו מנגד לעבור ארהות ים בלוית שלשת בניו לגלות ארצות חדשות ואיים חדשים, ויעזוב את הוף העיר ברוסטאל ומגמת פניו צפונה, אחרי תלאות רבות ומצוקות אימות אשר מצאוהו בדרך המסוכנה הזאת, אחרי מלחמת גבורה ועוזו כח עם רבבות אבני נגף וצורי מכשול אשר נצבו לו לשמן בדרך ויעצרוהו מהוציא את רעיונותיו הנשגבים לאור, גלה את ארץ הדחוקה, ארץ לאבראכאר. אחרי מותו התעורר בני סעבאסטאן קאבאט וכרעו קארטערעאל ויעברו ג"כ

ארחות ימים לגלות עמוקות ונצורות מני חשך, כי כח דמיונם העז המריצתם להתחרות את יאהאן קאבאט ולעשות שם עולם כמוהו, ואחרי תלאות רבות מצאו את ארץ חוף הצפונית (דאס נאָרדליכע קיסטענלאַנד) המשתרעת מקצה פֿלאַרידאָ עד ארץ העסקימאסים — אחריהם חתרה החזיק התיר הנודע באלבאָ שמו והוא הגדיל לעשות בימים ההם להרחיב את גבולות הגעאגראפיע ולהגדיל את תפארתה על ידי התגלותיו ארצות חדשות ואיי-ים—רחוקים, בליות אנשי מסעו ומתי סודו יתר חכמי הנוסעים אשר ארחו לחברה אתו עבר את קוצר ארץ ההרים, ארץ פאנאמאָ ואחרי תלאות נוראות וּתְתַמָּתִי מָוֶת אשר השתרגו עלו על צווארו בדרך הכבדה והמסוכנה הזאת הגיע אל ראש הר גבוה ותלול אשר משם נשקף הים הגדול ורחב ידיים ים — הדרומי (זידועע) וישמח לקראת המצאתו היקרה הזאת שמחה בלי מצרים.

פערדינאַנד מאַגעללאַן הפארמוגעזי, איש נלבב ורב פעלים, הרים בימים ההם את קרן תורת הגעאגראפיע עד למעלה ראש, ויגדיל את תפארתה על ידי התגלותיו החדשות והנצורות כי הוא השליך נפשו מנגד לעבור ארח ים הנקרא על שמו „דיא מאגיללאנישע שטראססע“ ומשם בא אל ים—השקט (שטיללער וועלטמער), ואחרי אשר מצאו אותו צוות רבות ורעות, ואחרי אשר סבוהו מוקשי מות וּתְתַמָּתִי שְׁאוֹל וולעפות רעב חתרה אניותו אל איי—מאריאנא, ופיליפיניען אשר בהודו המזרחית בשנות 1519—21. בנסיעתו הכבדה והמסוכנה הזאת בצע מאגעללאַן דבר גדול ומאד נכבד לחוקרי חכמת הגעאגראפיע, דבר אשר לא שערותו שום תיור מעולם; כי הוא היה הראשון לכל הנוסעים והתרים את הארץ

אשר חפצו הצליח בידו למצוא בים דרך לסוב את כל כדור הארץ מכל עבריו מסביב ! ויגל פלאות ונצורות בדיעת מחקרי ארץ לרגלי נסיעתו הנפלאה הזאת, אשר לא נשמעו עוד תחת השמש. וזעבאסמאן אלקנה Elkanו אשר כח דמיונו העז המריצו להתחרות את מאגערלאן ולעשות לו ג'כ שם עולם בין הנוסעים והתרים המפורסמים בארץ, ירד אחרי מותו (מאגללאן נרצה בשנת 1521 בתגרת זדון הפראים יושבי אי צעבצ אחד מאיי פיליפינען) באניה ויעבור ארחות הים הגדול והנורא, ויהי הוא השני אשר סבב את כדור תכל ארצנו, ויעש גדולות ונפלאות במרחבי תורת הגעאגראפיע אשר לא יכלו לעשות כן כל חכמי דורו ! —

אחד מגדולי הנוסעים והתרים את הארץ בעת הנפלאה ההיא, היה האיש ארעללאנא איש הבס לבב ואמיץ כה ויתעורר לתור ארצות וימים רחוקים לגלות חדשות ונצורות, ויסע מארץ אופיר (פער) למצוא עוד ארצות חדשות, וימצא בראשונה את הנהר הגדול מאראנאן או אמאצאנען (*), ועל ידי המצאתו זאת גלה המון נפלאות בחכמת

(*) הנהר הזה שומף באמערקא — הדרומית, מוצאו מברכת היאוריקאא, ירוץ אורח בעז שטפו ויתנפל מראשי הצורים מגובה 12000 רגל ארצה בשאון ורעש, יתפרץ דרך גיא הרים הנקרא בשם פאנגעא מאנזעריכא ויזרום בין רוכסי הרים עלי שפלת ארץ בראזיליען. בדרך מרוצתו ינדל וישנה במאד מאד עפי הנהרים הרבים השוטפים לתוכו. עמקן שלש מאות גם ארבע מאות רגל, ופעם אחת בשנה יעבור על כל גדותיו להשקות ארץ השפלה אשר לרגלו, וים האטלאנטי יגיח אותו אל פיהו (ראה די"ע).

מחקרי ארץ אשר לא שערון שום אנוש מעולם ,
 ויחקור את ארץ הזהב עלדאראדא , ויצליח למצוא
 חדשות שונות בגלילות הארץ ההיא להרחבת גבול
 הגעאגראפיע . קארטעין אשר נטל עליו ללבוד את
 ממלכת מעקסיקא בארץ אנאהואק (משנת 1519 עד
 שנת 1521) הפליא לעשות בימים ההם ביריעת
 הגעאגראפיע , עי מסעותיו הכבירות , והוא גלה בראשונה
 את קאליפארניען מציאה יקרה ורבת התועלת , וגבר
 עמיתו של האי פינארא אלמאגרא שמו מצא את
 ארץ החוילה (כילא) .

מסעות התרים ההם והתגלותיהם הגדולות והנשגבות
 העירו בארץ את האהבה אל חכמת מחקרי ארץ
 ביתר עוז וביתר שאת , בעז רוחם ירו החכמים והחוקרים
 את החכמה הזאת בכל בתי הספר ויאירו בספריהם
 היקרים אשר חברו בהמקצעה הזאת את עיני אלה
 המתחקים על שרשי תכונת ארצות תבל ואיי
 ימים — רחוקים , הרבו חזיונה בארץ ויטיפו לקה
 טוב ואמרי בינה לבני הנעורים אשר נהרו אליהם
 מכל העברים , פתחו להם אוזן לשמוע בלמודי החכמה
 הזאת ויחשפו לפניהם את אוצר כלי חמדתה אשר
 אצרו חכמי הדורות אשר קדמו לפניהם , לא נחו
 ולא שקטו עד אשר בנו כמו רמים את מגדלה , ועד
 אשר הפריצו את חזיונה בכל הארץ . כמעט בכל ערי
 הממלכות הגדולות נוסדו חברות חכמים ומשכילים
 (וויזען אונד נאטורפארשער פעראיינען) אשר מטרתם
 היה לשלוח על הוצאותיהם חוקרים וחכמים אשר
 בידיהם מחקרי ארץ , בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים
 לתור ולבקש אחרי ארצות חדשות ואיים חדשים אשר לא
 שזפתם עוד עין אנוש מעולם ולהתחקות על תכונותיהם

וטבע אוירם . על פיהם נגלו המון נסתרות בהחכמה הזאת ועל פיהם הרימו את נסה לעיני כל העמים לכבוד ולתפארת .

מראשי חכמי הגעאגראפיע בימים ההם , היה החכם מארטין בעהצאיים , הוא הפליא לעשות בעניני הידיעה הזאת , הפיץ את מעינותיה להשקות עם רב , וחבר ספרים הרבה אשר עד היום הזה ישמחו לקראתם החכמים , ומכל אשר היה בכהו לעשות לטובת החכמה הזאת , לא השיב את ידו מעשות לא עיף ולא ייגע עד עשותו אותה להתלה בארץ . הוא היה הראשון אשר שכל את ידיו ויעש תבנית—כדור—הארץ והמפות (ערדגלאבוס) ותלמידיו המובהקים סטעפלער וזעבאסטאן מינסטער אשר שמעו לקח למודיו מפיו ימים רבים , יצאו בעקבותיו ויכתבו על ספר כל הידיעות בחכמת הגעאגראפיע על פי תבנית—כדור—הארץ והמפות אשר בונן בחכמתו , ויספחו גם את אמעריקא אל המפות ההן .—

ההאלאנדים בתוך העמים המשכילים המרחיבים גבולות החכמה וההושיה מאז ומלפנים , הפליאו לעשות לחכמת הגעאגראפיע ולהרחבת גבולות הארץ . כי הם הפיצו את מעיני הידיעה הזאת בכל ערי ארצם הקטנות עם הגדולות אשר לא עשו כן כל חכמי העמים ביתר ארצות אויראפא במאה הי"ז השליכו האלאנדים רבים נפשם מנגד ויעברו ארחות ימים גם הם , וחפצם הצליח בידם למצוא בראשונה את האלאנד—החדשה , ויבאו במסורת ברית המסחור עם ממלכת סינים (כינא) ויעשו מקנה וקנין עמחם , מבתי מדרש החכמה אשר כוננו ידי ההאלאנדים נגה אור חכמת מחקרי ארץ על רבבות תלמידים אשר הקדישו שנותיהם לעבודת

המדעים חכמים גדולים חקרי לב אשר בידיהם מחקרי ארץ, היו מורים ומלמדים להועיל בבתי המדרש ההם, ויעוררו שם את האהבה להחכמה הזאת, ורבים וכן שלמים שקדו על דלתות החכמה המפוארה הזאת ויצליחו גם עשו פרי הלולים. —

בין כה וכה צץ צפירת תפארת החכמים הלא הם החוקרים הנפלאים קאפערניקוס, קעפלער וגאלילייא, החוקרים הנשגבים ההם פאר ותפארת המין האנושי, תפארת הבריאה כלה, הרחיבו את תעלומות הכמת מחקרי ארץ באופן מאד נעלה ועל ידיהם נוסדה הגעאגראפיע המאטהעמאטית על מכוניה בל תמוט עולם ועד. קאפערניקוס חכם לבב וכביר כח בכל דבר חכמת בינה והשכל, התהקה על שיטת הליכות-עולם (וועלט ויסטעם) אשר יסד תלמי המצרי ואשר אסרה בנחישות את ידי חכמי כל דור ודור, ובעוצם ידו החזקה בחכמת המאטהעמאטיק אשר למד בארץ אשכנז, הרס את השיטה הזאת אשר התעודדה כאלף וחמש מאות שנה בעצם תקפה, ויפיליה למשאות נצח בל תקום לעולם. וגל את סוד מעשה בראשית עפי שתי התנועות אשר התנועע הארץ סביבות השמש, קעפלער החוקר המהולל, גלה בספריו הנעלים הנקובים בשם „כערכת-עולם“ (וועלטהארמאניע) עמוקות מני חשך בחכמת הגעאגראפיע-המאטהעמאטית והמון נסתרות שמבראשית דעות נשגבות ושיטות רוקמות במסתרי החכמה הזאת אשר רוח ממרום נוססה בהם ואשר תעמודנה לעד ולעולם לנס עמים ולכבוד ולתפארת למין האדם הכללי. גאליליי, אשר גלה חדשות ונצורות בחכמת הטבע בכלל ובחכמת הגעאגראפיע-המאטהעמאטית בפרט, נתן היתרון לשיטת קאפערניקוס על שיטת תלמי המצרי כיתרון

האור מן החשך, ויתלוט בהחלוט גמור כי נוע תנוע
הארץ סביב השמש והשמש לעולם עומדת! —

אחרי החכמים ההם קמו ויתעוררו עוד חכמים
גדולים תקרי לב, ויצרפו כבור את סיגי חכמת
הגעאגראפיע אשר שפלו עליה החכמים הקודמים לפניהם
ויסירו את בדיליה אשר ספחו חכמי הנוסעים העתיקים
עד אשר יצאה מזוקקה כזהב טהור מזוקק שבעתים.
חכמי צרפת היו כמעט הראשונים אשר עמדו וימודדו
את כדור הארץ וימצאו את מִמְדֵיָהּ ואת תבניתה
האמיתית. הם ירו את אבני הפנה למבנה שיטות
חדשות בהליכות החכמה הזאת אשר עליהם תכונן בל
תמוט לעולם. בין החכמים אשר הפליאו לעשות או
בחכמה הזאת, היה איש חכם ונבון הנודע בשם
אֶנְזֵאֶהֶן, האיש הזה התודע לאנשים ידועים היודעים
הליכות הגעאגראפיע ותכונות ארצות תבל לפלגותיהן,
וישמע לקח למודיה מפייהם קרא גם הרבה בספרי הגעאגראפיע
אשר כתבו החכמים הקודמים לפניו, ואז שב להתחקות
על שרשי חכמת המאטהעמאטיק ויֶעֶזֶר על ידה לדעת
ולחבין את שפוני טמוני מסתרים אשר בחכמת
הגעאגראפיע—המאטהעמאטית. בשנת הארבעים לימי חייו,
הרים אנזאהן את פעמיו ויעבור ארחות ימים ומשך שנה
תמימה קבב את חוג הארץ, ויביא לנו חדשות ונצורות
בידיעת הגעאגראפיע אשר לא שערון שום אנוש מעולם. —
אחריו החרו החזיקו החכמים בירֶאֶן וניבוהר וירחיקו נדוד
בארצות רחוקות ואיים רחוקים, ויגלו חדשות ונצורות
בחכמת הגעאגראפיה אשר לא שערום שום אנוש מעולם.
אחריהם התנוססו החכמים קארטערעט, וואַלִּיס ובוגענוויעללע
ויתמכרו לסבב את כדור תבל ארצנו, וחפצם הצליח
בידם למצוא אחרי תלאות ומצוקות רבות אשר השתרגו

עלו על צואריהם דרך חרשה בים הדרומי, והחכמים הידועים קלווערום, ווארעניוס, מאליסאנדער, גראסיער וקארנעליוס אספו את כל החדשות אשר מצאו הנוסעים ההם במסעיהם ויעלו על ספר לזכרון לדור אחרון, ולא הניחו דבר גדול ודבר קטן מהקורות אשר נקרו את הנוסעים בימי מסעותיהם אשר לא העולם על ספרם.

החכם בישניג והחכם גאטטעהרער האשכנזים, השפו את זרוע עוזם בחכמת מחקרי ארץ ויעשו גדולות ונצורות כי הוסיפו עוד לאסוף חקירות רבות המתחדשות בכל עת בידיעת הגעאגראפיע ויהיו לבני דורם לעינים. ספריהם אשר כתבו בענין הזה יקרים עד היום בעיני כל מבין ואנשי הרוח, וכל קוראיהם בשום לב יתפלאו עליהם.

במאה הי"ח עלתה חכמת הגעאגראפיע פלאים עוד ביתר שאת, חכמים מחוכמים אשר בידיהם מחקרי ארץ, התחרו לשבח ולפאר את הידיעה הזאת ויגדילו את תפארתה באופן מאד נעלה. בתים גדולים רחבי ידים לדרוש ולחקור בהם חכמת הטבע ובחכמת מחקרי ארץ התנוססו ברחבי ארצות תבל במצות מלכי ארץ להרבות את כבוד החכמה ואת יקר תפארת גדולתה ויפעת הוד רוממותה. רבים מחוקרי הדור ההוא הרימו אז פעמיהם וירחיקו נדוד אל ארצות רחוקות ואיים רחוקים, והפצם הצליח בידם לגלות עמוקות מני חשך ונסתרות שמבראשית ויעשירו את תורת הגעאגראפיע בהמון הידיעות החדשות אשר מצאו במסעותיהם. מכל חכמי הנוסעים אשר היו באחרית המאה ההיא, הכי נכבד הספן המהולל דועמס קאק אשר מבלי לשנות מדרך האמת נוכל לרמות אותו ברוחו הכביר ובמעלליו הגדולים והנפלאים לקאלומבוס

בשעתו. התייר הגדול הזה עבר ארחות ימים גדולים וימצא חדשות ונצורות לא שערום כל חכמי לב מעולם הוא גלה איים רבים בים אוקינוס, גם הביא לנו ידיעות ברורות ונכונות אדות אמעריקא הצפונית והמערבית ועוד רבות כאלה. דור החכם הנפלא הזה היה דור דעה ודורש עד תכלית כל דבר בחכמה ודעת ומה גם בחכמת מחקרי ארץ. דור אשר חכמת הטבע הכללית הגביהה עוף כנשר ובין כוכבים שמה קנה, דור אשר כל חכמה ומדע ישבו על גפי מרומי קרת וכל מלאכת מחשבת וחרושת המעשה עלו עד מרום קצם, אך יתר מכל החכמות והמדעים העפילה אז חכמת מחקרי ארץ לעלות למעלה למעלה ולהקות הנוסעים והתרים את הארץ הביעו נפלאות, התגלותיהם החדשות יצאו בכל הארץ ויעירו ויעוררו את מתי חלד מתרדמתם להבין אל פעולות ה' ואל מפלאות כפעליו בכל קצוי ארץ ואיי ים רחוקים. חבר חכמים וחוקרים חברו יחדיו ויוציאו קול קורא לאסוף נדבות לשלוח ארחות—נוסעים חדשים לתור ארצות תבל ואיי הים הגדול. וחפצם בידם הצליח לגלות חדשות ונצורות כאלה בתורת הגעאגראפיע לרגלי מסעותיהם הרחוקות, אשר התפלאו והשתוממו עליהם כל חקרי לב הפלא ופלא! ועל ידי החכם הנוסע המפורסם מונקא פראנק אשר ארח לחברה עם ארחת—הנוסעים ההם, נודע לנו תכונת ארץ אפריקא בדיוק עצום אשר עד הימים ההם קסה אותה ענן וערפל ונעלמה מעיני כל חכמי לב. —

אלכסנדר פאן הומבאלדט, החוקר היותר גדול בדור האחרון הזה, העשיר מאד את ידיעת מחקרי ארץ במחקריו החדשים אדות אמעריקא הפנימית ומזרח אזיה, כי באהבתו העזה אל הידיעה הזאת, עזב את ארץ

מולדתו ומשפחת אבותיו ונטה שכמו להיות מן התרים את הארץ וישם נפשו בכפו לעבור ארחות ימים וארצות רחוקות, דרך ארץ גזרה ותלאובות מדבר שטמה ויעפיל עלות מרום ההרים הגבוהים והנשאים מקום אשר לא דרכה כף רגל אנוש מעולם, ויקבץ ידיעות רבות בחכמת מחקרי ארץ מאשר מצאה ידו. ואנהנו לרגל המלאכה אשר לפנינו במאמרנו הנוכחי מצאנו חובה לעצמנו להאריך מעט את דברינו על תהלכות כל מסעותיו הכבירות והרחוקות ועל פעולותיו הנמרצות בחכמת מחקרי ארץ. כי כדאי הוא האיש הנלבב ההוא להציגו לנש ולפלא בקורות השתלמת חכמת מחקרי ארץ בתור מפליא לעשות מאין כמוהו! —

אלכסנדר פאן הומבאלדט, האיש המהולל ברוב התשבחות, תפארת מין האנושי ויפעת הוד הבריאה כלה, השב עוד בימי הרפו ללכת לבקש ארצות רחוקות, אשר לא חקרו אותן חכמי אויראפא מעולם, התשוקה העזה הזאת בערה בקרבו באופן נעלה, וירם פעמיו וילך לקרית וויען להשלים את ידיעותיו בחכמת הטבע ומה גם בחכמת מחקרי ארץ שם התנכר אל החכם פרייסלעבין אשר בידיו מחקרי ארץ ויועצו שניהם יחדו לנסוע לארץ השווייץ עד נעאפאל וסיציליען, לחקור אחרי מחקרי הארץ ההיא ולבוא עד תכונת טבע ההרים המוריקים אש (וואולקאנען) המתנוססים שם, וילכו שניהם יחדו ויבאו אל איטאליען העליונה, אבל ע"י סערות המלחמה אשר התחוללה בימים ההם בארץ איטאליען התחתונה, לא יכלו עוד ללכת הלאה, כי בנפשם היה.

בימים ההם נועדו חכמים רבים בפאריז לרדת הים

באניה לעבור ארחות ימים לתור ולבקש חדשות בארץ על חצי כדור הדרומי. הומבאלדט מהר ללכת פאריזה ויגל את אוון חכמי הנוסעים כי יש את נפשו להסתפח אליהם ולתור בלויתם את הארץ, הנוסעים נעתרו לבקשתו ויהי עמהם נכון לדרך. אפס עיי תהפוכות ונסיבות שונות נשארה אז תקות התרים מעל והומבאלדט נסע עם מרעהו בינפלאנד באניה ההולכת לאמעריקא, רוח קדים הוליך את האניה על פני הים עד כי לעת ערב כבר נסתר חוף אויראפא מעיני הנוסעים אז באה העת אשר כלתה אליה נפש הומבאלדט זה כמה, אז באה העת אשר הגיע אל מטרת תקותו הנשגבה הזאת זה שנים. לבו פחד ורחב ורגשות נעלות עד אין חקר התרוצצו במשכיות לבו באין הפוגות ותקותו היתה חזקה לגלות בנסיעתו זאת מצפוני ארץ אמעריקא וכל תוצאותיה לתועלת חכמת מחקרי ארץ. —

האניה התנועעה על שטח פני הים במהירות נפלאה ותלך תחת פקודת רב-החובל צלחה על הדרך אשר פניה מועדות באין מכשול ופגע רע ואחרי עבור ימים מספר חתרו הנוסעים על חוף האי גראקאסיע המשתרע בנגב אויראפא. הומבאלדט ומרעהו באנפלאנד היו הראשונים אשר עלו על החוף לתור את האי המוזר להם באליצת נפש התבוננו הנוסעים החכמים ההם על הדר תפארת המבוע הנעימה השוררת על האי הנחמד הזה, הרגשות מאד נעלות התעוררו במשכיותיהם בהביטם לכל עבר ופנה, על כל צעד וצעד על כל פסיעה ופסיעה ראו חדשות ונצורות, חזיונות נעימים ומראות מאד נעלות אשר לא ראו מעולם, ובעוד לא שבעה עינם מראות את כל החדשות והנפלאות

עזבו את החוף ויסעו הלאה, ויט רב החובל לרדת אל האי טענעריפא, ויירו שמה הנוסעים על החוף לראות פני האי הזה המהולל בפי כל הנוסעים ברוב התשבחות, בהציגם כף רגלם בפעם הראשון על ארמת האי הנחמד הזה, התפלאו על מראות הטבע הנחמדים אשר שם, ויבאו אל העיר לאגונא, ויעפילו עלות על ראש ההר הגדול פיק המכוסה בשלג עולמים, ואחרי חקרים על תכונת עפר האי ומוצאי אבניו ורגביו מהרו לעזוב את החוף ולנסוע הלאה, וביום האחד וארבעים לנסיעתם נטו לרדת אל חוף בענעצואללא ותחן האניה אצל קומאנא. עיני מבטי הנוסעים שוטטו לכל עבר ופינה לראות ארץ חדשה ונפלאה לפניהם, רגשות מאד נעלות התעוררו בקרב לב הומבאלדט על חזיונות פני הטבע העשירה והכבירה שמה, על כל תמונות התולדה הנחמדות והנעימות אשר התיצבו לנגד עיניו ועל יופי הדרתם והתחלפות תוארם. ותלך משם האניה לדרכה על פני הים ויבאו אל קאריפיע, שמה התבוננו על העמק ועל המערה הנפלאה „גואהארדא“ ויערכו בחינות ונסיונות רבות על כל אשר נשאו בהעמק הזה עיניהם, ומשם שמו את פניהם לתור את כל מישור הארץ לאנאס, ויירו באניה וילכו לאורך הנחל מאנצאנארעס ויבאו אל קאראקאס אשר יגורו בתוכה כשלשים אלף נפש אדם. ואשר נחרבה בשנת 1812 ע"י רעש הארץ (ערד—בעבעץ) ועד כדי י"ב אלפים מתושביה מצאו קברם תחתם ויאבדו בחיק האדמה, ואחרי אשר תרו את כל סביבות העיר הזאת; הכרים הנרחבים המלאים עצים רעננים שונים, שרמזות נאות דשא וגני חמד, פנו הנוסעים את דרכם ללכת דרך תלאובות המדבר הנורא

לאנאם לבוא עד הנהר הגדול ארינאקא עד מקום שדמות הנחרות ריא-נעגרא ואמא צאנענשטראם המשתפכים בו, דרך עמל ויגיעה למאר מרחק חמש מאות פרסא! אחרי תלאות ומצוקות רבות העברות גבול נפש האדם לשאת ולסבול בדומיה. באו התרים אל העיר קאלאבאצא ויחנו שמה, בסביבות העיר הזאת התבונן הומבאלדט על הנהרים והיאורים השוטפים שם בשקט ובדומית חן ורוחו לא מצא די רויה להעריך בחינות ונסיונות רבות על מיני הדגים הארוכים העוצרים בקרבם כח - העלעקטרי הנקראים בשם „גימנאטען“ וכל הנוגע בהם ימלאו כל יצורי גאווה רתת וחלחלה.

בשנת 1800 ביום 27 מארץ הגיעו הנוסעים הומבאלדט ובאנפלאנד עד ס"ט פערדינאנדא, ומשם ירדו באני-שיט בלוית חמשה הודים לאורך הנחל אפורה ומגמת פניהם לבוא עד מקום השתפכות הנהר: ריא-נעגרא למען יוכלו למרוד עפי' בחינה שמימית את מקום השתפכו על מפת הארץ, וילכו בנחל ההוא ויבאו עד מקום השתפכו בנהר הגדול ארינאקא אשר רוחבו מגיע עד כדי כרי ששה פרסאות אנגליות, וזרמת מימיו בשאון גלים יחמיון, משם פנו באניה על הנהר קאסיקוויאריץ וישבו אל פני הנהר ארינאקא וביום החמשה עשרה לחודש יוני באו אל העיר אנגאסטורא קרית גוויאנא אשר לממלכת ספרד. באנגוסטורא התמהמהו כירח ימים עד אשר החליפו כח מתלאות האיומות והמצוקות הנוראות אשר השתרגו עלו על צואריהם בדרך הגדול הזה, ואחרי כן גמרו אומר ללכת ולשוב אל קומאנא דרך תלאובות מדבר באנעצועלא, ויעברו דרך העיר פאָא

ויבאו למחוז הפצם קומאנאה צלחה ביום 23 יולי , שמה התעכבו עד יום 24 נאוועמבר ויעשו דרכם הלאה ויבאו 19 דעצעמבר להאוואנא . בשבת הומבאלרט ובאנפלאנד בהאוואנא הגיעה אליהם השמועה כי מחברת הכמי הגעאגראפיע בצרפת נשלחו שתי אניות תחת פקודת רב - החובל בודין לנסוע לאורך החוף מיצר הארץ ולסוב את כל ארץ החוילה (כילי) ופערו , ולבוא אל האלאנד החדשה לתור אחרי ארצות חדשות בארץ הדרומי . השמועה הזאת העירה את רוח שני התרים הגדולים האלה לשנות את דרכם מן מעקסיקא ללכת ולבקש את שתי האניות ההן . לתכלית הדבר הזה לקחו להם אני - שיט על יד החוף באטאבאנא לנסוע בה אל קארטהאגענא , ועל ידי רוח סופה וסערה אשר קם והתחולל באופן מאד נורא , נאלצו הנוסעים להתור על חוף ניא-סינו וירדו שמה היבשה ואחרי אשר קם הסער לדממה אחזו את דרכם הלאה ויסעו משם אל קארט-האגענא . משם שמו לאורך הנהר מאגדאלענענשטראם עד בואם האנדא משם רכבו על סוסים ויבאו באגאטה מקץ 35 יום , ואחרי אשר התעכבו שם כירח ימים עברו את הרי-אנדען עד פאפאיען . ואחרי תלאות רבות ומצוקות איומות אשר הלכו בדרך משך זמן ארבע ירחים באו אל העיר קוויטא והוא ביום הששי לירח יאנואר שנת 1802 . בעיר הזאת התמהמהו הנוסעים תשע ירחים ויתהלכו ויתורו בכל סביבות העיר וכל מגרשיה , ויעפילו הומבאלרט ובאנפלאנד על ראש ההרים הגדולים פייכנכא וכימבאראסא ויגיעו עד מרום ההרים בגובה 3036 טאָזען , גובה אשר לא הגיע לשם כף רגל אנוש מעולם . משם נסעו דרך שדמות השלג אשר

באסואי-קוענקו עד לאסקא ועד הנחל אמאצאנענשטראם, וילכו באניה עד בואם אל רעטאמא, משם עברו את הררי-אנדען ויבאו בגבול פערן, בלכתם בדרך בקרו את הררי - גואלגאצאק אשר בבטנם מצאו מוצא לכסף, ואת מעיינות המים החמים אשר בקאקסאמארקא, כן התבוננו על הרבות (רואינען) העיר העתיקה מאנוזיכא ועל פארי-העמודים (פיראמידען) הנשאים הכתנוססים ביקר תפארת גדולתם, ואחרי כן באו לעיר ליכא, היא קרית פערן, ויתעכבו שם ירה ימים, ויחקרו את כל סביבות המחוזות והנפות שמה. ויערכו את בחינותיהם ונסיונותיהם הרבות אל כל אשר נשאו עיניהם, תכונות היושבים, מדת החוס, מזג-האוויר כובדו, כמות רטיבתו, נטיות הרוחות הנושבות, מעמד העלעקטערי באויר, ונטיית מחט המאגנעט בכל מקום, ובירה יאנואר שנת 1803 ירדו באניה ויסעו לדרכם צלחה עד בואם אל חוף אקאפולקא אשר במעקסיקא, ויתמהמהו בסביבות העיר הזאת משך שלשה ירחים.

בהתגורר הומבאלרט במעקסיקא חקר על תכונת מחוזותיה, כל גלילותיה ונפותיה, על כל מחמדיהם, וסגולותיהם הטבעיות הנמצאות בארץ הפלאות ההיא. ויבקר את צינור-המים הגדול הנעשה בנקרת ההר סינאק להוליד את המים מסביב להעיר, כן בקר את החוצבים בהרים אשר במאראן ואת הר-השרפה יארולא המשתרע במישור מאלפאס, וישליך נפשו מנגד להעפיל עלות על תועפת שיא ראשו ולרדת לתוך לועו (קראַטער) בעומק 250 רגל. ואחרי עבור שנה תמימה בשבתם במעקסיקא אחזו את דרכם וילכו להאוואנא, וילכו אל מהווי אמעריקא הצפונית ויבאו פילארעלפיע, ובשנת 1804 בתודש אויגוסט שבו

מנסיעותיהם הכבירות והרחוקות אל ארץ אויראפא ויבאו אל חוף בארדאוי אשר בצרפת מקץ חמש שנים לצאתם משם ! —

הרוח הכביר והנשגב אשר התנוסס במשכיות האדם הגדול והנפלא הזה לא ידע עוד מרגוע, עוד לא נחו מורשי לבבו הנעלים ועוד לא קמו שאון רגשותיו העדינות לדממה, כי עוד נכספה נפשו המשכלת לתור את פנימיות אזיה ולחקור אחרי מצפוניה, בשנת 1829 חפץ הומבאלדט ומטרת חפצו הצליח בירו על אופן נכון מאד לפניו, לשמחת לבבו ולעליצת רוח כל המתחקים אחר שרשי חכמת מחקרי ארץ, כי בהגישו את בקשתו לפני הקיסר ניקאלאי מרוססאי, נתן לו הרשיון ללכת ולתור את כל חלק ארץ אזיה אשר תחת ממשלתו גם נטה אליו הסוד לתמכהו במשען כסף ובכל הדברים הדרושים לחפץ הנסיעה הזאת, וביום 12 אפריל 1829 יצא הומבאלדט מקרית ברלין ויקח עמו שני חכמים מאד נעלים ללכת בחברתו בדרך הזה, האחד גוסטאף ראזע והשני עהרענבערג ויבאו פעטערבורגה, ביום העשרים לירח מאי יצאו הנוסעים מקרית רוססאי וילכו דרך מאסקווא עד ניוני-נאווגראד, שמה ירדו באניה על נהר וואלגא ויבא לקאזאן ומשם הלכו דרך פערס עד יעקאטערינענבורג אשר תשתרע ברנלי הרי-אוראל ויתעכבו שמה משך חדש ימים, שם חקר הומבאלדט על תכונת ההרים הרמים והנשאים המשתרעים בין צפון לדרום המתנוססים מעל שטח פני הים עד כדי 5000 רגל, משם נסעו דרך טיומאן עד טאבאלסק ויעברו דרך טארז את הישימון הגדול בארבינסקי, ביום השני לירח אויגוסט באו אל בארינאל אשר אצל הנחל אבי, ויתורו את לבם לחקור שם את חים-קאליוואן ואת מוצאי הכסף אשר בהר שלאנגענבערג אצל ברידערסק במורד הרי-

אלטא, משם נסעו אל המבצר אוסטקאמיניגארסק עד גבול
חינא, ויעברו את הגבול עד בואם מצפון לים דואיואנג,
ובסוף חודש ספטעמבר באו לעיר ארענבורג, משם נסעו
לאילעצק מקום הקאזאקען אשר באוראל ויחקרו שמה על
מכרי-המלח, ומשם פנו אל מגות האשכנזים היושבים על
שפת הנהר וואלגא במחוז סאראטאוו ועל ים-המלח
עלטאן ובאמצע חדש אקטאבער באו אל העיר אסטראחאן
וינוחו שמה, שם חקרו על תכונת טבע הים הכספי, על
סגולת מימיו, על חקר תהומו ועל מיני הדגים ובעה"ח
אשר בקרבו, משם שבו למאסקווא ויבאו ביום 13
נאוועמבער פעטערסבורגה, ויגיש הומבאלדט את תורתו
וברכתו לפני הקיסר על הטובה אשר נטה עליו בחסדו
במשך ימי נסיעתו זאת, וישב שמה וטוב לב לארץ
מולדתו, וביום 28 דעצעמבר הופיע בקרית ברלין מקץ
תשעה חדשים לצאתו משם אחרי אשר הלך דרך רחוקה 2500
פרסאות !

את כל החדשות והנצורות אשר ראה הומבאלדט
במשך ימי מסעותיו הכבירות והרחוקות במקומות שונים
על כדור הארץ, העלה על ספרו הראשון אשר כתב בשנת
1808 בשפת אשכנז תחת השם : *Ansichten der Natur*
בספרו יתאר לפנינו בלשון מדברת גדולות ורמות ובטוב
טעם ודעת את תכונת טבע כל הארצות אשר עבר בהן
את פעולות הטבע ותקופות האקלימים במקומות שונים
מכדור הארץ, סגולות כל הארצות החמות, טבע הצמחים
ובעלי החיים, עצם ומחות ההרים הרמים החוצבים להבות
אש, והעמקים הנרחבים העוטפים בר וכל תבואות השרה,
וברוב שכלו ורוחב תבונתו יחקור על כל הענינים האלה
בעומק לב וברעיון נשגב ונעלה עד להפליא בספרו :
Relation Historique אשר הוציא אחרי כן אצר כל

קורות המסעות בפרט, מחקרי הארצות וצאצאיהם ותכונות
הררי-אנדען וסביבותיהם, קורות העמים ללשונותיהם
והרבות-העולם הנמצאים בארצות מעקסיקא ופערו, בספרו
אשר הוציא תחת השם : *Fragments de geologie* :
climatologie Asiatigu ישא מדברותיו על מחקרי ארצות
אזיה, הכונת ההרים הרמים זורקן-אש, על סגולת
טבעם ופעולתם על אורך ורוחב גבולות הארצות ההן ועל
מדת גובה ההרים מעל שטח פני הים ועוד דברים רבים
ונכבדים כאלה, והאחרון מהמון ספריו אשר כתב הומבאלדט
בידיעת מחקרי ארץ הכי נכבד הספר המתואר בשם הכולל:
Asie centrale, Recherchess r les chaines
de montagnes et climatologie comparee זה
הנדפס בשנת 1840 בפאריז בשלשה חלקים, בספרו זה
העמיק הרחיב את ידיעת הגעאגראפיע על אופן מאד
נעלה ונפלא וכל איש משכיל על דבר אמת ישתומם על
רוחב לבבו ותבונתו העצומה ועל מלאכתו הכבירה בגלותו
לעינינו דברים כמסכים במסתרי המדע ותולדות הארץ אשר
לא שערום שום חוקר טבעי מעולם (*).

הנה כי כן פעל ועשה האדם הגדול הזה במשך
ימי חלדו פעולות כבירות ונמרצות בחכמת הטבע בכלל
ובחכמת מחקרי ארץ בפרט לרגלי מסעותיו הכבירות
אשר עשה במקומות רבים ושונים על כדור הארץ, והוא
העלה את חכמת מחקרי ארץ על מדרגה היותר גבוהה
ויפח בקרבה נשמת רוח היום חדשים אשר ממזרח שמש

(*) ויתר הדברים על פרישת גדולת האדם הנפלא הזה
והמון פעולותיו הנמרצות אשר פעל ועשה לשוכת החכמה ולאישר
הפיון האנושי הלא הם כתובים על ספר „אות זכרון“ לידידנו היקר
הרב הח' הנעלה רח"ו סלאנימסקי הי"ו.

עד מבואו יציץ נזר תפארתה וכל ימי השמים והארץ לא יועם זהרה וברק נגהה אשר אצל עליה האדם הנפלא הזה מהוד חכמתו הכבירה ובתבונתו הנשגבה, שם איש חי רב פעלים הזה ינון לדור דור וזכרו לא יסוף מעל לבות חכמי מחקרי ארץ לעד ולנצח נצחים! —

בעקבות החוקר הומבאלדט הלכו חכמים רבים אחריו, ויביאו לנו חדשות רבות בתורת הגעאגראפיע. גם הם. חכמי ענגלאנד בימינו האחרונים האלה העלו אור חדש על ממלכות אזיה הפנימית ועל תכונותיהן והליכותיהן. החוקרים הנודעים גאססעלינג, די-אנווילא, העערען, אוקערט, נישט וזמאננערט הגדילו את ידיעת הגעאגראפיע בספריהם היקרים החוקרים והתרים את הארץ שפרענגעל, עהרמאנן, בערשוד ועוד רבים כמוהם, שמו מערכות וסדרים חדשים וישרים בידעה הזאת, ספרים יקרים המפיצים אור יקרות על חכמת מחקרי ארץ כתבו בעשרים שנה האחרונות החכמים מאלטעברון, וואוגאנדי, מענטשעלי, באַלבי, גוטהריע, פינקערטאן, גוטסמוטהם, שטיין, פאבר, קאנט, באדע, בערגמאנן, סווסורע, גאספארי, קאנאביך, פאגלער, עבעל, ציממערמאנן, וואַלטער, וו. האַפּפּמאנן, ופ. האַפּפּמאנן. — החוקר הנשגב קארל פאן ריטטער ירה אבן הראשה בידעת הגעאגראפיע — הפהיזיש, וברעתו הרחבה העלה אותה על גפי מרומי קרת ככל המון המדעים, גם מפות-הארץ מצאו להם גואלים בימים אלו ע"י חכמי חרשים אשר אזנו, חקרו, תקנו את המפות הראשונות ועל ידיהן פקחו את עיני המורים והתלמידים בבת-הספר ללכת ברחבה ברחבי מחקרי ארץ. —

מסע נביות *

במדבר בארץ ערבה ושוחה, בארץ ציה
וצלמות, בארץ לא עבר בה איש
לא ישב אדם שם (ירמיה ב' ו').

כל עוד נשמת שדי תחיני, לא ימחו מעל לוח
זכרוני כל התלאות והזועות, המקרים והפגעים. חרדות
המות ובלהות השחת אשר מצאו אותנו בעברנו לרגלי
מסעינו דרך המדבר הגדול, מדבר נביות" (נוביען)
המשתרע בארץ נוביען בחלק אפריקא לפאת צפון ארץ
מצרים, לפאת מערב ארצות ניגריציען, לפאת נגב
ארצות גאללאער וכוש (אבעסניען) ולפאת ים סוף

(*) העתקה חפזית ממכ"ע בשפת אשכנז. המאמר הזה
נקוב בשם: *Die Afrikanische Wüste Nubien* כתבו הנוסע
המפורסם ענדעמאן בשפת צרפת וע"י חין ערכו וגודל תועלתו נעתק לכל
הלשונות המתהלכות באיראפא, כי נכבדות מדובר בו על חזיונות
טבעיים שונים כמו על הרוחות המזיקות סאמוס, האמזיהן,
הארמאסטאן וכדומה, על חזיונות האויר ואותות השמים, על ראי-
האויר (לופטשפיגעלונג) ועל פלאי הטבע בנאות המדבר (אאזען).
כל אלה מעולפים בספור—מסעי יפה אף נחמד, אשר הנוסע ראה בעצם
עיניו, והוא אונס וחקרים כיד החקירה הטובה עליו, לכן נקיה
כי לא למותר יחשב בעיני הקוראים אם אמרנו להעתיקו בפעם
הראשונה מחול אל הקדש. —

המזרחי עוד יצלול באוני קול רעש צלצלי שמע המדבר
 ציה ושממה המלא גבעות חול והרדי אבק על כל גדותיו !
 עוד ילהטו פני מקרני השמש הבווערים שם כלפידי אש
 צרבת באין הפוגות , והאדמה מתחת כשלהבת מתלקחת
 עוד יתחוללו על ראשינו רוחות המזיקות רוחות זלעפות
 המשחיתים סאמוס האמזיהן והארמאטאן שם , אשר
 עוללו נוראות לנפשנו ויעציבנו בשימון דרך הזה באופן
 מאד נורא ומחריר ועוד יתעונו מבלי דרך ונתיב חזיונות
 מתעים חזיוני רוח (לופטשפיגעלונגען) אשר כמעט הצעידונו
 אל מלך בלהות , ויהדפנו לבאר שחת , השוותי לנגד
 עיני את כל החזיונות האיומים אשר חזו עיני במדבר
 הנורא הזה , תסמר שערות ראשי ובשרי יאחו פלצות ,
 כי איה שוקל ואיה סופר את כל המון גלי המצוקות
 אשר עברו על ראשינו וכמעט נגזרנו מידם לולא ה' סכך
 עלינו באברתו ובצל חסדו הנדיבה . הן אמנם מדבר
 איום ונורא הוא המדבר נוביען הגדול הזה , אשר לשמו
 ולזכרו יאחו שמה ושער והנוסע אשר נסה הצג כף רגלו
 על ארץ תלאובות זו , יתפלץ ממקומו בתארו בנפשו
 את חזיונותיו האיומים ובלהות המות אשר יעופו ממעל
 לראש כל מדרך כף רגלו . המדבר הזה יכלכל בקרבו
 חלק צפוני ממלכת נוביען הכללית , ויפגע מעיר זיענא
 אשר בקצה דרומית מצרים עד הכפר גיטץ אשר בקצה
 דרומית המדבר , אוירו הוא חם מאד והאדמה חרבה
 ויבשה , מלאה הרים וגבעות , עמקים וגיאיות , אבקת
 חול פורח , צורים גבוהים וסלעי מגור נשאים ולא תצלת
 להיות זרוע עד קץ הימים . אך בכל זאת ישנם מקומות
 רבים בהמדבר הגדול הזה אשר יצמחו שם צמחים
 רבים . גם אֶחֱים (וועזען) מעולפים עשב וירק דשא ישגו
 שם ונקראים בשם „נאות-דשא" (אָאזען) , שם יפגשו
 חיתו טרף ובהמות שדה , כנף רננים וכל רמש זוחלי

עפר, המבחילים נפש ההולך. הגשמים השומרים את מועדם בארצות הקדם, ימטירו על המדבר הזה אך לעתים רחוקות, וכאשר יבא מטר על הארץ, אז נאות המדבר ההם יעטפו בר וגיל תחגורנה וכנאות שדי ילבישו דשא וירק עשב בשפע רב, כל חיתו המדבר למינם ועוף השמים יבאו אז שמה לרבוץ בנאות דשא, בריאה חרשה גם מחזה נעימה יתיצב אז לגד עיני ההולך להנניח את לבבו. אבל לא לימים רבים ימשך החזיון הנהמר הזה; כי השמש בלהט חומו העז ילהט כל ירק כל עשב ותיבש כל טרפי צמח הארץ והיו כלא היו כי הימים הטובים האלה לא יארכו כ"א ער שלשה חרשים, וככלות הימים האלה, תתהפך הארץ כחומר חותם מזלעפות השמש, שרשי הצמחים יקמלו, אך מי הגשמים האלה ישארו שם בנקיקי הסלעים זעיר שם זעיר שם וישיבו את נפש הנוסע כאשר יצמא למים. וכאשר נתפלא לראות כי יד הטבע תפליא לעשות נפלאות גם נצורות בארץ הנשמה הזאת, ותצוק רוח חיים באף כל היקום, אז נוכל לקוות כי גם האדם, יגביר חילים בחכמתו ובתבונתו הרבה לברוא בריאה חרשה בזמן מן הזמנים בארץ ההיא, ולהפוך ארץ מלחה למקום בריה וארץ ציה למוצאי מים.

על פני שטח המדבר מלמעלה, מפוזרות ומפורדות הרבה אבני גרעניט, אחאט, ישפה (יאשפים) ושש גם הרבה נציבי מלח. רוב המדבר הזה הוא מישור רק באורך הוף הים—סוף תשתרע שלשלת—הרים (קעטמענגעבירגע), ובאורך מערבי ילפות היאור נילוס ארחות דרכו. מים לשתות לא ימצאו בו, כי הבורות יכולו מים מעטים והנוסעים האומללים בנפש עיפה וצמאה אשר לשונם לחכם דבקה, ייגעו

טרם ימצאו אותם לשבור מעט צמאונם הנורא ולהשיב את נפשם אשר עולפה מחוס השמש הבוער שם ככבשן אש, וגם מעט המים הנמצאים הם רעים ודלוחים לצבות בטן. הערביאים הנוסעים בעדר (נאמאדען) ישוטטו תמיד על המדבר הזה המונים המונים לשלול שלל ולבוז בז מהעוברים ושבים, והם חרדת כל הנוסעים והתרים את הארץ, כי אנשים פראים הם מבטן ומלדה, ופרועים מכל חוקי המוסר ואהבה החמלה והחנינה, יתנפלו על הנוסעים האומללים כחיתו טרף, אותם יכו נפש וכל קנינם ורכושם ישללו להם, ועוד אשוב לדבר מהם במרוצת מאמרי הלאה.

קורא יקר, במדבר איום ונורא כזה, קבר לאלפי אנשים מאז ומלפנים, מימי עולם ושנים קדמוניות היה הפעם מגמת פנינו בנסיעתנו הנוכחית. השמש יצא על הארץ בהדר גאון עוזו וחוסן יקר תפארתו, ויפו בברק מתנוצץ את ראשי הצורים וכיפי—הסלעים אשר התנוססו מכל עברינו מסביב, האמנם המקום אשר בחרנו בקצה המדבר למרבץ אורחתנו (קאראוואנא, עקספדיציע) בלילה ההוא, משך אליו את עינינו בחזיונותיו האיומים, ואנכי התמהמהתי להתבונן על כל הכבר מסביב זמן כביר; פה התנוססו הרים גבנונים מהררי—עד הנשאים, אשר אבנים גדולות ירצדון מעליהם כענקים וארזי אל ירימו ראשיהם עד לשמים, ופה שן סלע מזה ושן סלע מזה ינמז מרום קציהם זה לעומת רעהו ועל חוג הצר המפריד בינותם עלה כלה קמשונים ומלוחי שדה, עד כי גם בריה קלה קטנה ורזה לא יכלה עבור בו. פה חומר שבור ופה שברי סלע ואבני גיר מנופצות שם גבעות עולם ועמקים שוממים ונוראים ושם יערות

עבותים אשר אור קוי השמש חתמו למו בטרם עלה הכורת עליהם תשתרענה לנגד עינינו מרהוק . נהר גדול בהמון גליו ובחומר מימיו הרבים יסער בלי חשך אשר כגבור משכיל ירוץ אורח לא סלולה ויט אסוריו בין סלעי מגור וחלמיש צור וידרוך ברגל גאווה ומפיו יז קצף נורא , וברעש ורוגז יגמא ארץ ואת כל הנצב לו לשטן אבני נגף וצורי מכשול עד אשר ירחיב צעדיו תחתיו , עד כי לאחרונה יעלם בעבי יער וחורש ועקבותיו לא יודעו עוד . בכל זאת נחמד למדאה ותאווה לעינים המקום המשולח והנעזב הזה ; כל הסלעים , סבכי העצים והמים האלה סגר עליהם שלשלת הר גדול אשר על רגליו יציצו שושנים ופרחים למכביר , המפיקים ריח ניחוח באופן נעלה . אולם הם ילכו הלוך וחסור במדה אשר החר ילך הלוך וגדול , עד כי על קדקדו כלה כל ירק תם כל עשב , הוא ישא ראשו החשוף והקרוח עד העבים ממעל . — בתהו ילל ישימון נורא כזה תקענו את אוהלינו ונלן שם הלילה . כמעט נפקחו עפעפי השחר קמנו כלנו מעל הארץ ונכון דרך פעמינו , לקדם בפעם הראשון בימי חיינו את המדבר הגדול והנורא הזה ולבוא בברית עם משלחת מלאכיו הרעים והאיומים . בין הערביאים אשר לקחנו אתנו להורותנו הדרך נלך בה , התגלע ריב ומצה עד להשחית , וינצו איש את רעהו זמן כביר , גם קראו למהלומות בשצף קצף ובחמה שפוכה . שורש דבר הריב היה , כי כל אחד מהם האמין אשר על גמלו העמים משא לעיפה יתר רב מאשר העמים חברו , ולולא התערבותי בריבם לעשות שלום ולפשר ביניהם בדברים רכים ובהבטחת תשורות יקרות כאשר נגיע למחוז חפצנו , כי עתה השליכו את ארחתנו אחרי גיום ואותנו

עזבו בארץ תלאובות זאת באין מנהל ומורה דרך.

ביגיעות עצומות ותלאות רבות מרבה להכיל, עברנו את שלשלת הרי גבנונים הנזכרים אשר עמדו כצר לעומת פנינו ויהסמו את דרכנו מבלי לנסוע הלאה כאשר צלחנו את תועפות ההרים האלה, והנה מדבר נוביען במרחבי אין קץ השתרע לנגד עינינו, משומם ונבהל, בפיק ברכים ובחלחלת מתנים עמדתי על עמדי למראה ארץ תלאובות הלזו, המתעתדת לקדם את פנינו בלוית משלחת מלאכיה הנוראים וכלי זעמיה האיומים. ואין קצה להתלאה אשר יקרה את ההולך שם לתומו. שויתי לנגד עיני ותארתני ברוח דמיוני את כל המקרים והתלאות המצוקות והזועות הנשקפות לנו מדי עברנו בים חול לזהש, בערבות ציה ושממה כזאת! לבי נפוג ורוחי הגה אימה! אהה! איבה ישליך האדם את נפשו מנגד בתוהו ילל ישימון, רבץ המות עם כל צבאות בלע, אשר על כל מדרך כף רגלו קברים לו וערום שאול נגדו. ציירתני בנפשי את סכנת המות המרחפת על ההולך לרגלי הפערות רוחות זלעפות, לרגלי הרעמים והברקים המתחוללים והמתנוצצים בתעצומות עוֹסם בהמדבר הגדול והנורא הזה! את האכזב והשבר לרגלי חיתו טרף ובני שחץ בנפול חבלי שנה על עיניו, ועוד רע ומר מכל אלה פן ימות גמלו ברעב ובחוסר מספוא! ואז צפוי הוא הנוסע האומלל אלי מות בתוהו ילל המות ההוא. ברעיונות איומים ומבהילים כאלה הייתי נאחז ברוב שרעפי בקרבי זמן כביר עד כי לא ידעתי מכל הנעשה מסביב לי, ולולא העירני מרעי החכם הנוסע מאַר — אשר התארח לחברה אתי בהנסיעה — המדעית הזאת — מתרדמת המחשבות העמוקות ההן, כי עתה מי יודע מתי היה קץ לדמיונות ורגשות

נעלות ונשגבות האלה. — בראשית מסענו נראו עוד כה וכה לנגד עינינו עצי שטים אחדים אשר רובם קמלו ויבשו מזלעפות השמש, עוד הכו קמשונים וחרולים את שרשיהם בארץ תלאובות הזאת, אשר נשארו לפלטה מתגרת ידי האיתנים מרגיזי ארץ תחתיהם, לנחם ולשעשע את הנוסע האומלל. בתקוות נעימות כי עוד ישוב לראות את ארץ החיים ובי עוד לא בא הקרץ עליו. עוד צלצל קול הקפוד והעגור באזנינו, ועוד שרק העורב לפנינו את שיריו האיומים המעוררים קינים והגה והי באופן נורא ומעציב מאד, במצאם עוד מהסה בצל דליות העצים החשופים והיבשים ההם, ועוד חלפו לפנינו השפן והארנבת ברוצם מבוהלים ודחופים רצוא ושוב, ומגמת פניהם להתרחק חיש קל ממקום הנורא הזה ולהשליך את המדבר אחרי גיוס בידעם ג"כ נאמנה כי בנפשם הוא.

מן הבקר עד הערב התנהלנו לאט לאט בכבדות, בין שכבת החול ואבני גיר המנופצות אשר רופדו לרגלינו, ולשמחת לבבנו אותות החיים עוד נכרו בסביבותינו, אף כי מדי רגע ברגע נצער עקבותיהם (שפורעק) ולאט לאט לטמיון הלכו. אולם כמעט פנה השמש לערב, חמקו ועברו פתאום כל החזיונות האלה, ועקבות החיים כפו תמו מן בלהות המדבר הנורא הזה. עצב נורא נפל עלינו ועל אורחתינו, עינינו נמקו בחוריהן ופנינו כסו במשאון, אמש שואה ומשואה סכך בבנפיו על פני כל הישימון, דומית קבר על פני כל הכר לארכו ולרחבו ודממת תוהו על כל עבר ופנה. שחוח וכלי כח סהבו גמלינו כובד משאם בין שכבת החול ואבני החצץ אשר עקבות חיות רעות עליהם

יראו ויהוהם אברון נחתם על פניהם, ויתנודדו לאט לאט איש אחרי רעהו בפסיעות צרות ומדודות, ויצעדו צעד אחד צעד קדימה, מתנועעים ומתנודדים ישבנו במרום כר—גמלנו (ואטטעשיך) ונסול את ארחות דרכינו מבינות לערפלי העלטה ועבי נשף, אין דובר דבר ואין קול ואין קשב.

עיפים ויגעיים הגענו בשעה העשירית בלילה למקום רחב ידים ותקענו שם אהלנו, את משאנו הסרנו מעל רבשות הגמלים ונתן להם מספוא גם די מים לשתות ואחרי אשר אכלנו ארוחת הערב רפדנו את יצועינו על קרקע הישימון הזה וכפת השמים היה מכסנו, וגלן שם הלילה ושנתינו ערבה לנו, בהיות הבקר בקר לא עבות כאשר השכמנו קום ללכת ולשום לדרך פעמינו, אזי הופיע הישימון בתמונה אחרת מאשר ביום אתמול, ולכל חזיונותיו לא היה שום שווי ודמיון אל חזיונותיו הראשונים; כל רגש חיים וכל עקבות איזה גוף אָרנאנו לא נראה עוד על פני האדמה, כאלו נמחה כל היקום מתחת השמים; הקפור והעגור לא יצללו עוד את מגינותיהם הנעימים באזנינו, החסידה והעורב לא ישרקו עוד שרקת, גם קמוש והוח ועצי השטים חדלו בכל הככר השמש הזה, רק מדבר חול במרחבי אין קץ השתרע ביקר תפארת גדולתו לנגד עינינו, רק ים—חול המלא על כל גדותיו אבק פורח, כתרנו וסוכבנו מכל עברינו מסביב! וזרמי חול ועפר כסו את ההרים והגבעות העמקים והגאיות עד אשר לא ידענו להזהר ולהשתמר לבל נפול בשחיתותם! הנמלים האומללים היודעים הישב את חליפות עתותי וצבאי המדבר יותר מהאדם, ואשר אושר והצלחת הנוסע ביריהם נתנו, בגרוֹ הפעם בנו

ויטו אשוריהם בארחות עקלקלות ; כי אבני הנגף וצורי
המכשול אשר התיצבו בצר לקראתינו לשמן להם בדרך
מהלכם התעום מדרך הישר ויכתתו את רגליהם בעמל ותלאה
רבה , חדלי כה ואון הלכו בדרך המלאה תתחתים ומעקשים ,
ועל כל שעל ושעל כרעו כשלו ונפלו בעמקי פי הפחתים
והמערות בצלול אבן במים אדירים , הה ! מחזה איום
ונורא אשר כמוהו לא ראו עינינו כל ימי חיינו ,
היה המחזה הזה , ודמינו בנפשנו כי אל ארץ רפאים
מקום מרבץ מלאכי בלהות ושדי שחת יצעידונו
הפעם רגלינו , ואל ארץ צלמות גיא בן הנום מועדות
הפעם רגלינו !

בדרך מלאה תתחתים וצלמות כאלה אשר
יעברו גבול כה האדם לשאת ולסבול אותם , התנודדו
לאט לאט בכבדות ובצעדים ספורים ומדודים , משך
זמן עשרה ימים רצופים , אהה ! לא דבר נקל הוא
לסבול תלאות וזועות איומות כאלה עשרה ימים
ארוכים ומשוכים באין הפוגות , יום לשנה יום לשנה נחשבו
בעינינו ! נפשנו קצה בהנסיעה הזאת המסוכנה על כל
צער ונחכה בכליון עינים עד אשר יקרא לנו אלהי
הרוחות דרור מעמק רפאים , ונתפלל אליו בלב נשבר
ונדכא ובצקן לחש , להצילנו ממצוקותינו ומתלאותינו אלה ,
כי כמו אנשים אין איל חינו וכל כחותינו עזבונו ,
תוחלתנו נכובה תקותנו מפח נפש וישועה רחקה
מאתנו ; כי כל המקרים והזועות , המצוקות והתלאות
המוצאות אותנו במשך עשרת הימים הנוראים האלה ,
באין וכאפס נחשבו לעומת התלאות והצרות אשר
עוד התעתדו לכלות חצי חמתם וכלי מפצם בנו
וכאשר נספר בפרט במרוצת ספורי מסעותינו אלה . —

האסון היותר גדול והיותר נורא אשר קרה
 אותנו בראשית ימי מסענו, היה "חסרון — המים".
 החסרון הגדול היה הצעידנו כמעט אל ארץ תחתית,
 ויחמוס מאתנו את כל נחמתנו בענינו, היא שארית
 תקותנו כי עוד נשוב לראות טוב בארץ החיים; כי
 במשך עשרת הימים הנוראים ההם כלו כל המים
 מכלינו, ובכל דרכינו לא מצאנו מים אחרים למלאות
 את כלנו מחדש. הצמאון התגבר מיום ליום בתוך
 ארחתנו ולשונינו לחכנו דבקה. חום השמש והשרב
 הנורא אשר יבער שם כבשן אש חוסיף מגפותיו על
 צמאוננו הנורא. ונאבד את כל תקותנו, וכאשר התגבר
 עלינו הצמאון בכח משנה עוד יותר מבתחילה,
 שפכנו את מרי שיחנו בחיקנו כי ימהר יבא הקרץ עינינו
 לבל יעננו עוד בחיים המרים המאירים האלה, כי
 מה חיינו ואורך ימינו בדוחק ובצער גדול כזה?
 בשארית כחנו שוטטנו במלא רוחב הככר לחפש
 בחפש מחופש שם אחורי הכיפים והסלעים אולי יצליח
 חפצינו בדינו לגלות איזה מעין מים להרוות בהם
 את צמאוננו ולהשיב את רוחנו אלינו, כי זה שלשת
 ימים אשר לא בא גשף מים אל פינו, מן הבקר
 עד הערב חפשנו וחקרנו אחרי מים וכל עמלנו
 עלה בתוהו, כי סגר עלינו המדבר את כל תוצאות
 מימיו לאמר "פה מות תמותו, ופה תנועו בצמא
 ולא תוסיפו עוד לשחר את פני כאורחים לא קרואים!"
 כמתיאשים באין תקוה וכמצפים למות ואיננו, שבנו
 כלנו לעת ערב אל מרבץ אורחתנו חלשים ועוובי
 כח, פתאום והנה קול ערבי אחד קורא מרחוק
 בחיל: "מים, מים, מצאתי מים, עושו חושו, מים
 מצאתי!" לשמע הבשורה המשמחת לב הזאת, קמו
 כל אנשי האורחה על רגליהם המתנועעים כאשר ינוד

הקנה במים, וכחץ מקשת חשנו כלנו ונרץ בשמחה רבה אל המקום אשר קרא אותנו הערבי ; אבל כאשר התאספנו סביב באר המים אשר מצא הערבי, נהפך פתאום שמחתנו לאבל, כי המים היו מים עכורים ודלוחים המעלים צחנה ובאשה והפורים ראש ולענה, אולם מרוב צמאוננו לא שמנו לבנו אל אי-נקיות המים האלה, ואיש איש כדו ובקבוקו בידו שאב מן המים הנרפשים האלה ויגיה אל פיו בהשוקה נמרצה למאד, ואף כי שתינו אותם בגועל נפש, בכל זאת שכחנו כרגע את צמאוננו הנורא ותחי רוחנו. כעשרה אנשים מן הערביאים מצאו את קברם אצל באר המים הזה, כי מרוב צמאונם העצום לא ידעו שבעה וישרו יתר על המדה עד כי צבתה בטנם, אחוזם השבץ (קראמפף) וימותו כרגע. את המים הנותרים שמנו בכלינו ונשמח שמחה בלי מצרים ואין קצה להגיל והחדוה אשר רבשה רוחנו.

בחמשה עשר לידח אויגוסט (1876) בבקר השכם, הקמנו את גמלינו ונעמים עליהם את משאנו, ואחר ארוחת הבקר שמנו לדרך פעמינו הלאה ומגמת פנינו קרמה מזרחת, פתאום לבשו השמים הטהורים קדרות וערפל חתולתם, אור יום נהפך עד ארגיעה לאפלה, וכוכבי נשפו חשכו מענני חול שחורים אשר עלו כהרף עין. השמים המזהירים כעצם לבנת הספיר, והשמש הלוהט בעוז לפידי רבבות זזהרי יפעתו, יחד כתולע האדימו, גם החום עלה פתאם מעלה מעלה על מדרגת המהערמאמעטער ויכבד את אכפו. עלינו ועל גמלינו באופן נורא ומחריד, בראשונה לא הרגשנו הנסיבה הפתאומית להתחלפות האויר התמידי למצב נורא ומוזר כזה, ולא ידענו שחרו, אבל עד מהרה השמעונו הערביאים כי סכנה גדולה מרחפת עלינו לרגלי רוח זלעפות הנקרא

בשם „סאמוס“, הפועל בעתים ידועים בשנה, פעולות איומות ונמרצות במדבר החול הגדול והנורא הזה, וכי אותות השמים האלה יבשרו את עת בוא האורח האכזר הזה. הרוח הנורא הזה, יספר לנו ערבי זקן אחד מאנשי מסענו, יפיל אימתה ופחד על האדם ועל הבהמה יחד, ויעולל נוראות לנפשות כל ברואי משה ולכל גוף ארגאני. נשמת החיים תקצר ותכבד אז מאד, עוד בשרם יצמד על עצמם, מעיהם יחמרו, וגרוגם צחה צמא, ובקרבים תבער שלהבת נוראה מבלי יוכלו לכבותה; מלהט כובד רוח זלעפות זה, כל ידק ושית כל העצים והנשעים יבולו ויקמלו ויפלו, בן רגע, ואוי להם להנוסעים האומללים בעברם או בחרץ עת קטב מרירי כזה יתחולל בתעצומות עוזו, כי עד ארגיעה ימותו לגוע וינוחו כישנים עלי אדמה וכל אותות מות לא יראו על פניהם, אך בכל זאת תחבולה אחת תועיל להנוסע האובד בעת רעה כזאת, והוא להתנפל עד מהרה מלא קומתו ארצה ולשכב ככה עד יעבור זעם והרוח כליל יחלוף ויעבור.

נבהלים ונדהמים שמענו את הבשורה הנוראה הזאת מפורש יצאה מפי הערבי, אשר דבר דבריו אלה בחום לבב ברטט ובזועה, כי זה כמה היה למטרה לחצי רוח זלעפות כזה והיטב ידע כמה כחו גדול. רוחנו חובלה ופלצות אחזתנו, ונתעתד כלנו להמות הנורא והאיום הזה! — בין כה וכה והאוויר התאדם כתולע עוד יותר מבתהילה ויתראה במרחק רב וקישורו חם כקישור הכבשן. אחי ורעי, קראו הערביאים פה אחד—נחיש נמהר ונפול כלנו על פנינו ארצה, כי עוד מעט והקטב מרירי יחלוף על פנינו! כמעט יצאו הדברים האלה מפיהם, והרוח סאמוס החל לשלוח את חצי מכותיו ומגפותיו בנו; פנינו

אדמו כדם. עינינו נמקו בחוריהן, ראשנו היה עלינו כגלגל וכמעט לא נותרה בנו נשמה, כל אנשי האורחה נפלו פתאום מלא קומתם ארצה. גם אנכי ומרעי כָּאָר ויתר חכמי הנוסעים אשר התארחו לנו לחברה בנסיעתנו זאת, עשינו כמעשיהם ונסתיר את פנינו בשולי בגדינו ובמטפחות ידינו. גם הגמלים היודעים גם הכה את גבורות הרוח ותעצומותיו, גם הם נפלו ארצה ויסתירו את פניהם בין רגבי החול עד אשר יעבור הוות. כה שכבנו על הארץ כמתים שעות מספר, וכאשר הרגשנו כי הסאמוס חלף ועבר, הרימונו את ראשנו מעל הארץ ונקם עיפיים ויגעיים על רגלינו, לשונינו בצמא נשתח ורוחנו חובלה כנשר חש על מרפו. כן חשנו לפתוח את כלינו ולשתות את המים אשר היו אתנו. אבל מה מאד אחז את בשרנו רעדה ופלצה נצחת. בראותנו לתוגיון לבבנו כי כל כלינו דללו וחרבו ורוח הקטב הוביש את המים עד כי לא נשאר שריד *) אנכי ואחותי מרעי המתקנו סוד ונשם

(*) רבים המה הדברים אשר יכבירו חוקרי הטבע על חכמת הרוח סאמוס, ובכדי לתת לקוראיו ציור אמיתי ומושג נכון על כל סגולותיו בפרט, אמרנו להציג בזה את דברי ראש החכמים ה' ציממערמאן כפי אשר ידבר מזה בספרו היקר **Naturwunder im Reiched. Luft** בכתבו ובלשונו: „אין עניפסען אונד אראביען בלאזט איין וועסט ווינד וועלכער דארט סאמיעל. סאמוס אדער סמוס הייסט; אליין ער ווירד הופֿיג דעם נאמען נאך מיט איינעם אנדערין אויס גידוועסטען קאממענדען פערוועכסעלט, וועלכען מאן באלד חאמזין באלד הארור נעמט; דיעזער וועלכער אויס דען וויסטען פאן אפריקא איבער דאס וועמפיגע נילטהאל הערוועהט, זיך פלייכט מיט דעם זידווינדע אויס דער גראסען אראביסחען וויסטע מענגט, ווירד פיר גופמיג געהאלטען דיא איינוואהנער כערדקען

עצות בנפשנו איך למלט את נפשנו ממות, אבל כל תשועה רחקה ממנו וכל תוחלתנו נכזבה כנואשים באין תקוה עזבנו את גורלנו בידי המקרה ונחכה למות. אולם

זיך דען קאפף מיט איהרעם צוא דיעזעם בעהזעפ אליין דיענגנדען קעפיעה, איינעם וואלענען טוך, דאס פאן איהנען שטאט דעם סורבאנס געברויכט, ביא דעם הייסען ווינדער אבער אום דאס געזיכט געשהלונגען ווירד. זא אטעמענד, בעהאלט פאן זיינע אייגענע פייכטיגקייט, דאס טוך זעלבס ווירד פאן דעם האך דעם מונדעם באלד נאם אונד הינדערט דעם איינדערינגען דעם שטייבעם אין דיע לונגע. ווער דיעזע פארויכטסמאסערענעל פערנאכלעססיג, ווירד לייכט איין אפפערזוינער אונפארויכטיגקייט. דיא אראבער אונד דיע וויספענבעוואהנער איבערהויפט פפלענען דאהער, ווען זיא אים פרייען שלאפען. זיך בלאס דאס טוך, זאנדערין איהרען ווייסען וואלענען מאנסעל, דען פעכלאה (אייס גרונדע אויך נור איין וואלענעם טוך. יעדאך פיעל גראסער) גיכט נור איבער דען גאנצען קערפער, זאנדערן פארצובשווייע איבער דען קאפף אונד דאס געזיכט צוא דעקען, אום זא דען פעגליכערען ווייזער איבעראסענדען ווירקונגען דעם חיסען, גיפטיגען ווינדעם צוא ענטנעהען. — דיע בעהויפטונג, דאס דיעזער וויסענהויך מאדליך זיא, מאסאוירען דיא אראבער דאדורך, דאס זיע בעהייפטע דער קערפער איינעם פאן סאמום געטאדעמין געהע אויסערסט שהנעלל אין אויפלעזענדע פערועזונג איבער, זא דאס שהאן נאך צווייא שטונדען דער אַרם, דאס בון זיך פאן דען קערפער, אום דען נעלעיקטונגען סרענס, אלס אַב דאס גליעד נור געבען דען לייבע נעלענען, ניט, איין סהייל דעזעלבען געוועזען זיא. גאנץ ענטנעגענועצט דיעזען בעהויפטונגען ווירד פאן דען בעדוואינען ערצעהלט דאס גאנצע קאראיאנען, וועלכע אין דער גראסען וויסע פא דיעזען ווינדע ערגריפפען אונד געטאדעט ווערדען, שהנעלל

דערביאס אבירי הלב מטבעס אשר לא יתנו את נפשם
 כהרה להיות מרף לשיני המחסור הנורא, וכל עוד נשמתם
 בם ילחמו את תלאותיהם כגבורים משכילים, על שדה
 קטל בעצה ומזימה וביתרון הכשר דעת, לא נתנו את נפשם
 לשלל כרגע להיות לברות לשיני הצמאון הנורא ולא אמרו
 ועוד נואש להיום המרים האלה. פתאום נהרו פניהם
 כושמחה ותקוה חדשה החלה להתנוצץ במשכיותיהם
 כאשר אספר פה לפני הקוראים, הגמל אשר פי הערביים
 יקבנו בשם, אניות-המדבר גם בשם, חיה קדושה,
 הגומל טוב וחסד להנוסע הערבי במדבר, אשר בלעדיו

ואלבער געשטאלט איינסטראקטן, דאס מאן נאך נאך יאהרהונדערטען
 דען לאנגען ציג פאן אונגליקליכען געשהעפען, מענטשען אונד שהיערען
 זעהן קאנן, אינדרעם זינציא מומיען געווארדען אינפערדעמולד זינד.
 אפט זאל דער ווינד אינגערהאלב דער וויסע זעלבסט מעכטיגע זאנד
 וואלקען אויפהעבען, מילענווייט פארשפיהרען אונד דאן פלעצליך
 פאללען לאסען, בעפינדעט זיך איינע קאראוואנע געראדע אן דיעזער
 שטעללע, ווא דער זאנדשטורץ פאר זיך געהעט זא ווירד זי
 גענצליך פערשהיטעט, אפט—זאגט מאן—הונדערט פוס אינד דאריבער
 מיט זאנד בעדעקט. דיע בעדואינען בעהויפטען, יעדער הינעל אין
 דער וויסטע זיין דאס גראב איינער קאראוואנא אונד זי פעראל—
 געמיינערן אין איהרער ווייזע, פהאנסאזיערייך וויא זי זינד, דען
 איינצעלנען פאלל איינס אונגעזעהליגע דאס געמליך דערנלייכען זאנדבעדעקונגען
 פארקאממען, אונטערליעגט קיינעם צווייפל, אינד יעדער ריזענדער
 דער דיע וויסטע אויף זעלכעם וועג עס אויך זיין, דורכצוהם,
 ווירד זאבאלדער איין פאר זאגערזינען ווייט איינגעדונגען איז, אן
 אונזעה ליגען קנאכענגערעסטען וואהרנעהמען, דאס דער טאד היער
 רייכליכע עהרענסען געהאלטען האט, ער ווירד אויך מאכעט
 אטעלגעריפע, דרייפערסעל מיט זאנד בעדעקט, זעהן, איין

לא יעצר כח לעמוד יום או יומים בארץ רפאים ההיא רבץ המות והשחת, על רבשתו ירכב הנוסע בשיכון דרך בהעמיסו עליו גם אהליו וכליו וכל קנינו, את חלבו ישתה ויענם מאד לחכו, גם יתיכחו ויקפיאחו ויעשהו לחריצי חלב, גם יעשה ממנו חמאה וימרח על פתו למאכל תאוה: הגמל, אשר יאכל לפעמים גם בשרו ומעורו יעשה מנעלים לרגליו ושמלה לעורו, הגמל הזה הביא הפעם להערביאים אשר בתוך אורחתנו עוד תועלת גדולה אשר על ידה החיו את רוחם וישבו את נפשם. והוא, כי התיעצו לשחוט את גמליהם ולהרוות את צמאונם הנורא מדמם החם עד אשר יבאו אל מקום מוצא מים. בפיהם דברו ובידיהם מלאו ויכריעו את גמליהם האומללים ארצה למבח, וישחטום בסכיניהם החדים ויזילו את דמם בכליהם וישתו באות נפש לרויה. גם לנו נתנו את יין-הגמלים האלה לשתות, ונשת ותחי רוחנו ואחרי אשר התלפנו כח שמנו לדרך פעמינו הלאה.

והנה בטרם נבוא אל המשך ספורנו אמרנו לעכב

צייכען וויע פערענדערליך דער באדען איסט, אויף וועלכעם ער שטעהט, דער זאנד דער וויססע איזט מעהר שטויב אלס זאנד, ויין קאָרן זא פֿיין דאס עס דען ווינדע פאלגט, איינע שסיר פאן פייכטיגקייט מאכט, דאזעלכע שהייער בעויעגליך אונד דיע מיט דעם ווייכען זאנדע אבוועכסעלנדען שטרעקען פאן פעלזגרונד ווערדען עכען אז אפט פאן דיעזעם ראטהען שטויבע בעדעקט, וויע סיעפע זאנדמסען וועלכע דען שהריסט העממען, פלעצליך הינמענגעויעהט ווערדען אונד דעם וואנדערער נון קאהלען פעלזגרונד דארביספֿען עכ"ל, ויתר הדברים היות הזה הלא הם כתובים בספרנו, אוצר נהמד ח"ר דפוס ווילנא. —

צעט רגע את הקורא היקר ולספר באזניו דברים נכבדים מתולדות טבע הגמל מארחות חייו ומתכונותיו ותועלויותיו ולגול לפניו בקצר מלים את ספר היחס שלו, לבל יהי מוזר לפניו בזכרנו את שמו פעמים רבות בספורי מסעותינו אלה.

הגמל הוא בעל חי גבוה כארבע אמות, וארכו מראשו עד זנבו שש אמות, שערותיו המכסים את צוארו המה רכים וארוכים ממראה צהוב או חום זנוטה לפעמים למראה אמוץ וללבן או למראה שחור, ועל גבו דבשת (האקקער) אחת או שתיים.

הבעל חי הזה יביא תועלויות רבות לכר הגוים השוכנים על ארץ רבה, מן קצה מדבר אפריקא זאהארא המערבי ועד קצה ארץ חינה מזרחת, וגוים רבים לא יכלו להתקיים בארץ לולא החי החזק הזה, הנוטה שכמו לסבול משא כבד משקל אלף וחמש מאות ליטרא, ולא ייעף ולא ייגע בהליכתו. במדברות אפריקא הגדולים והנוראים, בערבות ציה ושממה, בימי החול הגדולים ורחבי הידים ההולכים ומשתרעים בלי מצרים ובאין גבולות, המכים גלים ובנאותם יתנשאו עד גבהי שמים לרגלי הרוחות העזות הנושבות בערבות חורב, לא דרכה כף שרגל אדם מעולם לולא הכין לו ה' את הגמל, ובלעדו לא אצר בת לעמוד יום או יומים בארץ רפאים, ההיא, נרבץ המות ושחת בלי לולא הגמל מעוזו ומשגבו, כי עתה יתם הנוסע הערבי לגוע במסע ים חול כזה, ברכבו על דבשת הגמל בשימון דרך לא יחת מכל אסון ופגע; הערבה עם כל רבבות תלאותיה וזועותיה, אימות מות ומצרי שואל אשר תבואנה לרגלי הנוסע, תהפך לארץ שלום ולארץ המישור לרגלי הגמל, מדבר ציה ישיש

לפניו, וערבה תגל אף גלת ורנן, והמדבר יהיה לו למבצר משגב אל רוח הררור, אשר ישאף שם מבלי גבולות, לרוי אורה בערבה הנוראה המשתרעת במרחבי אין קץ, דפלס נתיב לו בין גלי החול הקודחים ולהטים כרשפי אש, לנוה בנאות מדבר (אָאָזען) על יד מעינות נכבדי מים קרים ומתוקים, ולהחליף כה תחת צאלי צללי התמרים והאליים העבותות.

בעד כל הטוב והחסד אשר יגמול הגמל להנוסע הערבי במדבר, לא יבקש מידו כ"א מחיה דלה וקלה ויסתפק במועט כרע ואח מלידה ומבטן. והערבי יחלק את הכל חלק כחלק עמו, אכילתו ושתיתו, עמלו ועול סובלו, מנוחתו ושלותו שישנו עצבונו חיוו גם מותו, הוא יתור מדבר מרעהו ובכל מקום ימצא רחמו, קוין ודרדר, חרולים וקמשונים, שרשי לענה וקנים יבישים, הצומחים במדבר, גם גרעיני תמרים הקשים כמו אבן וצמחי אדמה מלחה יאכל בכל פה ובאות נפש, ואם יושיט לו בעליו מלא קומצו גרעונים או מלא חפניו פול וערשים, ישמח עליהם כעל כל מטעמים; אך האוכל אשר יטעם לחכו מכל מאכל תאווה הוא קמח שעורים גלוש בבצק עב, והיה באכלו בצק כזה משקל למרא אחת בכל יום, יהיה בו כה ללכת במדבר הנורא ימים רבים, בלי מרגוע ולא יכשל בהליכתו, גם רבשתו תמלא חלב עד כי תגבה למעלה ותתקשה כדבר מוצק; אמנם אם יחסר לו לחמו תשפל ותרפה עדי לא יכירו עוד כמעט מקומה, הדבשת הנה היא אוצר מלא מזון וצדה לעתותי הרעב, בטרם יסעו במדבר יושם לפני הגמל מספוא למרבה, למען תמלא רבשתו היטב לצמאו ישקוהו מים צלולים או מלוחים, כמים הנמצאים בצית מדבר, כאשר צמאה נפשו ימים רבים ויריח מרחוק מים

בישימון. או ישא קול רם וימהר ללכת, ובבואו אל מוצא
מים ישתה הרבה מאד, אשר רוב המים האלה יתחבאו
בחדרי בטנו לאוצר ואוסם לעת הדחק, כי לא יתעכלו
בו כארבעה עשר יום, והיה באכלו מאכליו היבשים או
ישפכו משם מעט מעט להרטיבם: גם כאשר לא יוכל
עוד הנוסע לעצור כח בצמאונו הנורא ומים אין! או יקוב
חור קטן לאוצר המים אשר להגמל באוצרו פנימה
וישתה לרויה.

ארץ מכורתו של הגמל. היא אפריקא הצפונית,
גם מקומות מדבר תוהו וערבות ציה ומלחה אשר לא ימטר
עליהם גשם נדבות למכביר, כי שם חלק לו הטבע לגות,
ושם יפרה וירבה במספר רב ועצום למאד, ארץ מצרים
תוציא לרוב גמלים הרבה ממחוז ועננאר אשר באפריקא
גם בארץ ערב יש גמלים הרבה, אבל הגמלים הטובים
והעצומים יותר ימצאו במחוז נערשאד אשר בערב פנימה,
כי גמלי המחוז הזה נאזרים ברב כח אשר עוז במתניהם
ואונם בשרירי בטנם לשאת משא המסע לעבר דרך ערבות
מדבר, משם יובאו שנה בשנה אל ארץ סוריה שמונה
עד עשרת אלפים גמלים למכור, ושם ימכרו ויובאו אל
המקומות אשר לפאת צפונה, או מזרחה, מצפון למדבר
זאפארא ועל גבולו תימנה, שמה יגדלו גמלים הרבה
מאד, מים טשארדי קדמה מזרחה אצל ועננאר, שמה
מצאו הנוסעים האחרונים עדרי גמלים אין מספר, אשר
מהחל ימי הגשמים יעזבו את המקומות מנגב ועננאר
הרטובים ממטר, ויסעו שנה בשנה לציור מאנדארא
ובארבאר צפונה, ובעת יכלה הגשם בקיץ ישובו שנית
למישכנותיהם. — גם בחופי ספרד הדרומית ובסאן
סאוארא נפגוש את הגמל. פערדינאנד השני כונן עוד בשנת
1229 פדרס גדול לגדל שם גמלים, אך עמלו הרב לא

הצליח בידו להזריע זרע הגמלים באויראפא, כי לאויראפא המאושרת אין הגמלים דבר נחוץ כ"כ, והנארמאנים הביאו בשנת 1700 את הגמלים מאפריקא אל איי-קאנאריען. הומבאלדט, התבונן אל הגמלים על האיים ההם בתחילת המאה הזאת, ויבא אל תכונת טבעם עד תכליתם. בארצות ערב הנזכרות התעתד הגמל לעבודת אדם עוד. בימי קדם קדמיתה, ויהי אשרם ועשרם, משגבם ומנוסם, כי מבנה ניוו, עוזו ואילותו מסוגל מלידה ומבטן לרכיבה ולטעינת משא, והנהו כמו אוהל-חי, נוה שאנן מפלט ומשגב בציות מדבר; על דבשתו ישא את אוהל הערבי, את רכשו והונו, את כנעתו ומרכלתו וכל אשר לו, גם אורו ואת אשתו ובניו, צאצאיו וצפיעותיו, והוא יעבירם את נבכי תהום החול, יתן לו חלב ובשר למאכל, שער ללבושו וגללי צואתו לבער, וכאנית סוחר יביא כמרחק סחר הכנעני וישאחו על דבשתו למרחקי ארץ. הגמלים אשר להקירגוזים, להטאטארים ולהקאלמיקים, הם בעלי שתי דבשות היוצאים ובאים מזרע גמלי באקטיריא וישאו אותם ממקום למקום ואת כל אשר להם דרך ציה וערבה רחבת ידיים. להקאלמיקי יהיה הגמל לדבר הכרחי מאד, כי עליו ישא את אהלו, אשתו ובניו גם אליליו ובלעדיו אין לאל ידו להשיג בימות החורף כל מאומה, לא עצים ולא קנה וסוף להסיק במ תנור וכירים באהלו, משערות עורו אשר תפול ממנו בעת האביב יעשה נרות להאיר את ביתו. הקאלאמיקי יודע את תולדות גמלו וספר היחש אשר למשפחתו יותר מאשר יודע את תולדות בני שבטו ויחש אבותיו.

הגמלים בכלל יחיו לרוב, אם יעבדו בהם, כדי עשרים שנה, וגמלים אחרים יאריכו ימים מחמש ועשרים עד שלשים שנה. עת יחם הגמלים היא בהדשי

פעברואר ומארץ, ואז יהיו הזכרים שובבים, נושכים ומכים ונוהקים נאקת פחדים, ומפיהם יצא לעתות קצף מרוקם בעורקי דם. הנקבה תלד אחרי עשתי עשר או שנים עשר חודש ולד אחד, וכאשר יגדלו הצעירים במלאת להם ארבע שנים, אז ילמדום לשאת סבל ולרבץ לארץ בעת יטענו אותם, כי אם יאבה אדונו להעמים עליו סובלו, אז יתן לו אות כי יכרע, וברבצו לארץ יטען אותו, ולמען יהיה לאל יד האיש להטות גמלו לכל אשר יחפוץ, ישים חח באפו, ובתוך החח ישים חבל למשכהו בו. אם המשא אשר יעמיסו על דבשתו יכבד מנשוא, אז ינהק במרירות תחת סבל משאו ולא יקום מהארץ אף כי יכוהו מכת בלתי סרה.

הרחקנו מעט ממטרת ספורנו, קוראים יקרים, כי מדי דברי בהגמל התאפק בל יכולתי מלהטיף בזה דברים אחדים מתולדותיו ותכונתו. ובתקותי כי הדברים האלה לא יהיו למעמסה עליכם, נתנה ראש ונשובה אל המשך ספור מסענו זה.

כל עוד נשמתו בי לא אשכח את חצי מגפות הרוח סאמוס הנ"ל, ומכותיו האיומות אשר נחתו בנו בעת התחוללו על ראשנו, וכל חזיונותיו הקשים השאירו רושם קיים בזכרוני. לכן אמרתי כי לא למותר יחשב אם אטיף בזה עוד דברים אחדים מתכונת טבע הרוח הזה בכלל, ומתוצאת מגפותיו בפרט, הסאמוס יתחולל בעתים מוזמנים בשנה וגדולה רעתו מכל מקרי הטבע הנוראים אשר שפכו רוח ממשלתם בארץ תלאובות זאת בהתגעשו בתעצומות עוזו ישחית ויחריב את כל אשר יפגוש בדרך כי מלהט עוזו ורשפי אשו העצום. כל ירק וכל ישיה יקמלו ויבולו ברגע, העצים הגבוהים והרעננים

יִיבְשׁוּ ויִפְּלוּ עַד מַהֲרָה אֶרֶצָה, הַשְׂדֹּת לַשְּׂדֵּמֹת סָדוּם וְעַמּוּרָה יִהְיֶה כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה הַעֹבֶרֶת אֹךְ בַּחוּץ, תִּגּוּעַ עַד מַהֲרָה וְכָל רוּחַ חַיִּים לֹא יִשָּׂאֵר בִּקְרֵבָה, אֵת עַת בּוֹא הַרוּחַ הַזֶּה, יִבְשׁוּ עֶרְפְּלִים מֵאֲדָמִים כַּמְרָאָה הַקִּשְׁתָּ וְעַמּוּד עֵנָן כַּמְרָאָה צִבְעַת תְּכֵלֶת יִתְרָאָה עַל חֹג שָׁמַיִם, גַּם קוֹל רֹעַשׁ וְהַמּוֹן נוֹרָא כִרְעֵשׁ הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר יִשְׁמַע מִרְחוּק. הָאוֹתוֹת הָאֵלֶּה הֵם אוֹתוֹת אֱמִיתִים וְבוֹרִיִּם לְהַכִּיר מֶרֶאשׁ עֶקְבוֹת הָאוֹרֶחַ הָאֶכְזֹר הַזֶּה, לְהַתְחַבֵּא בְּבֵתִי כְּלָאִים וַיְחֻסּוּ בְּצֵל חֲדָרִים קְרִים, כִּי בְּבֵית הַמִּסּוּגֹר הַיּוֹשֵׁב לֹא יִחְדֹּר הַרוּחַ הַזֶּה וְלֹא יִגַּע מֵאוֹמָה לִרְעָה, בְּהָאֲנָשִׁים הַיּוֹשְׁבִים פְּנִימָה, הַגְּמֻלִּים יִחֻשׁוּ אֵת הַסַּעֲרָה הַזֹּאת בְּטֶרֶם תִּבּוֹא בַּעֲוֹדָה רַחוּקָה מֵהֶם כְּבֵרֶת אֶרֶץ, וְהָעֶרְבִי הַנוֹהֵג הַגְּמֻלִּים יִכִּיר לִידַע גַּם הוּא מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית הַסַּעֲרָה, בְּהִבִּטּוֹ עֲלֵיהֶם בַּעֵין חוֹדֶרֶת; כִּי תִסְמַר שַׁעֲרוֹת בְּשֶׁרֶם מִפְּחָדָם וּמוֹרָאָם, וּבַחֲרִדָה נוֹרָאָה יַעֲמִדוּ כְּנֻשְׁעִים עַל מְקוֹם עֲמַדָּתָם בְּפִיק בְּרִכִּים וּבְפִלְצָה נִצַּחַת, וְלֹא יִמּוּשׁוּ מִמֶּנּוּ, עוֹרֶם יִרְטֵב מִזִּיעָה עֵינֵיהֶם תִּמְקְנָה בַּחֲוִרְיָהֵן וְצַעֲדֵיהֶם יִתְנַפְּחוּ כְּנֹאֵד נִפּוּחַ, כִּי תֵאָוִיר הַקִּשְׁשָׁה יִשֵּׁב רוּחַ הַקֶּטֶב בְּאַפִּס, וּבִבּוֹאוֹ אֶל קִרְבָּם יִהְיֶה לְשִׁלְהֶבֶת לְוַהֲטָה לְמוֹקְרֵי עוֹלָם.

הָאֲנָשִׁים הַגֵּרִים עַל חוּפֵי סִיְצִילִיעֵן וּסְפֶרֶד אֲשֶׁר לְנוֹכַח אֲפִרְקָא יִשְׁתַּרְעוּ, יִפְקְדוּ גַ"כּ בַּעֲתֵים יָדוּעִים בִּשְׁנָה בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ הַרוּחַ הָאִיּוֹם וְהַנוֹרָא הַזֶּה, גַּם שֵׁם יַעֲלֹל נוֹרָאוֹת לְנַפְשוֹת הַיּוֹשְׁבִים הָאוֹמְלָלִים, וְאֵין קֶצֶה לְמַכּוֹתָיו, פְּרַעֲוֵתָיו וְחֲצִי מִגִּפּוֹתָיו הַרְבּוֹת אֲשֶׁר יִנַּחַת בְּגִלְלוֹת הָהֵם! כִּי כְּשׁוֹר מִשְׁדֵּי כַחֲתָף פִּתְאוֹם יִרְחִיב וַיּוֹבִישׁ עֲצִים וְנִמְעֵי שִׁיחַ הַשְּׂדֹת יִצְמָתוּ וַיִּדְעֻכוּ מִמְּקוֹמָם. בְּסִיְצִילִיעֵן שֵׁשׁ רְבוֹ חֲלָלִי חֲרָבוֹ הַקִּשְׁשָׁה מֵאֲשֶׁר בֵּיתֵר הַמִּקְוֹמוֹת, נִקְרָא הַסְּאִמּוֹם בְּשֵׁם סִצִּירָאָקָא, וְטֶרֶם בּוֹאוֹ יִחִישׁוּ וְלֹא יֵאָחֲזוּ

היושבים להתחבא בחדרים קרים, לבל יגיעו אליהם
לפירי רוח הקטב הזה הבוערים כאש צרבת.

אולם לא הסאמס לברו עשה פרעות באורחתנו,
כי גם שפטים אחרים כלו חצי חמתם בנו, ופגעים
רבים עמדו למפגע לנו לשים קץ לחיינו; להרוח סאמס
יש עוד אח הנקרא בשם הארכאטטאן, ואף כי גם חמתו
נחל גפרית ואש בוערה בכל זאת נופל הוא מהסאמס
בחזקתו, וכחו לא ככה אחיו הראשון, הרוח הזה יצטיין
מן הסאמס ביתר קרירתו ואי-תמידותו, ויתחולל ג'כ
בגלילות גואינא, וזהארא וחוף-הזהב (גאלדקיסטע) אשר
באפריקא. ביתר שאת ודיתר עוז ינשב במדבר טוביען
הזה, ולרגלו הולך ענן כבד המכסה את השמש הזורה
בהדר גאונו ובתוסן גבורתו על הוג שמים. הרוח הזה
עולל ג'כ גוראות לנפשותינו; כל אנשי האורחה הוכחו
במכאובים אנושים ובפצעים נאמנים כי החריב בבתו את
השפתים, הנחירים והחך, ויפשיט עורם מעליהם וכל
בדי גופם כתנור נכמרו. לנודל שמחתנו לא התעודד
הרוח הזה זמן רב, כי בעוד חצי שעה חלף מעל פנינו,
ואחריו בא רוח צח שפיים אשר היה בשקף לעצמותינו
היבשות וכמרפא לנפשנו העיפה, והרוח הנעים הזה
הסיר עד ארגיעה כל נגע וכל מחלה מגופנו אשר הסב
בנו ההארמאטטאן האכזר, ויגהה כל פצע והבורה ומכה
אנושה, ותחי רוחנו (*).

כמעט נרפאנו ממכותינו האנושות האלה, והנה

(*) בספר Naturwunder im Reiche. Luft החוקר

ציטערמאן הנזכר כתוב עד הרוח הארכאטטאן כדברים האלה:

אסון אחר הכביר את אכפנו עלינו, והוא הרוח הנורא

„דער הארמאטמאן איסט איין אסטווינד, וועלכער אויף דער אס שטארקסטען נאך וועסטען פארשפרינגענדען קוסטע פאן נארדאפריקא וועהט, זענענאמביען פארצוגסווייזע בעריהרט, דאך שהאן אס קאפ בלאנקא אונד זעלבסט נאך ווייטער נארדליך בעמערקט ווירד אונד זיך בים אין דיע נאהע דער אונטערהאלב דעם סענענאל ליעגענדען קאנג — געבורגע ערשטערקט, וועלכע זיינע זידליכע גרענצע בילדען. דער הארמאטמאן ציינט זיך געוואהנליך אים אפריל, ער דויערט לענגערע אדער קורצערע צייט, ניכט זעלסטען 12 טאגע לאנג אונאונטערבראכען, אונד ער קינדיגט זיין נאהען דאדורך אן דאס דיע זאננע אונגעוואהנליך ראטה אויפגעהט, אין יענען גענענדען, אין וועלכען דיע לופט וואלקענלאז אונד אונגעמיין דורכזיכטיג איזט, האָט מאן (ווייז שהאן אין איטאליען) מארגען אונד אבענדראטהע ניכט — איין ראטהליך געפארבטער מארגענהימל אונד גאר איינע ראטהע זאננע איסט דאהער איין מעטעאראלאגישעס עראייגניס. דער נאהענדער אסטווינד העבט דען זאנד אונד שטויב דער וויסטע, איבער דערען גאנצע פלאכע ער הינשטרייפט, אויף אונד ערפיללט דיע לופט דאמיט. באלד געוואהנליך שהאן אס געכסטען טאגע גאך דר צוערשט געזעהנען ראטהען מארגענזאננע, ווירד דער גאנצע היממעל סריבע אונד ראטהליך דיע זאננע ערשהיינט זעלבסט אס מיטטמאן שטארק געראטהעט, איין חייפער ווינד ערהעבט זיך וועלכער אין דעם געבוידען אללע פשוואן. דיעלען אונד דעקען, צעררייסט אונד צום לויסטען. ערשהרעקענדען קנאללען ברינגט: באלד ווירד דער היממעל גאנץ אונדורכזיכטיג, דיע זאננע שהיינט ווייז דורך איינען דיקען ראטהען געבעל אונד איזט ניכט זעלבסט צוזא ערקענען (אויסער אום דיע מיטטאנס צייט), וואנדערין פערראטה איהרען שטאנדפונקט נור דורך איינע העללער סראנסי פארענטשטעללע דעם לופטגעוועלכעס, דער פינע שטויב, וועלכער

הנודע בשם „חאמוין“ (הוראתו „חמשים“, והוא יתחולל חמשים יום בשנה לסירוגין, מסוף הודש מאָרץ עד חצי חדש מאי, ואולם במדבר ואהארא ונוביען יסער גם ביתר עתותי השנה, ובחבורנו, חזיונות הטבע באפריקא „אשר

דיעזער ראטהונג פּעראורזאכט, דרינקט איבעראלל איין דיע בעס פּערשלאסענען ראומע ווערדען פאן אים ערפיללט (כעמישהע אונטערזוכונגען האבען בעווייזען דאס עס דער פיין פּערטהיילטע וויסמענאנד וויא), אונד מאן קאן זיך אויף קיינע ווייזע נעגען איהם שהיטצען: ער זעצט זיך עבען זא אויף אונד אין דיע קליידער דרינגט צוויסען דיעזע אונד דען קערפער דעס מענשען איין אונד פייניגט אויף איינע ענועצליכע ווייזע, אינדעס עד צוערשט איין אונערטרעגליכעס יוקען, דאן אבער דיא העפטיגסטען שהמערצען עדרענט, דיעס לעצטערע יעדאך גור אין פאלגע איינער אנדערען אייגענשהאפט דעס ווינדעס, דער ערסטגעדאכטען נאמליך. דע הארמאטמאן איסט אויסערארדענסליך טראקען אונד הייס, דיעזע טראקענע היטצע ענטפיהרט דעס טהיערישען מערפער ויינע פייכטיגקייט זא שהנעלל אונד זא פאלקאממען, דאס דיא הויט זיך דורך טויענד קליינע ריססע שפאלטעדט אונד נאך אונד נאך גאנצליך לאסט, אבשהעלט; אין דיע בלוטענדען ריססע אונד שפרונגע זעצט זיך גון דער פיינע שטויב, טראיקנט זיע פאלליג אויס אונד פּעראורזאכט איינען זא ברענענדען שהמערץ, דאש דיע מענשין אין לויטע קלאנען אויסברעכען אונד טהיערע ביס צום טאללועערדען גערייזט וינד. דא דיעזער ווינד טאדליך ווערדען קאן, האט מאן איהם גיפטיגע אייגענשהאפטען צוגעשריבען, אונד מאן זוכט זיך אויף יעדע ווייזע נעגען איהם צופערוואהרען. פּערלאסט דיע וואהנגונגען ניכט, פּערהענגט דיע אפגונגען דער זעלבען זא פּעל אלס מענליך מיט דעקען, דיע איממערפארט נאט געהאלטען ווערדען: גיפטיג איזט ער יעדאך ניכט, ער טארטעט גור דאדורך, דאס

עודנו בכתובים, הרחבנו את דבורנו על אדותיו, לפני בוא הרוח הזה נהפך אור השמש לאדמדם כהה, ויתראה ככדור גדול וצהוב על חוג שמים. השמים לבשו קדרות וערפל תתולתם, זרם אויר יבש ולהט כמו קיטור (דאמפף) נשב עלינו, הגמלים השחו את ראשם לארץ וישאפו רוח חרש, עינינו נמקו בהוריהן, הוש השמע נחלש הפה יבש ולשוננו לחכנו דבקה, ואחרי אשר חלף הרוח הזה מעל פנינו, נקמט עור בשרנו לקמטים רבים, ויסבו כעב עצום בחלקת בשרנו, הרוח הזה התחולל מן הבקר עד בוא השמש, ויהי בסופה וסערה דרכו, ובכל שעה ושעה גבר החום מעלות אחרות, עד אשר בצהרים היה הרוח ההם לרוח בוער.

בלילה ההוא, אחרי אשר כוכבי נשף העלו את נרותיהם להאיר את ארץ תלאובות זאת, בלויית מלכת הלילה בצעדה בצעדי גאון על חוג שפירי שמי ים מבין אלפי צבאותיה מסביב, ראינו מחזה יקר, מחזה

ער פינע שטויב, וועלכען דער זיך איהם אויסגעצנדע נאטע געדרונגען איינאיינאטהמען, דייע לונגע ערפילט אונד אוהרער אייגענשאפט, וויערשטאפף אנצונעהמען אונד קאהלגזיירע פארטצושהאפען, בערויבם; אים געגענשהייל איסט ער געגען מאנכע קראנקהייטען, גאלליגע, פאליגע, פעסט ארטיגע פיעבער אונד דיסקראויע (פערדעבנים דער זאפטע) פאן היילזאמער ווירקונג; שהיפע, וועלכע קראנקע שקלאפען אים באדען האבען, זוכען דייע קוסמען אין דער געגענער דעם זענענאל אויף, אים זוע דארט אויסצהיילען, וואס אים זיכערסטען צור צייט דעם הארמאטטאן געשייעט עכ"ל ויתר הדברים על אדות הרוח הזה תמצא בספרנו, אוצר נחמד הראשון היס הקדשנו מאמר מיוחד תחת הרוח הארמאטטאן מצד

איום ונפלא אשר לא יראה כמוהו בארצנו מעולם, והוא עגול גדול מאיר ומתנוצץ בקיום מזהירים ואשירים התראה ביקר תפארת גדולתו ובחוסן יפעת זהרו מסביב להדה כעין טבעת ועטרת תפארת. על החזיון האסטראנאמי הנפלא הזה, הרביתי להתבונן זמן כביר בעין החקירה והדרישה הישרה, כיד חכמת התכונה הטובה עלי, להתחקות על שרשו ונסיבתו הטבעית עד כי לאחרונה נוכחתי לדעת, כי החזיון הזה הנהו אחד מחזיונות האויר אשר יתראו חליפות בארץ תלאובות זאת חדשים לבקרים. (בספרנו „חזיונות הטבע באפריקא“ הארכנו לבאר את נסיבתו ותוצאותו על נכון, לפי חוקי חכמת התכונה בימינו אלה). — הבקר היה בקר לא עבות וכל שינוי לא נראה בסדרי הטבע, גם כל אותות המבשרים מקודם את עת בוא החאמזין, חמקו עברו ולא באו עוד, לאות כי אינם קבועים במדבר הזה, ואין להם מצב קיים באויר השמים. אחר הצהרים חשך פתאום האויר אשר היה עד כה זך ונקי, טהור ישקוף, ובעוד רגעי מספר התעורר החאמזין שנית בתעצומות עוזו ויעולל נוראות לנו, ולעת ערב שכחה חמת הרוח, ודומיה לנו ולכל הככר מסביבנו ונבחר בר מישור לפרוש שם את אוהלנו, ונסעד את לבנו בארוחת הערב ונשת מים לרויה, כי לשמחתנו ולאשרנו מצאנו בעמק אחד די מים קרים ומתוקים, ואחרי כן רפדנו את יצועינו לתת שינה לעינינו ולהחליף את בחנו מתלאות ומצוקות היום אשר עבר עלינו לרגלי הסער המתחולל הזה. —

למחרת היום בבקר השכם, בטרם עוד נפקחו עפעפי השחר, קמנו כלנו מעל יצועינו, חבישנו והעכסנו את גמלינו ונכונן את דרכנו הלאה. היום ההוא היה היום הראשון מימי מסענו אשר היה בהיר בשחקים. מלך

היום צער בהדר גאוונו וחוסן תפארתו על פני רקיע השמים להאיר בקויו האשיים והמבריקים את הערבה השממה באופן מאד נעלה. הגמלים התנהלו על שכבת החול בעצלתיים, כי חום השמש החליש את כחם ויעולל נוראות לנפשם, אבל אנשי מסענו היו שמחים וטובי לב, צהלו ועלו לקראת יום בהיר בשחקים כזה, וישתעשעו בתקות מובות ונעימות ופניהם לבשו גיל והדרה, בחשבם כי מלאכי זעם המדבר לא יוסיפו עוד לשלוח את הצי מגפותיהם ובלי מפצם במו, וכי עד מהרה יצאו להפשי מעמק עכור זה לראות שמים חדשים וארץ חדשה. בשעה העשירית לפני חצות היום ראינו והנה להקות צפרים שחורים כעורבים ידאו ממעל לראשינו באויר השמים בצפצוף נורא כקול צלצלי שמע. כל אנשי האורחה שמחו לקראת צפרים עפות האלה, כי אמרו בטה יבשרו לנו את אפס קצה המדבר; אבל אני ואחוזת מרעי ויתר חכמי הנוסעים, גם הערביאים מורי הדרך, הכרנו עד מהרה לפי מצב המקומות עפ"י חוקי הגעאגראפיע על מפות הארץ, כי הצפרים האלה עוד לא צרו יצועה בכנפיהם, וכי לא במהרה נראה קצה המדבר השני, רק זאת החלטנו כי הצפרים האלה תעופנה מנאות-מדבר (אזוים) המשתרע בטה לא רחוק מאתנו, ונשם עינינו בכלי מבטינו-מרחוק (פערנראהר) ונצפה במרחבי המדבר, והנה כרים נרחבים המכוסים בירקק דשא ועצים רעננים תאוו לעינים לפנינו. בשכחה רבה הודענו את הבשורה הנעימה הזאת לאנשי האורחה ונחכה בכליון עינים לקדם את פני נאות דשא אלה, ולמצוא מרגוע לנפשינו העייפה בארץ תלאובות זאת. ונדפוק את הגמלים להרחיב את צעדיהם תחתם, למען נבוא חיש מהר למחוז הפצנו זה, ובשעה הראשונה אחר חצות היום, והנה על אדמת האזוים הנחמד

עומדות היו רגלינו, לבנו פחד ורחב למראה חזיונות
המבע הנעימים אשר התיצבו לנגד עינינו ביפה נוף נחמד
ונפלא כזה, ונודה לה' חסדו כי אמרנו למצוא מרגוע
לנפשנו העיפה מרוב התלאות והזועות אשר השתרגו עלו
על צוארנו! —

האח! מה נחמד החזיון אשר חזינו ביפה נוף
הנפלא הזה! אין מספר לרבבות החזיונות והמראות אשר
יראה בן אויראפא על ארץ חמדה טובה ונעימה כזאת!
שם יפשימו השמים את מעיל הערפל והארץ תסיר את
שמלת שביה הם אבקת החול הפורח מעליה, שם
הרקיע משוח בששר כעין ספיר וארגמן, והעבים לוחטים
מברק אורם כוכבי אור ונוגה הסהר יכהו, מבין רסיסי
לילה קרני אור יהלו, ואגלי טל כתרשיש ינוצצו, שם
יהל השמש באור יקרות שבעתים מאשר בארצנו, ואחד
הוא שם ברוחב הרקיע המזהיר בצבעיו הנעלים, ורבבות
קרניו מפוזרים ומפורדים לכל עבר, להפיץ אור יקרתו
על הככר הנחמד הזה, ועל כל צאצאיו מתחת! —
נאות—אחו אלה יציגו לעינינו חזיונות נשגבים ומאד
נעלים, לא לבד בכל תקופות השנה, אבל גם בכל
שעה ובכל רגע! הנוסע האויראפי המשליך נפשו מנגד,
לדרוף, לדעת ולהשכיל, למצוא דברים מבעיית נכוחים
למבין אשר יסכון עלימו משכיל על דבר אמת, וראה
ויתבונן איך התודדה תבחר זה במקום הזה פנים אחרות;
בנות השיר יעירו את כנורותיהם ותזמרנה, היונים יהגו,
יתופפו על לבביהן ויחפרו בעמק; צפרי הפניקים ידעו גם
הם מועדם, ישרקו ויצפצפו; צפור הדרור תפצת פיה
ותצרח בקול את שירה היומי, ברן יחד כל כוכבי—
שחר! האילות השלוחות אשר קסם החן והיופי תופף על

פניהם יתקבצו עדרים עדרים לפעמים זוגות זוגות ויסתתרו
 בעד החציר וסבכי הדשא, יתורו הרים ועמקים מרעיהם
 ואחרי כל ירק עשב ידרשו; הלוקסים יעירו שחר,
 יחפרו אוכל למו להשיב נפשם כחום היום, כי בו שמן
 חלקם. חתול היער ישחק וישתעשע בהעלותו את צפרניו
 על עצי הקפריסין המתנוססים שם בצבע ירקק אמוץ;
 הנץ יפרוש כנפיו לתימן יעלה אבר כנשרים, יתנשא
 בשיא שחקים, ובגובה וגודל לבב ישוט במרחבי ים
 הבריאה והאוויר הנעים והבהיר, ועל חוג שמים טהורים
 מזהירים בעצם טהרם ויפעת זיום, יעוף במעוף, יגזור
 על ימין ויחמוס על שמאל, בעוד אשר הנשר המהולל
 ברוב התשבחות יתענג בדהרותיו ותעופותיו הנפלאות
 אשר בהמה נתעלה מאת הנוסעים והתרים את הארץ
 בשם התואר, הקוף-השמימי (היממעלם אַפֶּפֶע). כל הגיאות
 והעמקים אשר ישתרעו בסביבותינו, יעטפו ירק דשא,
 ועל פני כל הכר מכוסה בירקק חרוץ, חיות קטנות
 עם גדורות ירקדו כאילים ושבעי שמחות ידלגו ויפוזו על
 הכרים והאחים הנעימים והנחמדים באין הפוגות. מבעד
 גבעולי הדשאים הגבוהים וסבכי עצי היער העבותים,
 יארב במסתר היאגואר להתנפל כחתף פתאום על טרפו,
 וכרגע יקפץ ויונק עליהם ויחטוף מכל הבא בידו ואין
 מידו מציל, פה יטה הנוסע אונו להקשיב שאגת נמר
 אכזרי יליד ארץ תלאובות הזאת, הרובץ ביקר תפארת
 גדולתו בירכתי מערתו, ושם קול שחל איום ונורא השוכב
 תחת עץ רענן יצלצל באזניו, פה האראנג-אוטאנג מפצל
 אגוזים על ראש עץ האגוז, ושם הקוגואר אורב בסתר
 קנה החורשה לשלול שלל מחיתו. פה תראינה עינינו
 ערמות עפר עולות מן הארץ, וברעש תבקע האדמה
 תחתיהן ורגבי עפר מתפוצצים לכל רוח; בקום הנחש
 באץ מקברו לחפש טרף חוקו למלאות כרסו די מחסורו.

ושם יגיה התנין הגדול בעבי גבו מגניו לתור לו מקום שאנן ובטוח להתחמם לאור השמש כחום היום .

חזיונות נפלאים ונעלים כאלה יעברו חליפות על פנינו בהיות הבוקר בקר לא עבות, מהשעה החמשית עד השעה העשירית לפני חצות היום . אך אחרי אשר הבקר האהוב לכל יצורי הטבע, גז חיש ויעבור ותור הצהרים יגיע אזי חזיונות חדשים יחלפו על פנינו . חזיונות אשר כל החזיונות הראשונים עוד כאן נגדם, חזיונות הממלאים חדרה וגיל כל בתי נפש המתענג על מעשי הבריאה ומרהיבים בת עינו באופן נעלה ונפלא ! ואם בעל נפש יפה ויקרה אתה, ידידי הקורא, אם תמצא עונג ונחת בפלאי הטבע ובמפעלות תמים דעים במרחבי התולדה, לכה אנהגך לשוב מעט במרחבי האאזים הנפלא הזה אחר חצות היום, ואם אמנם לא לעונג ולא לנחת יהיה לך המסע הזה, כי כמטרה תהיה לרשפי המאור הגדול לממשלת היום, אשר בלחומו ישלח עליך את זיקי זהב קרניו המתולעים אשר כברקים ירוצצו, כהצים שנונים ירדו על ראשך . אך אחרי כל אלה אם באמת חשקה נפשך להתבונן על מפלאות הטבע, אל תתעצל ללכת אתי, כי שם תמצא כל מאויי נפשך . שם תראה את צאצאי התולדה אשר כלם יגדלו וינשאו למעלה ראש, את פלאי הטבע ושפוני טמוני שכיות המדרתה, כלם אומרים כבוד התולדה הנאדרת בכח, ממפלאות תמים דעים ומפעלות אדון כל היצור, לבך ימלא רגשי קדש, ועצמותיך תאמרנה אין צור ואין צַר כאלהינו ! נשליכה נא את מבטי עינינו על החזיון אשר יופיע עתה לנגד עינינו, והנה השמש בהוד יפיו ונוגה זרחו יצעד בצערי און על פני שפירי חפת הרקיע, אשר כראי מוצק מלוטש יתראה לעינינו ; קרנים מידו על אדמת

החומר מסביב להאזוים אשר כבר נתבקעו לרגבים
 משביביו הבווערים כתנור ולהבת אש אוכלה ואין נסתר
 מחמתם. כל המישור יעטה אור כשלמה, האויר יועף
 ויחל, כלו יצלול בנהרי נחלי אש בהמרבר הלוהט
 הזה, ובזעמו יברא מראות שרב (מיראז, לופטשפיעגעלונג)
 הזיונות שוא וכדוחים לעיני ההולך בארץ ציה וערבה
 הזאת, אשר כבר רבת שבעה לה נפשו כעש ומכאבים
 בדרך הנורא הזה, ענה בדרך כחו, גרונו נחר מצמא,
 לשונו לחכו דבקה ורגליו תמעדנה באין אונים, כל חי
 כל הולך על ארבע נאלם דומיה, כלו ישן שנת עולם
 הם השלך מסביב, אין קול ואין קשב, דממת מות
 שלטת בכל המישור הזה, החיה תבא במו ארב
 ובמעונותיה תרביץ, הצפרים בנות השמים תתעלמנה
 בעד עלי העצים ועפאיהם, שם יסוככו אותם צאלים
 צללם, רק לעתים רחוקות יתנוועע בהמיה נעימה סבך
 עצים דקים, יען כי עוף גדול הנוצה וארך הכנפים
 שם עליו קנו, לפעמים תשרוק הדבורה הזקנה, בהשקיטה
 את אפרוחיה אשר הדריכוה מנוחה ולא ידעו שלו
 ברוחם, גם הנצים, אחרי אשר מלאו את בטנם לשובע
 שבו מנסיעתם הגדולה והרחוקה ברחבי עולם האויר
 למעונם, יורידו לארץ כנפיהם וינומו שנתם במצאם
 מנחה על מעבה האדמה, אשר כבר נתקשה והיתה לאבן
 מוצק מחום השמש; היחמורים והקאמעלעאפארדים יתורו
 למו משכנות מבטחים תחת העצים אשר סר צלם
 מעליהם ורק מעט יכסומו, כי פה העניקה להם הטבע
 הנדיבה ביתר שאת בשוכות וזמורות כמו ביתר ארצות
 המבורכות, האח! מי זה בא בתרועת קול המון רב
 צאצאי המקום הזה? מי זה מעיר כל בשר מתרדמתו?
 בא ממזרח-חמוץ בגדים, בחציו יפלה נשפי בקר, :הלא
 אתה הוא מלך-היום, שליט העת! תפיץ זרע חדוה על

לב גבר, כך יבורך כל יקום ונגרש צללי לילה ויעופו, אז יתגודדו הצפרים מבין עפאים יתנו קול נגינתימו ויעטו לשלל, אז יצא האדם לפעלו, האח! מה נעמת שמש עדינה את היא סאסאת הזמן אשר לא יפד בלעדך, את עדינת ההלד! כך יחליפו כח כל הזוים שוכבים על ערשמו, תחיה כל מתי לילה; כמו הבוקר אור וראשי הגבעות בתפארת הודך יכתירו, לעת הצהרים אז תביט לארץ וגם העמקים באורך ימלאו תפף כנפך; כל בנות תבל תיחמנה, תפתח הארץ את פיה וזרועיה תצמיח—גם כי תמי גפך מול ימה, ינטו צללי ערב ותמהר חלק שלל ליושבי השפלה—גם אז לא בשצף קצף תסתיר פניך, אך לאט לאט תשקיע וחרך למען ידע העובד לשוב אל מעונתו ולמצוא מרגוע בביתו. —

כל המחזה והמנוחה המדברית השאננה הזאת, תתאר לפניך קורא יקר, תוים נאמנים ואמיתים מהותם תכנית השלוה והדומיה בערן גן אלהים, אשר רק בדמיון יסודה, ועל במתי ההויה (פאנטאזיע) תגביה עוף... כל עוף כנף וכל הולך על ארבע בהשקט ובבטחה ינוח וינפש, וברית שלום אמת וקיים ביניהם, עתה נח שקט כל יפה נוף, חום חצות היום ושרב הצהרים הבריעם תחתיהם ובעל החי קטן הערך תנעם לו שנתו עם שור הבר, או עם הנמר העשוי לבלי חת מלך על כל בני שחץ ונורא על כל סביביו. רק הטורפים לבדם חמה לא ידעו שלו ברוחם, כיום כלילה, כחשכה כאורה, עת מצוא ושעת הכושר להם לעשות את פעולתם ומעשיהם זר מעשיהם, ולעולם שנאה ואיבה נצחת ינטו בחובם לכל יתר בעלי החיים, עד כי יארצום לשמור את נפשם מיראה ופחד גם בזמן שלום הצהרים הזה, ועוד ירהבו בנפשם מורדי אור האלה, לפרוע פרעות

בהצלחה הכללית, כתהפוכות הצוררות אשה את אחותה בעת הזאת לעת חצות היום.

אחרי אשר תארתי וציירתי לפניך קורא אהוב את תכונת האזנים המהולל ברוב התשבחות הזה, אחשוב כי תמצא ירך די השיג מושג נכון מחמדת וחליפת חזיונות הטבע השוררים שם בתוקף עוזם ודי לך להבין את יתרון נאות כרים זה, מארץ תלאובות ותהו ילל ישימון, הסובבת אותו מכל עבריו מסביב. כיתרון האור מן החשך. ויען כי ביפה נוף הזה מצאנו זמן רב מרגוע לנפשנו העיפה ונחליף כחנו מאוירו הוך והנקי ומימיו הקרים והמתוקים, גם פרי עציו ותנובות שדותיו הרוו את צמאוננו ורעבוננו, עד כי דמינו בנפשנו כי בעדן-גן אלהים נחסה הפעם, לכן נמל עלי להטיף לפני קוראי מסעותי אלה, עוד דברים אחדים על אדות האזנים הנחמד הזה, ולספר בפרט מכל אשר חזיתי וראיתי במשך הימים אשר התמהמה אורחתנו שם.

האזנים הזה אשר פי הערביאים יכנוהו בשם "עדן-נביות" (גליקליכע נוביען) או "פרדם-הישימון" (פאראדיעז דער וויסטע), ישיביע את הנוסע האומלל, אחרי סבלו וזעות ותלאות מרבה להכיל, בשפעת ברכותיו ורב טובו, כי אדמתו מבורכת היא ולא יחסר כל בה, הטבע תוציא את צאצאיה בשפע רב וביד נריבה, וכל תוצאותיה יתנו עדיהן, כי ארץ חמדה טובה ונעימה היא, וצבי לכל האזנים האחרים הנפגשים במדבר ישימון זה, במגר תבואות שמש וגרש ירחים, ככר אשר עין הטבע בו בכל עתות השנה לעשותו גן עדנים בתוהו יליל שממה, וכריל יופי ומשוש לכל נפות נוביען בכלל; שמיו ירעיפו נשמי ברכה, אף יערפו טל

אורות להצליח כל פרותיו, יעריז יצמיחו כל עץ בחור ושוב, עצי פרי הלולים ועצי הדר, שיה השדה ועשב ירק האדמה יגרלו באשלים ושתילים מיוחדים בגבעולים קשים כגידים, אשר לפעמים יצמדו ויתאגדו חד את אחד בלולאות טבעיות, שבלי הנצנים והפרחים המבצבצות ויוצאות למעלה ראש והמשוורות ומכורכות אשר דמות להן כמראה מחופף-שער (בירשטע)-הצמחים Euphorbia Moloru הדומים בתוארם לפרחי הכוס Kaktus' ההרסים אשר בעבי גבי מגניהם יתראו לעינינו כיעה ומטאמא, עצי הפשתים גדולי הקומה אשר בין ארזים צמרתם ובגאותן יתמכו הררי-עד וגבעות-עולם, הערבים והעצים הרעננים אשר לא שזפתם עץ אייראפי מעולם, וכאבני נזר יתנוססו פה במקום הזה, הן אלה המה תכונת וטיב עצם Flora הנוף הזה, אשר ישגיאו פועל שדי בארץ הנשכח הקוץ, על פארות העצים והנמטעים האלה ישכון כל צפור כל כנף, ובין סבכיה תרמוש כל חיתו יער, אריות ונמרים, לישים וחתולים פראים, יאגוארים וקוגוארים, שחלים ושועלים, זאבי-ערבות (היענען) ולעאפארדים, כן גם חיות קטנות וגדולות מטשפחות מעלי-הגרה, כמו יחמורים, ערודים שורי-ביפפעל, גמלי-נמרים — ארובי — הצואר Жирафы, Камелеопарды ועוד רבים כמו אלה, יאוריו וברכותיו ידגו דגים רבים ושונים ובין בצותיו ואגמי מימיו ישימו התנינים הגדולים מעותתם, ונחש שרף ועקרב וכל זוחלי עפר בנאות דשאיו וירחשון וירבצון, גם מעינות נכבדי מים, מעיני מים-מתכות (מינעראלקוועללעף) יזלו מבין ההרים והגבעות אשר ישתרעו שם. מעיני מים-מתכות ההם, רפואות תעלה הם לחליים רעים ונאמנים ונעלים הם בסגולה היקרה הזאת על מעינות כאלה אשר בנוביען הדרומית והמערבית. לפי הבחינות הכעמיות אשר ערכתי במי

המעינות האלה, מצאתי כי איזה מעינות מהם, יקרו מי גפרית, מי ברזל ומי חו מץ-גחלי Углекислый מכל בעלי החיים הטורפים הנפגשים על האזוים הזה, הרביתי להתבונן על היאגואר, וכדאי הוא היאגואר להטיף אדותיו רברים אחדים לפני הקוראים הנכבדים; היאגואר יצטיין שם לאביר הטורפים ויתנפל בחמתו הנורא גם על האדם, גדלו כגודל כלב הציד ומראה גויתו מלמעלה צהוב אדום (ראטהגעלב) ומלמטה ירוק-שחרחר (ברוין געלב), על צלעיו, שוקיו וזרועותיו שלוא כלו ונקוד בנקודות וחברבורות שחורות קטנות בלתי מסודרות. הכרת פניו תענה בו כי הוא כביר ונאור, אפס איננו מהיר ופחו כפי תעצומות עוזו ושצף קצפו הנורא. משכנו בסבכי העצים בשיחים ובסתר קנה וגומא ועשבות בוץ רמי הקומה, הנמצאים על האזוים הזה, ולעתים ישים משכנו תחת הצורים וכיפי הסלעים הרחק מן האזוים במרחבי המדבר. עפ"י רוב יארוב במסתרים תחת העצים העבותים וצופה על החיות העוברים ושבים אשר יעברו לפניו לתומם, ויתנפל עליהם פתאום ויקרע גרגרותם או סגור לבם. כאשר יטרף היאגואר בעצומו חיה קטנה, יאכלנה בפעם אחת במקום ההוא שנטרפה וכאשר יטרף חיה גדולה יחלקנה לחלקים ויאכלנה פעמים ושלש, אחרי מלאו את בטנו די עביעה, ישוב אל משכנו ושם ירביץ וירדם ולמחרת בערב או בבקר הוא שב לאכול שנית משללו ויעזוב את הנותר כמו הקרב והמעים לעוף השמים, אם יטרף היאגואר חיה אחת רחוק ממקום רבצו, או יסתבנה סחוב והשלך אל מקומו אף כי היא גדולה מאד בעיני ראיתי את עוצם כחו וגבורתו הנפלאה, בסחבו את טרפו דרך רב במהירות גדולה מאד, עם בת זוגתו יושב יחדו לא יותר מארבעה או חמישה שבועות ובכל העת ההיא ירעו וישהיתו, יפרעו

פרעות ויתנפלו על כל אשר יפגשו בדרכם, גם עד האדם יתנפלו אז, לא לבד בפגשם בו כי אם גם יחפשוהו בכל חשק לבבם. קורות רעות כאלה קרו גם את אנשי ארחותנו, כי טרפו איזה אנשים אשר לא ידעו להזהר, כי בעת אשר התרחקו ממרבץ ארחותנו במרחקי האזנים לצוד ציד צפרים עפות. התנפלו עליהם פעם אחת בעצם היום שני יאגוארים גדולים ויטרפו שלשה אנשים כרגע, והנותרים החישו מפלט להם; הנקבה תלד לרוב שני ילדים בסבכי היער, ובימים הראשונים לא תרחיק ללכת מאתם, כי לבה יהגה אימה אולי יקראם אסון בלעדיה במקום רבצם. כי אהבת האם לפרי בטנה נפלאה מאד ותגין עליהם בכל יכולתה; את שודד בניה תלחם באכזריות חימה ותרדוף אחריו דרך רב בנהם איום ושאגת פחדים. — כאשר יתגבר רעבון היאגואר, ירהיב עוזו לערוך מלחמת תגרה גם עם התנים הנקרא בשם אליגאטור (הוא מין קראקאדיל אפריקאני וממנו כבר דברנו במקום אחר בארוכה) ומלחמתם איומה ונוראה מאד; הוא יתנפל על גב התנים ומתאמץ לבקוע בטנו, אמנם אם צפרניו נלחצות בתוך חורי עיני התנים, או כי יתפש באחת מרגליו, אז יהי אחריתו להכרית ולטבוע במים, מלחמה איומה כזאת ראיתי אני ואחוזת מרעי יתר חכמי הנוסעים, ויען כי חזיון כזה נכבד מאד בתכונתו, אמרתי לשים לפני קוראי מסעותי.

בלכתינו פעם אחת בשעה העשירית לפני הצות היום לשוח במרחבי האזנים, לשאוף רוח צח לרוח היום הבהיר ולירות על הצפרים הקטנים אשר יקננו בין סבכי העצים הגבוהים והעבותים, ראינו מחזה נפלאה ונורא למאד, אשר מדי זכרי תסמר שעות בשרי ולבי יהגה אימה הן שם בקצה היער על גדות היאור, שכב

ביקר תפארת גדולתו אלעגאטאר איום ומבהיל נפש ; על חול הלבן , ויתחמם כחום היום לפני שמש הצהרים . בראותנו מרחוק את הענק בעל הקשקשת הזה , נמינו לשמאל המסלה ונסתתר תחת סבכי העצים העבותים אשר עמדו על אם הדרך ונבט מרחוק דרך הפערנראהרים שהיו בירינו על הבריה האיומה הזאת . ונחכה בכליון עינים עד אשר יעזוב את החוף וישוב אל מעונתו במצולת היאור , פתאום התפרצו מבין סבכי היער אשר השתרעו בקרבתנו , שני יאגוארים גדולים וישתרעו על האלאגאטאר באכזריות חמה ובשצף קצף האחד מהר להתנפל על האליגאטאר ויתקע את צפרניו השנונות בתוך קרקדו ועבי גבו , וישלטלהו שלטלה גבר בחמת כחו ויכהו בזנבו על צלעותיו . האליגאטאר אור כח ויתאמץ למשכהו למעמקי מים , אבל חפצו זה לא הצליח בידו , ובעת המלחמה אשר ערכו שני האיתנים האלה כעשרה רגעים , הקריב היאגואר השני בלאט וישב לו מנגד ויהי צופה ומביט בקר רוח כאשר לא ישתאה לכל דבר . אחרי כן התנפל גם הוא על האליגאטאר ויתקע את צפרניו החדות בבשרו . האליגאטאר האומלל נשא מרום ראשו ופער פיו לבלי חק , וישרוק מנהמת לבו רגעים אחדים בקול בלהות . ויאנק נאקת חלל , וימת . ויחלקו שני היאגוארים את שללם ויאכלו את טרפם יחד בהשקט ובבטחה , ואחרי אכלם את ארוחתם די שבעם קפצו אל תוך היאור , ובמהירות גדולות הצליחו על החוף השני , ויעלמו פתאום מעינינו . אז יצאנו ממחבואינו ונשב אל מרבץ ארחתנו . ולא הרהבנו עוד ללכת ביום ההוא הלאה , כי החזיון הנורא הזה הסב עלינו פלצה נצחת ונירא ללכת לבדנו במקומות מסוכנים כאלה , אשר בני שחץ אוו למושב למו .

לולא עזרת שלשה ערביים שהיה לי, אזי אבדתי גם אני, בקום עליו ועל מרעי אנשי מסעותי היאגואר, אזי חיים בלעני בחרות אפו בי והייתי טרף לשיניו, אף כי היו עמדו כלי קרב מסוגלים. בי כל רעי אלה מרחוק עמדו בהתמרמר אלי היאגואר נורא אשר נסיתי לירות עליו בקנה הרובה. מעשה שהיה כך היה: והי היום ואצא בלחית מרעי יתר חכמי הטוסעים במרחקי האזוים לצוד ציד. גם ידידי החכם קאר עמי, ונלך בשדה על אחים (ווייענק) נחמדים המעולפים בירקרק דשא ובפרחי תפארה בעלי צבעים שונים המרהיבים בת עין באופן מאד נעלה. היום היה צה ונעים, השמש יצא לשוה על פני שמים זכים וטהורים, קרנו הפיצו אור בהיר ופיסו רוח חיים באף כל היקום, רוח מלא ערן ונועם, רוח משיב נפש ומחיה לבב, כמו לא היה השמש אשר במרחבי הישימון הגדול ילחט בחומי פני איש ואורו יעור עיני האדם, אשר קרנו מידו שם להכות בשרב נורא ההולכים בין רגבי החול הלוחט, ובחימו העז יחליש את כל גוף ארגאני, לא הוא השמש אשר בברק חציו ילחט כל עין כל צמח, נהר יחרב וייבש, ובני איש יחד יתדרו משאתו; — השמש אשר יצא עתה על יפה נוף הזה, מלא ערן חומו ישמח לב וישובב נפש, כנשר ירהף על גזוליו, בעיש על בניה, כן הופיע עתה על הכבר הזה, קויו מלאו חן, אורו יפיץ נועם וכלו אומר כבוד והדר! אחרי אשר הלבנו ביום נחמד ונעים כזה מהלך שתי שעות רצופות, הגענו עד עמק יפה ומחולל המכוסה בעצים רעננים ועבותים, וגשב צמח לנוח מעט ולהחליף כח. פתאום שמענו מרחוק קול המולה ומחומה בין סבכי העצים, וכאשר הקרבנו אל המקום ההוא, הבטנו, והנה שני היאגוארים צעירים נצים ומשחקים איש את אחיו, אנכי מלאתי את ידי

בקנה רובה ואבונן לירות בראש האחד; אכן קול הומה ותשואת רוגז נשמע פתאום מבין השיחים, ומפחד פתאום נפל הקנה רובה מידי, כי היאגואר, אם הבנים האלה הביטה מרחוק עלי ותבן את מוימות הרצח אשר אחשוב על בניה, ותרץ לקראתי קל מהרה בחמת כח. אחוות מרעי בראותם את סכנת המות המרחפת עליהם, החישו מפלט למו ואותי עזבו במצב נורא ואיום למאד, בראותי כי כפשע ביני ובין המות, נמלטתי חיש על עץ דק אשר עמד בקרבתו ואתחזק בידים רועדות בענפיו הדקים, אבל היאגואר מהרה אל העץ אשר עליתי עליו ותלטלהו טלטלה גבר בכל כחה, למען הפילני ארצה ולכלות בי את חמתו. בראותי כי בצרה גדולה אנכי וכי עד מהרה אהיה לברות לשיני המחבל והמשכל הנורא הזה, כאשר אך אפול ארצה מחרום שבתי, הרימותי את קולי ואצעק בכל כחי בבכי ויללה נוראה ואקרא לעזרה, והנה שלשה ערביאים מארחתנו אשר היו גם כן בקרבת המקום הנורא הזה, מבלי דעת כי כפשע ביני ובין המות, שמעו את קולי אשר קראתי בזעקת שבר, וימהרו לעזרה, באומץ לב ובגבורה עזה השתערו על היאגואר במקלות אשר בידם, וכראותה נבהלה נחפוה, ותנם וילדיה חשו מפלט למו עוד מלפנים, בפיק ברכים ירדתי מעל העץ, ואפול על צוארי הערביאים ואברכם על אשר הצילני משיני הטורף הזה.

כן הרבתי להתבונן על החיה הנקראת "נמר-הגמל" (קאממעלעאפארד, גיראפא) הנפגש בתוך העמקים וסבכי העצים על האזוים הזה, הבע"ח הזה דומה בתוארו לסוס קטן, קומתו מכף רגלו עד קרניו כרי עשרים רגל, ראשו דומה לראש הצבי (הירש), ואזניו וזנבו לאוזן וזנב הפרה, ובצוארו הארוך כאמרים וחצי, ידמה אל הגמל;

על מצחו קרנים ארוכות יותר מד' אמות, ופרסות רגליו מפריסות ודומות (בלעדי זה) אל רגלי הסוס; מראה עור בשרו הוא לבן צהוב מעט וטלוא בחברבורות צהובות חומות. משכנו במרחבי המדבר בסביבות האזוים. יאכל את צמחי האדמה, ויארחו לחברה משנים עד עשרה יחדו. את בשרו הלבן והדומה לבשר העגל, יאכלו בני נוביען למעדנים, כי טוב ומתוק מאד למאכל, וכאשר נסינו גם אנחנו לאכול, גורנו כלנו פה אחד כי בשר הקאמעלעאפארד הוא טוב טעם יותר מבשר כל החיות אשר באפריקא.

פעם אחת ראינו מרחוק על גבעה אחת בירכת האזוים המזרחי, דבר נע ומתנודד הנה והנה, ויהי בקרבנו מאה צעדים אל הגבעה הזאת, ראינו צואר נמר—גמל ארוך למאד נשקף מבין עשבות האחו הגבוהים, נמר—הגמל רעה לבטח ולא הביט עלינו, ולכן היה ביכולתנו לראותו היטב ולחשוב עצה ותחבולה לצוד אותו, חיש קל מלאנו את ידינו בכלי נשק ונכונן לעומתו את קני—הרובה כמשפט, ויען אשר זה דרך כל חיתו אפריקא לרוץ אל מול הרוח, ידענו מראש את הדרך אשר יפנה שמה הנרדף בהחפזו לנוס, על כן הקדים אחד מרעי לרוץ ולהתיצב בדרך לשטן לו, ואני הייתי לו מאחוריו. בראות הקאמעלעאפארד כי בצרה גדולה הנהו נחפו לנוס בדרך ההוא כאשר יהלנו, אמנם אנחנו אורנו כחונרדפהו קל מהרה והוא נעצר פתאום ממרוצתו ויתיצב לבטח על מקומו מבלי הרגיש את מחשבתנו עליו, ויפן להביט עלי בלי נוע אנכי מנעתי מרדוף אחריו ועמדתי רגעים אחדים להתענג אל המראה אשר לפני, אכן רעי לא יכול להתאפק עוד, ויור בחפזו עליו ויחטיא המטרה. הקאמעלעאפארד התעורר פתאום ממעמדו ויחפז לברוח.

בבלהות מות ובכל מאמצי כחו, ועד אשר הספקנו למלאות שנית קני הרובה כמשפט, התרחק מאתנו הפליט הזה זמן רב, אזרנו שנית כח, ונרץ אורח לרדפהו, ובהיותינו כחמשים צעדים ממנו, מלא הציר הראשון את ידו בקנה חבה ויור עליו וינחת הכדור בעבי בשרו. הקאמעלעאפארד האומלל חגר שארית כחו ויתאמץ לקום מעפר מות, ויתגעש ויתהולל בטרם ימות, ויגבר חילים וירם פתאום את צוארו ויתנער מעפר אך עדי חצי גויתו. ויסמך בארץ רגעים אחדים ויפל שנית ארצה באין אונים, ויען אשר נטו צללי ערב, על כן זבחנו בחפזון את צידנו זה, לקחת עורו הנחשב מכל חלקי גוו, וגם בשרו צידה לדרך.

מכל השרצים הזוחלים והרוחשים בין עשבות וסלעי האאזים הזה, הכי נכבד הנחש הנקוב בשם „נחש-הנקשון" או „נחש המצלצל" (קלאַפּפּערשלאנגע). על תכונת טבע הנחש הזה וארחות חייו הרביתי להתבונן בעין פקוחה, ותוצאות חקירותי אשים פה לפני הקוראים היקרים. הנחש הזה מראהו חום אמוצי מלמעלה עם פצלות שחורות מעוקלות ובלתי שוים בתוארם; על גבו יעבור קו-ארוך ומלמטה הוא לבן צהוב בטלאים שחורים; ארכו בשלש אמות ועביו כזרוע איש, יאווה למושב לו ביותר מקומות סלעים ורכסים עזובים ושוממים, במרחבי המדבר, המוקפים מסביב בבקעות דשא יבלי מים ואהים רטובים, ויארוב שם בין סבכי עצים ונקיקי הסלעים לטרוף טרפו, את הארנבת ומיני העכבר, גם עופות וזוחלים שונים אשר יצור. לא יתנפל על בעלי החיים אם אין לו בהם חפץ לאכול את בשרם, גם לא ישוך אם אין מחריד אותו ונוגע בו לרעה, בצאתו לפעלו לבקש טרף חוקו, ילך בחפזון נמרץ ויתנפל על טרפו קל

מהרה, כחץ למטרה. בעיני ראיתי פעם אחת אחר חצות היום, איך נבעו לנחש כזה מצפוני ארנבת, ויתנפל עליו באכזריות חמה, אבל הארנבת השמיט את עצמו מתחתיו וירץ דחוף ומבוהל בדהרות דהרות גדולות להמלט על נפשו, והנחש רדף אחריו בכל הדרך עד כי לאחרונה השיגהג ויאחזו בערפו וישתרג עליו בחמת כחו ויהרגהו, ובעוד רגעי מספר ירד מעל מרפו ויבלעהו תמים בבליעה אחת. —נשיכת הנחש הזה רעה מאד, ושיניו החדות והשנונות כמחט, חודרות כמדקרת הקוץ בבשר החי. הפצע את יפצע במ האדם תכאיב מאד, ועד מהרה תפול עליו חיל ורעדה, מקום הפצע ינושא בתחילה השאת (געשוואולסט) ומשם יוסיף ויתרחב ביתר חלקי הגוף, ואם לא יחישו לו רפאות תעלה ימות עד מהרה במכאובים עצומים ונוראים.

ארבעה עשר יום התעכבנו על האזוים הנחמד והנעים הזה, בעונג ונעימות בלינו את הימים הנעימים האלה, עד כי לרגעים נחשבו בעינינו, ומדי יום ביומו התיצבו חזיונות טבעיים חדשים לפנינו, חזיונות יקרים ונשגבים הנכבדים בעיני החוקר הטבעי המרהיבים בת עינו והממלאים משכיות לבבו ששון ושמחה באופן נעלם ונפלא. במשך הימים הטובים והנעימים האלה נרפאנו ממכותינו ומפצעי לבבינו אשר שלחו בנו מלאכי זעם המדבר בימים הראשונים, וכמעט נמחו מעל לוח לבנו כל הזועות והתלאות אשר השתרגו עלו על צוארנו, ונרמה בנפשינו כי עוד לא יעוללו נוראות לנו, וכי עוד לא יוסיפו למרר את חיינו ולפרוע פרעות באורחתנו. ובעשרים ההודש סעצנעמבר קראנו לשלום להאזוים ולכל צאצאיו ונעזוב את נוח שאנן זה הרגשת נפש, ומגמת פנינו קדימה. —

בעוד שעות מספר אחרי עזבנו את האזוים, נעלם כלו מעינינו ותהו ילל ישימון השתרע מחדש לפנינו בכל חזיונותיו ומראותיו הנוראים והאיומים, המעציבים והמבהילים את רוח האדם באופן נורא ואחריר, מימינו ומשמאלנו השתרעו בה וכה הרים וגבעות חול, ערומים וחשופים מבלי כל ירק עשב, וכיפי סלעים איומים יכתירום מכל העברים, החזיונות האיומים האלה הפילו עלינו חלשה עצומה ואי-נחת, עד כי הוכינו בתמהון לבב, ראשנו לחלי וכגלגל לפני סופה סחרחר הולך; כי על כל מדרך כף רגלנו ראו עינינו רק דרכים מוזרים ועקלקלים אשר לא תואר ולא הדר להם, המלאים על כל שעל ושעל חתחתים, מוקשי מות ואי-סדרים.

בלכתנו כה בלי כח ואון בדרך הנשמה הלזו, ראינו חזיון איום ונפלא חזיון-אוויר (לופטערשינונג) נעלה ונשגב במרחבי אין קץ אוויר השמים, אשר פעל עלי ועל אהוות מרעי יתר חכמי הנוסעים פעולה עזה ונמרצה, לא תתואר באומר ודברים, והוא החזון היקר הנודע לחכמי הטבע להתרים את הארץ בשם "ראי-האוויר" (לופט שפיעגלונג, מיראז, פאטאמארגאניע), מנפלאות החזיון-הטבעי הזה שמעתי זה כמה, אבל בכל מסעותי הרבות אשר עשיתי בימי חיי בארצות שונות ובאיי ים רחוקים, לא הקרה המקרה לפני אף פעם אחת לראות בעיני את המראה הגדול הזה ולבוא עד תכונתו, לכן נכסוף נכספתי בכל מסעותי לראות את שעשועי הטבע האלה, ודעת לנבון נקל את הגיל והחדרה אשר מלאו חדרי לבבי, בראותי הפעם את החזון הזה ביקר תפארת גדולתו, כי דבר יקר הוא בעיני חוקר הטבע המתחקה על כל חזיונות תמים דעים בשמים ובארץ, ולא ימירנה בכל שכיות החמדה ותענוגות בשרים. —

בשעה השלישית אחר חצות היום ראינו לתמהון לבבנו, כי כל הישימון הגדול ורחב ידיים הזה נהפך פתאום לים גדול ורחב ידיים עד אין קץ ושם אניות יהלכון, ועל חופיו הנהפים בירקרק חרוץ יתנשאו עצים גבוהים ורעננים, וצמחים גם פרחים רבים ושונים, גם בתי מדות חצרים, כפרים וערים מגדלים גבוהים, מצודות רמות, נאדרות בהדר, עמודי חוסן, היכלי תלפיות, ארמנות עוז ושירות נשגבות, ועציו וכפריו, עריו ובניניו נראים כצפים על פני גליו הסואנים ומתנודדים הנה והנה, האח! מה יקר היה החזון הזה בעיני! ומה נפלא הודו ויופי זהרו! החזון ההוא נראה לעינינו בעצם תקפו כדבר אמת ונכון! הים הולך וסואן, ברעם וברעש בהמון גליו ומשבריו, אשר כהררים עד לב השמים יתנשאו, העצים הגבוהים יראו בכל ענפיהם ועפאיהם הרעננים והירוקים בירקרק חרוץ והמפנים שמימה הבתים הבנויים והשירות הנשגבות המתנשאים בחוסן תפארתם לתלפיות, הערים והכפרים נראים מדויקים וברורים מהמסד עד המפחות מעשה ידי אמן, עד כי רק בחזקה הכזבתי את מראה עיני להאמין כי רק דמיון כזב ומקסם חלק הוא! — אט ודומם כרפאים ישבו כל אנשי האורחה על רבשת הגמלים, כלם צחי צמא, כלם עיפים ויגעים עד מות, אין פוצה פה ואין דובר דבר! כי חצי השמש הבערים כלפידים וכאש לא נופה, התלקחו ממעל על ראשנו ויעוללו נוראות לנפשנו, אבל אנכי ואחות מרעי, לא שמנו לבנו לכלי זעם המדבר וחציו הבורעים, אשר נחתו בנו ביום בוער ככבשן אש, בתאוה עזה ובחשק לבב נמרץ נשואות היו עינינו אל מול החזון הנפלא הזה, ועינינו לא ידעו שבעה מכל המראות הנחמדות האלה, רגשות מאד נעלות ונשגבות עד אין חקר, רגשות קדש אשר לא ידעתי

שחרם התרוצצו במשכיות לבי למראה החזיונות הנפלאים האלה, אהה ה' אלהים! נקראתי בחרדת קדש מנהמת לבי—מי יספר ומי ימַלֵּל את כל חזיונותיך אשר נחזה באויר השמים! הנה מספרם עצום מספר פעולתם גדולה ורבה עד מאד, סבותיהם נעלמות ובלתי מובנות, האח! בכל פנות ממשלת יושב שחקים תעלומות קדש שְׁנִרְת ובהיכל עולמו כלו אמר כבוד, האח! מחזיונות כל גבורותיו נדע ונפיר אמנם את הָרֶם על כל רמים, את הגבוה על כל גבוהים את המושל העליון אשר מלכותו בכל משלה, את הטוב והמטיב באין תְּקֵלָה, האח! כל עוד רוחי בי, ה' אלהי, מהגות בכל חזיונותיך ופעליך לא אמנע, בפעולותיך ה' אתבונן ומעשי יריך שיחה לי! כי מי כמוך נורא תהלות? מי כמוך עֲשֵׂה גדולות ונפלאות עד אין חקר במרחבי התולדה והבריאה כלה חדשים לבקרים? עודני נאחו ברוב שרעפי בקרבי למראה המראה הזה, והנה נעלם פתאום החזיון האוירי הזה מעינינו ואף עקבותיו (שפוררין) לא נודעו עוד.

מדי דברי מחזיון—האויר הנפלא הזה, אמרתי כי לא למותר יחשב אם אטיף בזה לפני קוראי ספורי מסעותי אלה, דברים אחדים מעצמותו, מתכונתו ומהותו, ככל אשר יספרו חוקרי הטבע המפורסמים בספרי מסעותיהם.

אחת מפעולות חום—השמש היותר נפלאות והיותר נעלות הפועלות על האטמאס פערע במרחבי האויר אין קץ תחת כפת השמים, הוא חזיון ראת—האויר (לופטשפיעגעלונג) הנקרא בשם „מיראז, פאטאמארגאניע“ בלשון איטלקית, או „מיראגא“ בלשון צרפת. עוד הסופרים הקרמונים דברו

ארומת וקצרות על עדות החזיון הזה, ורובם חשבוהו
 ליליד הדמיון אשר עמודיו על ארני ההזיה (פֶּאֶנְאִטִּיזְמוֹס)
 הטבעו, דיֶאָדָאר הסיצילאני, אשר העביר תחת שבטו כל
 חזיונות הטבע בפרט, הרבה לדבר. בספרו "עֵד חזיונות
 הטבע" לתאר ולצייר בצבעים חיים ומדויקים את החזיון
 היקר הזה, אבל דבריו לא מצאו מסלות בלבות בני
 דורו ולא נתנו און קשבת לנפלאותיו אלה בהחליטם כי
 חזיון מוזר כזה הרחק מאד מן האפשרות, לא היה ולא
 נברא מעולם במציאות, וכי הוא רק מדמיונות החכמים
 והתרים את הארץ אשר זה דרכם מאז לערב ולהחתיק
 את ספורי מסעותיהם בספורים יפים ונפלאים אשר בדאו
 מלבם, להרהיב בזה און שומעת ולהרנין לבות קוראיהם
 אולם אחרי אשר זכה המלך הנאור נאפאלעאן הראשון
 ואנשי סודו לראות בעיניו את החזיון היקר הזה ביקר
 תפארת גדולתו בנסעו דרך העולה מצרימה, החלו יושבי
 תבל להאמין באמתת הדבר הזה ולהתפלא למשמע און
 הפלא ופלא, על תכונתו ותפארת עוז תבניתו. אחריו
 החרה החזיק הנוסע סקארעסבא, ויספר בספר מסעותיו
 דברים נכבדים ונכוחים מאמתתו ומעצם היותו, אלכסנדר
 פאן הומבאלדט, ראהו בהודו ובהדר תפארתו בהתגוררו
 לרגלי טסעותיו באמערקא הצפונית (זיד—אמערקא). דינאן
 התבונן עליו בקרבת הפיראמידן במצרים, ולעיני ציממערמאנן
 התיצב בחוסן תפארתו אצל המקום צֶאֶפֶפֶאָט בעבחו באניה
 דרך ים—הקדמוני (אסטועע), להנוסע ווראנגעל הצליח
 לראות את החזיון הזה בכל פעם נסעו על הים המשתרע
 לא רחוק מסיציליען; במקום הזה ראה ווראנגעל שתי ערים
 גדולות באויר השמים, אשר שיא מגדליהם, היכליהם
 וטירותיהם למרום שחקים הגיעו, המסובבים מכל עבריהם
 בעצים רעננים המסובלים בפרי הלולים מחמדי בת עין.
 והנוסע דוד קאָגע ראהו בדמות סלעים יערים, חופי ימים

המעולפים בירק דשא וכל מיני פרחים ושושני חמד .

דיאדאר הנזכר מצא בחזיון האויר הזה ענין נכבד ומאד יקר לענות בו , ויקדש את פרק החמשים בחלק השלישי מספרו ע"ד חזיונות הטבע , להשיף דברי נגידים מתכונת החזיון הזה ולברוא מושג נכון וציור אמתי מעצמותו ואיכות היותו . ברום תפארת מליצתו יתארהו דיאדאר בזה"ל : „חזון איום ונפלא , רם ונשא , יראו הרואים בעברם דרך מדבר זאהארא ונוביען אשר באפריקא , שם בעת אשר הרוח יקום לדממה , ודומיה איומה להישימון מסביב , יראה הנוסע לעתים רחוקות באויר השמים , תמונות שונות ומוזרות אשר יחלפו על פניו לרגעים בלי שום מצב קיים ; פעם יראה בעלי חיים שונים ומשונים במראיהם , ופעם בתים יפים ועמודי חוסן , פעם עצים ונמטעים ופעם צורים וסלעים , פה על עמדם ועמדו , ושם יתעוררו ממקומם , פה נוע יתנועעו כשכור ושם יגביהו עוף בגבהי שחקים ויעלמו גז חיש במרחבי האויר אין קץ . הנוסע הרואה מראות גדולות ונפלאות כאלה , בפעם הראשונה , בימי חייו , יעמוד משומם ונבהל , וזמן רב יוכה בשממון ובתכהון עד כי לא יאבה להאמין אם בהקיץ תראינה עיניו חזיונות מוזרים ונפלאים כאלה . הנסבה הראשית להחזיונות המתמיהים האלה , יאמר דיאדאר בספרו הלאה—הוא האד (דונסט) העולה מן הארץ המתנשא בגבהי מרומים ביום בהיר בשחקים , ועל ידי פעולות האטמאספערע לעומת קרני-השמש יצטירו במרום תמונות מתמונות שונות כעין התמונות העומדות על הארץ מתחת להמקום אשר משם התנשא האד , במשכו אחריו אחת תכנית התמונות אשר נדחקו ונחקקו בתוכו , בדיוק רב ובברור יפה , ובהאיר עליהם השמש בקויו המתנוצצים והמבריקים , יתיצבו לפנינו בעצם תומם כמו חי , דבר

לא נעדר, ועל ידי רעידת האויר במרחבי מרום, ירעידו גם התמונות ההן, ויתנועעו כה וכה באין מעצור, ובקום רוח היותר קטן יהדוף את התמונות האוירות ההן, ויצללו חיש ומהר בעמקי האויר עד אשר לא נכר מקומן איה!".

סקאריסבא יצייר את ראי-האויר הזה לאמר: "כאשר חתרה אנינו אל חוף המזרחי מחופי גרענלאַנד המכוסים בגבעות קרח נורא ושלג עולמים, אמרתי להתבונן על הררי-הגלעטשער בדיוק ולציירם לזכרון על הגליון, והי בצפיתי דרך הפערנראהר במרחבי החופים הנחפים בקרח הנורא, והנה עיר גדולה ובצורה התיצבה פתאום במרום השמים לנגד עיני, עיר יפה ונחמדה הבנויה בנוה לפי תכנית חכמת הבנין העתיקה עם היכלי עונג וטירות נשגבות, פארי-עמודים (פיראמידען) ואָבעליסקען גבוהים, בתי-מסגד (מאָשעען) הבנויים לתלפיות ועמודי-חוסן עם אבני-זכרון, וזולתם עוד בנינים ובתי-חומה גדולים ומפוארים, תחתיים, שניים, ושלישים. על הגבעות היפות הנחפות בירקרק קרוץ והמעולפות בשושני חמד ופרחי תפארה בעלי צבעי רקמתיים שונים, המרהיבים בת עין באופן נפלא. התנוססו לתלפיות ארמנות וטירות נשגבות ונפלאות מסביב להעיר התנוססו סלעי מגור וצורים איומים המוקפים מכל עבריהם מסביב. כל החויון הגדול הזה תלה באויר השמים וכל העיר עם שאונה והמונה התנועעה באין הפוגות, כאשר ינוע הקנה במים. הנה הואלתי לצייר את העיר הזאת בשרד הציירים על הגליון, ועוד לא הספקתי להוציא מצלחתי את השרד והגליון, והנה כל העיר הגדולה עם כל שאונה וקנינה חמקה ועברה פתאום מעיני ואף עקבותיה לא בדעו, זולתי היכל אחד מהיכלי

החמר, אשר ראיתי לפני רגעי מספר, (*)

ביום החמישי לירה נאוועמבר בשעה השלישית
אחר חצות היום ראינו מרחוק את היאור נילום כמראה
קו-תכלת ועד מהרה הגענו לחופי היאור, ולעינינו
השתרעו סוכות נוצרים ואהלים אחדים ועצי תמר, אשר
ככל הדרך הרחוקה הזאת לא ראינו אף אוהל קדר אחד
בכל זאת לא נמלא עוד סאת תלאותינו ועמלינו, הן עוד
דרך ארבעה ימים נשארה לנו בהמדבר הנורא הזה עד
הגענו אל באַרבאַרייִא מחוז חפצנו, ואנחנו אשר רבות
שבענו עמל ותלאה, צער וגדודים מרבה להכיל בהמדבר
הנורא הזה עד כי עבר גבול נפשנו לשאת ולסבול
אותם, כבר היה עלינו גם המסע הקטן הזה כנשל
החול וכמשא לעיפה, בכל זאת אורנו שארית כחנו
ויתר אונינו ונאחזו דרכנו הלאה עייפים ויגיעי כח, וביום
העשירי לחודש נאוועמבר באנו למחוז חפצנו צלחה
בגילת ורנן ואין קצה לשמחתנו !

בשבת עתה בחדר משכית בביתי בהתעלסי
באהבים בסוד כְּנִי ואשת חיקי, ומנוחה שאננה לי מסביב

(*) פה יוסיף הנוסע ענדעמאנן, בעל הספור הנזכר, לספר
דברים רבים וארוכים מיתר תלואותיו ומקרייו אשר מצאוהו בדרך,
ויען כי בדבריו האחרונים האלה לא מצאנו את הטוב והמעיל אשר
יאכלו לשעשוע את הקורא הנבון בספרי רק בתהלוכות מיקרי יום
יום ואין שום הדש אשר נוכל ללמוד מהם ולהשיג השגה חושית
מתכונת המדבר וחזיונות הטבע, לכן אמרנו להשמים את דבריו
אלה מבלי תלואות את הקורא בהכבדת דברים ללא הועיל, ונסיים
את ספירו בקיצור נמרץ.

באין מכלים דבר, לא אשכח את כל תלאותי ומצוקותי אשר מצאונו בהמדבר נוביען וכל מלאכי הטבע כמו חי כמו חרון יתיצבו לנגד עיני, לכן אודה לה' חסדו ונפלאותיו אספר בקהל רב על אשר חלצני והוציאני ממצוקותי, וכל עוד נשמת שדי תחיינו לא אחדל מלתת לאדני הרוחות את השבת וההודאה לשמו הגדול.

תמו מסעותי

אל החכמה

עורי בת אלהים! עורי אם הדעת!
 לבשי השריון, אף הבשי המגבעת,
 בידונך החוקי, וירדי מעל לעזרתי,
 פלטיני מבפא אָויל, כי יסער להפיצני,
 גם מלשון מתרף, כי יתבץ להרשיעני,
 כי להרים בישרון נספא אנכי יצאתי.

(מליצת החכם צבי'ל ז"ל).

אל הקוראים הנכבדים.

מפני סבות שונות לא יכולתי להדפיס יתר המסעות כפי הבטחתי בהקדמה, ע"כ הוכרחתי למרות רוחי להשלים את מחברתי זאת בדברי הנוסע ענדעמאן האחרונים, ותקותי חזקה כי כאשר ירוח לי מעט ואמצא שכר בעמלי אמהר לגמור את אשר החלתי במחברת שניה. — כן ישאוני נא הקוראים מעל שגיאות הדפוס אשר ימצאו במחברתי זאת, כי במשך ההדפסה לא הייתי בעצמי בוולנא, ונפלו שגיאות הדפוס אשר תקוניהם יבאו בספר השני ביחד, ואת הקוראים הסליחה.

המחבר.